

peygamberin (aleyhissalâtu vesselam) bir günü

metin karabaşoğlu

Peygamberin Bir Günü

Metin Karabaşoğlu

Jenerik

Yayın Yönetmeni: Ali Erdoğan
Yayın Danışmanı: Metin Karabaşoğlu
Editör: İsmail Örgen
İç Tasarım: Mahmut Güleç
Kapak Tasarımı: Yasin Özcan
ISBN: 978-975-269-457-6

Sanayi Cad., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 32 25
Faks: (0212) 551 26 59
www.nesilyayinlari.com
nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Dijital Yayıncılık Editörü: Uğur Turan
Dijital Yayın Tarihi: Mayıs 2012
Bu eserin e-kitap çevrimi **Nesil Digital** tarafından yapılmıştır.
www.nesildigital.com

Metin Karabaşoğlu

www.karakalem.net - e-posta: editor@karakalem.net - metinkarabasoglu@yahoo.com

1964 yılında İzmir'in Tire ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini bu ilçede tamamladı. 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi. Okul yıllarından itibaren yazmaya başladığı Köprü dergisinin 1986-89 yıllarında editörlüğünü yürüttü. 1990'lardan bugüne, yazı, kitap ve çeviri çalışmalarının yanı sıra, İz Yayıncılık, İnsan Yayınları ve Zafer dergisi ile Karakalem Yayınları'nda editör olarak görev yaptı. 1994-2001 yılları arasında Yeni Asya gazetesinde köşe yazarlığında bulundu. 2001-02'de 'misafir ilim adamı' olarak bir yıl Amerika'da bulundu. Halen, Nesil Yayın Grubu genel yayın danışmanlığının yanı sıra, Karakalem dergisinin editörlüğünü de yürüten yazar, evli ve Abdurrahim, Sehle ve Enise'nin babasıdır.

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- Kur'ân Okumaları (4 kitap)
- Hadis Okumaları
- Risale Okumaları (5 kitap)
- Sizin Yıldızınız Kim?
- O'na Doğru: Esmâ-i Hüsna Yazıları
- Gece Yürüyüşü
- Medeniyetin Arka Sokakları
- Küçük Şeyler
- Kertenkele Çukuru
- Tehlikeli Denemeler
- Said'leri Ararken
- Düşünceler
- Bilimin Öteki Yüzü (Y. Mermer ve S. Demirci ile birlikte)
- Ruh Bakımı
- Melekleri Ürkütmeden
- Peygamberin Kardeşleri
- Peygamberin Bir Günü

Arz-ı Hal

“PEYGAMBERİN BİR GÜNÜ”NÜ yazma iştiyakı gönlüme düştüğünde, yıl 1988’di. Yıllar ve araştırmam ilerlemeye başlayınca anladım ki, bitimsiz bir ummanın içindeyim. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir gününü ne lâıyıkınca anlamam mümkün, ne de lâıyıkınca anlatmam. Bir ‘gün’ün içinde sadece beş vakit namaz, beş vakit namazın içinde sadece bir rekat, o bir rekatın içinde tek bir ‘Allahuekber’ bile, sayfalar ve kitaplar dolusu anlamlar taşıyor zira...

Dolayısıyla, *Peygamberin Bir Günü*’ne başlarken, peşinen bunu dile getirme ihtiyacı hissediyorum. Ne okyanus testiye sığabilir, ne biz Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir gününü lâıyıkınca anlatabiliriz...

Açıkçası bu kitap, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir gününden bizim kabımıza alabildiklerimizin ifadesidir yalnızca. Bizim testimizdeki su, okyanus değıldir; ama şükür ki, okyanusun haberini getirmektedir.

METİN KARABAşOĞLU

İstanbul, şubat 2008

“Benden birşey işitip onu işittiği şekilde başkasına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ağartsın.

Kendisine ulaştırılan öyleleri vardır ki, bizzat işitenden daha iyi kavrar.”[\[1\]](#)

—*HZ. MUHAMMED MUSTAFA (aleyhissalâtu vesselam)*

*Bir ömrü Peygamber ile yaşayan ve onun hatırasını bize taşıyan sahabilere bir teşekkür nişanesi
olarak dualar ve fâtihalarla...*

BİRİNCİ BÖLÜM

‘Gün’e Başlarken

I.

Yolu Kim Gösterebilir?

NE İNSAN SIRADANDIR, ne de içinde yaşadığı kâinat adlı o büyük âlem. Her akıl sahibi, hem içinde yaşadığı kâinatın her işinde ve her oluşunda bir amaç gözetildiğinin farkındadır, hem de kâinat içinde kendi biricikliğinin. Sönmemiş her akıl, akıp giden şu âlemin içinde bir amaç ve anlam arar ve bütün bu olup biteni, bütün bu gelip gideni anlamak ister. Anlam arayışı insan için hayatın olmazsa olmazıdır. Anlamsızlık hayatın manen ölümüdür.

Anlamsız ve amaçsız bir kâinat, boş kalmak üzere açılmış bir okula benzer. Okunmamak üzere yazılmış bir kitaba yahut. Veya, kullanılmamak üzere yapılmış bir araca... Boş kalmak, öğrenci almamak ve birşey öğretmemek üzere açılmış bir okul ise tanım gereği imkânsızdır. Tıpkı kimse tarafından okunmamak üzere yazılmış bir kitabın, hiç kullanılmamak üzere yapılmış bir aracın imkânsız oluşu gibi... Aynı şekilde, anlamsız ve amaçsız bir kâinat da imkânsızdır. En küçük birşeyin dahi bir anlam taşıdığı; meselâ erik ağacının yaprakları ile badem ağacının yaprakları arasındaki farkta dahi bir amacın ve hikmetin gözetildiği şu kâinatta, kâinatın kendisiyle de güdülen bir amaç vardır. Her ‘şey’in bir anlam taşıdığı şu kâinatta, ‘herşey’ olarak kâinatın kendisi nasıl anlamsız ve amaçsız olabilir ki?

Ama insan kâinatın içindedir; ve kâinatın her bir şeyine bakıp kâinatın bütününde bir amacın varlığından emin olsa bile, bu varoluş amacını kavrayıp kuşatamaz. Bütün insanlık biraraya gelse ve kâinat için bir anlamın ve amacın gerekliliği üzerinde ortaklaşsa bile, bu anlam ve amacın ne olduğunu kavrayamazlar. Bu, denizdeki balığın denizin ötesini, yumurtanın içindeki civcivin dışarıdaki dünyayı büsbütün kavrayıp kuşatması kadar zordur. Açıkçası, imkânsızdır.

Kâinatı yaratan Hâlik-ı Zülcelâl, varolması gerektiğine inandığı bu amacı ve anlamı, bir ‘kullanım kılavuzu’yla insana bizzat açıklar. Bu kâinatın içinde kendimizin ve herşeyin varlığını nasıl anlamlı kılacağımızı, neyi nasıl görüp ne şekilde iş göreceğimizi bize gösteren Kitabı göndermesi, kâinatı yaratan Zât-ı Zülcelâl’in uluhiyetinin bir lâzımıdır. Uluhiyet vahiysiz olmaz. Vahiysiz ve Kitabsız bir uluhiyet, en ufak ‘şey’inde dahi bunca hikmet ve amaç yüklenmiş kâinatın bütününü bir belirsizlik sisine mahkum eder; bir amaçsızlık, hikmetsizlik ve abesiyet uçurumuna düşürür çünkü. Bu ise, kâinatın içindeki her biri sayısız hikmetler ve anlamlar taşıyan bunca mevcudun şahitliğine zıttır. Diğer bir deyişle, yine tanım gereği imkânsızdır.

Sözün kısası, nasıl bir mimar tasarlayıp inşa ettiği binayı niye yaptığına ve niye o şekilde yaptığına dair bir kayıt düşüyor; o bina için bir açıklayıcı kılavuz sunuyor ise, şu kâinatı bunca hikmetle bezeyip bunca sanatla süsleyen Sâni-i Zülcelâl de, sanatını gören ve hikmetinin farkına varan insan için, elbette bir açıklayıcı kılavuz sunar. Kâinat adlı eşsiz sarayında bunca sanatı ve hikmeti sergilediği gibi, bu sanat ve hikmete dair insana konuşur da. O’nun şanına yakışan konuşma ise, vahiy sûretindedir.

Kitabullah adlı, vahiy suretinde gelen bu ‘kullanım kılavuzu’nun yanısıra, bu kılavuzun nasıl okunacağını ve içindekilerin nasıl uygulanacağını bilfiil gösteren bir rehber, bir öğreticiye, bir yol göstericiye ihtiyacı vardır insanın. Bizim gibi bir insan olan; bizim yaşadığımız dünyada bizimle aynı ihtiyaçlar ve aynı donanımlar ile yaşayan, öğretici ve yol gösterici bir rehber. O rehber ki, hem kâinatı yaratan Zât’ın insanlığa olan hitabını bize iletir, hem de o ilâhî hitabın mesajının hayatlarımıza nasıl tatbik olunacağını bize gösterir. Bunca hikmet ve anlam yüklü bir kâinatta böyle bir yol gösterici elçi, ışığın güneşi gerektirmesi derecesinde gereklidir. Işık vermeyen bir güneş ne derece imkânsızsa,

vahiysiz ve resûlsüz bir ulûhiyet de o derece imkânsızdır. Ulûhiyet, risaletsiz olmaz.

“Lâ ilahe illallah, Muhammedun Resûlullah” derken, her mü'min en başta bu gerçeği teyid etmektedir.

II.

Nasıl Bir Peygamber?

“ŞAŞILACAK İŞ! BU NASIL BİR PEYGAMBER? Bizim gibi yiyip içiyor, çarşıda gezip alışveriş yapıyor!”^[2]

Kırk yıldır aralarında yaşayan, üstelik ‘el-Emîn’ diye övdükleri Muhammed b. Abdullah emanetlerin en büyüğü ile karşılına gelip “Lâ ilâhe illallah deyin, kurtulun!” davetini onlara ilettiğinde, Kureyş müşrikleri işte bu sözlerle itiraz etmişlerdi.

Sonra, kendi akıllarınca bir peygamber tarifi getirmişlerdi:

“Kendisiyle beraber olup da onu tasdik eden ve bizi Allah’ın azabıyla korkutan bir meleğin ona indirilmesi gerekmez miydi? Yahut, ona gökten bir hazine indirilip de geçimini ondan temin etseydi ya? Veyahut, bir bahçesi bulunsaydı da, ondan yiyip dursaydı ya?”^[3]

Onların istediği, böyle bir peygamberdi. Yemeyen ve içmeyen. Evinin ihtiyacı için çarşıda dolaşıp alışveriş yapmayan. Evinin geçimini düşünmesi gerekmeyen. Bilakis, yanında herkesin gördüğü bir melek dolaşan ve gökten inmiş bir hazineden geçinen. Her gün bir mucize bahçesinden biten meyveleri ve bir semavî sofradan inen yemekleri yiyip içen...

Oysa âlemlerin Rabbi, peygamber olarak, içlerinden birini seçip göndermişti. Tanıdıkları, bildikleri birini... İçimizden birini bizim için peygamber olarak seçmişti Rabbü’l-âlemîn.

Çünkü ancak bizimle aynı hayatı yaşayan biri, yürümemiz gereken yolu bize öğretip gösterebilir. Ancak bizim gibi acıkıp doyan, bizim gibi aç kalınca halsiz düşen, bizim gibi sıcaktan da soğuktan da etkilenen, bizim gibi evinin geçimini düşünmesi gereken biri bize öğretici ve yol gösterici bir rehber olabilir. Yanında bir meleğin hazır durduğu ve her istediğini derhal ona sunduğu bir peygamber bize nasıl örnek olabilir? Her Allah’ın günü indirilmiş özel bir hazineden geçinen, acıktığı her vakit gökten inen bir sofradan yahut bitimsiz bir bahçeden yiyip içen biri, bize nasıl yol gösterebilir?

Kaldı ki, peygamber böyle biri olsa bile, Kureyş’in müşrikleri, bu kez daha gür bir sada ile itiraz edeceklerdir. Âlemlerin Rabbinin peygamberiyle gösterdiği yolu seçmemek için, bu kez “O bambaşka biri” diyeceklerdir: “Baksanıza; ne bizim gibi yiyip içmeye ihtiyacı var, ne evinin geçimini düşünmeye. Biz onun gibi miyiz?”

Âlemlerin Rabbi, bizim gibi birini peygamber olarak seçmiştir bizim için. İçimizden birini... Muhammed Mustafa aleyhissalâtu vesselam, bizimle aynı donanımlar ve ihtiyaçlar içinde olduğu için bizim peygamberimizdir. Bizim gibi acıkıp doyduğu, bizimle aynı havayı soluduğu için. Bizim gibi hastalanıp bizim gibi şifa bulduğu için. Bizim gibi yorulduğu ve dinlenmek için bizim gibi uyumaya ihtiyaç duyduğu için...

Bizimle aynı gökkubbe altında aynı günleri yaşadığı için. Her günümüzü ve bütün ömrümüzü nasıl yaşayacağımızı bize böylece gösterebildiği için...

III.

Günler: Sıradan ve Özel

GÜNLER, HERKES İÇİN, basitçe ikiye ayrılırlar: özel günler, sıradan günler.

Sıradan günler, adı üstünde ‘sıradan’dır. Bir sıraya dizilmiş gibi, birbiri ardınca gelir ve gider, yaşanır ve geçer. Hayat sıradan günler boyu mutad bir çizgide akar durur.

Özel günler ise, bu ‘sıradan’ günlere kıyasla, ‘sıradışı’ günlerdir. Ancak hayatın bildik ritminin değişip mutad akışının başka bir yöne evrildiği günlerdir ki, hâfıza arşivinde ‘özel günler’ olarak yerini alır. Özel günler bu yüzden hiç unutulmaz. Akıp giden zamandan aklımızda kalanlar sorulduğunda aklımıza en başta ve çoğu zaman yalnızca ‘özel günler’in gelmesi bu sebeptendir.

Peki, ya geride kalan öteki günler?

Onlar, hâfıza arşivine ‘herhangi bir gün’ diye yazılmışlardır. ‘Öylesine bir gün’ diye. Belli belirsiz. Sıradan ve silik. Adsız ve tanımsız. Simgesiz ve işaretsiz...

Oysa gerçek hiç de böyle değildir. Gerçekte o ‘sıradan’ günlerin hiçbiri ‘sıradan’ değildir. Hayatlarımızın köşe taşı niteliğindeki özel günlere rengini ve şeklini o sıradan günler verir çünkü. Özel günler, ‘herhangi bir gün’ deyip geçtiğimiz bu günlere göre biçim alıp şekillenir.

Hayatımızı herhangi bir günde nasıl yaşamış, hayatın gündelik akışı içinde ne gibi niteliklerle donanmışsak, özel günlerimize de bunlar yansır. Sıradan günler içinde neyi önceleyip neleri önemsemiş, neyi düşünüp neyi ardımızda bırakmış isek; yüz yüze geldiğimiz özel sınanma günlerinde ona göre şekil alır davranışımız. Özel bir günde dillere destan bir mertlik göstermeyi, herhangi bir günde de mert olabilen biri başarır meselâ. Herhangi bir günde kolayca yalan söyleyen birini, o özel sınanma günlerinde dürüst bir insan olarak bulamazsınız. Herhangi bir günde feragati başaramayan, özel güne kahraman yazılamaz. Ancak herhangi bir gününü gereğince, lââyıkınca yaşayan biri ‘özel gün’lerde zirveyi bulur.

Bu açıdan bakınca, gerçekte ‘sıradan’ bir gün yoktur; her gün özeldir. Mademki özel günlerin rengini ve rotasını onlar belirler, hiçbir gün gerçekten sıradan değildir. Bilakis, hepsi de sıradışı ve özeldir.

Dolayısıyla, Peygamber aleyhissalâtu vesselâmın yaşadığı ‘özel’ günleri gereğince kavramak için dahi, ilk önce onu ‘herhangi bir gün’de tanımak gerekir. Onun hayatındaki özel günler, ‘Peygamberin bir günü’nü kabiliyetimiz nisbetinde kavradıktan sonra gereğince anlaşılabilir. Hicret günleri, Bedir, Uhud, Hendek, Hudeybiye, Hayber günleri; Fetih günü ve Huneyn... Bütün bu özel günlerin sırrı, Peygamberin bir gününde gizlidir. Çünkü ancak bu ‘sıradan’ günlerde içe taşınandır ki, özel günlerde dışa vurur. Özel günlerde dışa vuran, sıradan bir günde içe taşınandır.

O halde bize düşen, Peygamber aleyhissalâtu vesselâmı ‘herhangi bir gün’ünde tanıyıp, kendi ‘sıradan gün’lerimizi buna göre yaşamaya çalışmaktır.

IV.

‘Bir Gün’ün Peygamberi

SİYER KİTAPLARININ neredeyse tamamında, tarih sırasıyla, kronolojik bir anlatım çıkar karşımıza. Önce, Hz. Muhammed aleyhissalâtu vesselamın doğduğu sırada Mekke ve Arabistan’ın durumu anlatılır. Sonra, Peygamberin doğumu, çocukluğu, gençliği, Hz. Hatice ile evliliği ve ilk vahiy. Sonra Dârü’l-Erkam günleri, boykot yılları, Taif, Akabe biatı ve Medine’ye hicret.. derken, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayatını anlatan her siyer kitabında bu böyle sürüp gider.

Bu kronolojik anlatımda okuyucunun bilhassa aklında kalan, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın altmışüç yıllık hayatının en özel günleridir. Bu anlatımda hepsi birer başlık içinde ele alınan ‘özel günler’ dikkatimizi o kadar çekerler ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayatı deyince aklımıza ilk gelen, bu özel günler olur. Özellikle de, bu özel günler içinden savaş günleri. Ve bilhassa Bedir günü...

Bu özel günlerin hepsi, gerçekten de özeldir. Hepsinin, hem Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayatı, hem İslâm tarihi, dolayısıyla hepimiz açısından özel bir önemi vardır. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın risalet hayatı denildiğinde ilk önce o günlerin akla gelmesi, bu açıdan yerinde ve anlamlıdır.

Yerinde olmayan şey ise, özel günlere dair anlatım içerisinde, bu günlerin zeminini oluşturan sözümona ‘sıradan’ günlerin dikkatlerden kaçmasıdır. Oysa bu ‘sıradan’ günler anlaşılmadan o ‘özel’ günler hakkıyla anlaşılamaz.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın altmışüç yıllık ömründe, hayatın gündelik akışının ve alışılmış ritminin değiştiği özel günler ve bu özel günler adına seferde, yolda, hazırlık aşamasında, dönüş yolunda geçirilen günler sayıldığında, üçyüz gün gibi bir rakam çıkar karşımıza. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın yaşadığı 63 kamerî yıl veya 22300 gün içinde, 300 gün. Diğer bir hesaplama ile, onun peygamber olarak yaşadığı 23 yıl veya 8000 gün içinde, sadece 300 gün...

Hayatının üçyüz özel gününü siyer kitaplarının anlattığı o büyük olayların içinde ve o büyük sınanmaların ortasında yaşayan kudsî nebî, geride kalan binlerce günü nasıl yaşamıştır peki? Bir peygamber olarak yaşadığı 7700 ‘sıradan’ günde neler yapmıştır, nelere dikkat etmiştir, güne nasıl başlamış ve geceyi nasıl karşılamıştır?

Özel günlerin zeminini ‘sıradan’ deyip geçtiğimiz günler oluşturuyor ise eğer, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın özel ve büyük sınanma günlerinde nasıl o destansı tavrı sergileyebildiğini anlamının yolu, onun herhangi bir gününü kavramaktan geçmektedir. Âlemlerin Rabbinin bizim için ‘en güzel örnek’^[4] olarak tarif ettiği Peygamber aleyhissalâtu vesselamın ‘herhangi bir gün’ü, bu açıdan, hayatî bir önem arz etmektedir. Dolayısıyla, bu herhangi bir günün bilgisi de...

Ama önce, bir günün tarifinde anlaşmak gerekmektedir.

Gerçekten, ‘gün’ nedir? Meselâ, ne zaman başlayıp, nerede bitmektedir?

V.

Gün Nedir?

NİCELİĞİN NİTELİĞE, rakamın harfe, sayının söze egemen olduğu modern zamanlar, günü de rakamlarla tarif eder: “Bir gün, yirmidört saattir. Her saat altmış dakika, her dakika altmış saniye olduğuna göre, bir gün bindörtüyzkırk dakika ve seksenaltıbindörtüyz saniyedir. Gün, geceyarısı 00:00 ile başlar, 23:59’dan sonra biter ve 00:00 ile yeni bir gün başlar. Günler birbirini tekrar eden yirmidört saatlik zaman dilimleridir.”

Niceliğin egemenliği çağında günün böyle tarif edilmesine karşılık, gerçekte hiçbir insan ‘gün’ü böyle algılamaz. ‘Güne başlamak’ deyince akla gelen, rakamların egemenliği çağında bile, saatlerin 00:00’ı gösterdiği an değildir. Günü, ‘uyanmak’la başlatırız hepimiz. Hangi çağda yaşıyor olursa olsun aynı fitratla varedilmiş her insanın hayat ve zaman algısında, gün ‘uyanmak’la başlar, ‘uyumak’la biter. Yeniden uyanışla da, yeni bir güne başlamış oluruz.

‘Uyandığımız’ zaman ise, hayatın biyolojik ritmini bozup kesintiye uğratmamış isek eğer, bütün bir âlemin uyanışa geçtiği zamandır. Gün, bu bakımdan, ‘güneş’le tarif edilir hep. Çünkü gerek uyanışımız, gerek uykumuz güneşle ilgilidir. ‘Güne başlamak’la eşdeğer tuttuğumuz uyanışımız, hayatın kadim biyolojik ritmine uygun olarak, güneşin gözkapaklarımıza ilettiği bir mesajla gerçekleşmektedir. Güneş henüz doğmamış olmakla birlikte onun ışıkları zifirî karanlığı alacakaranlığa dönüştürmeye başladığında, bu dönüşümü hisseden gözkapaklarımız beynimizi uyarır ve bizi uyanan âlemlerle birlikte uyanarak yeni bir dünyanın yaratıldığı yeni bir güne şahit olmaya çağırır. Güneşin ışıktan eteklerini yaşadığımız diyardan çekip başka diyarlara göçmesinden bir süre sonra ise, alacakaranlık zifirî karanlığa dönüşür. Hem, gözkapaklarımız da ağırlaşır. İç dünyamızın dış dünyaya açılan pencereleri olarak gözlerimizin tekrar açılması için, güneşin ışıklarının tekrar yaşadığımız diyara gelip gözkapaklarımıza yeni bir mesaj bırakması gerekecektir.

Kısacası, günümüzü aslında güneş tarif eder. Bu, iki açıdan böyledir. Birincisi; ‘gün’ deyince ilk akla gelen ‘güneş’tir. İkincisi; yaşadığımız dünyadaki herşey güneşin ışıyla gözümüze görünmektedir. Güneş adlı gündüz yıldızının yerkürenin üzerine siyah bir yorgan örtüp gittiği anlarda ise, gökyüzündeki diğer yıldızları görür gözlerimiz. Geceler, uykudan başını kaldırabildiği zamanlarda, insanın koskoca kâinat içinde kendi biricikliği üzerine düşünme imkânı bulduğu ideal vakitlerdir.

Böylece, gündüzü ve gecesiyle bütün bir gün, yeryüzü, gökler ve ikisi arasındakiler ile hemhal olma imkânı bulur insan. Her sabah yeni bir dünya kurulur ve her yeni gün insan yeni bir âlemde yaşar.

Hem, insan da bir âlemdir. Hayatı, hem maddî hem manevî boyutuyla, herşeyle alâkalıdır çünkü. Her gün, bu iki âlem buluşur. Her yeni gün, kâinat adlı büyük âlem ile insan adlı küçük âlemin buluştuğu sahnedir.

VI.

Bir Gün: ‘Olduğu Gibi’

HER YENİ GÜN, göklere, yere ve ikisi arasındakilere dikkatle bakan insanoğlu, dört varoluş basamağıyla karşılaşır: vücut, hayat, ruh ve şuur. Bu varoluş basamağının en altında, cansız varlıklar vardır. Taş ve toprak, hava ve su sözgelimi.

Bir üst basamakta, ‘hayat’ gerçeği çıkar insanın karşısına. ‘Cansız’ dediğimiz mevcudları bir ‘can’da buluşturan hayat... Koskoca kayaların milyonlarca yıl içinde ufalanmasıyla vücuda gelen toprağa düşen kupkuru bir çekirdek, su ve havayla çimlenip filizlenir meselâ. Sonra, başını yerin altından çıkarıp yapraklanır ve çiçeklenir. Cansız taş ve toprak, cansız hava ve su ile cansız çekirdek, varoluş sahnesinde hayatın devreye girmesiyle, bir ‘canlı’ya dönüşürler böylece.

Hayat, bir büyük mucizedir; ‘cansız’lar onunla ‘can’lanır ve onun sayesinde birşey herşeyle ilgili hale gelir. Ufacık bir mine çiçeği bile, hayat sayesinde, dünyanın eğik duruşundan güneş ile dünya arasındaki mesafeye varıncaya kadar herşeyle ilgilidir. Hayat ki, en ufak birşeyi herşeyle bağlar. Kâinatın en küçük bir cüz’ünü kâinatın ‘küll’ü, yani tamamı ile ilgili hale getirerek bir ‘küllî’ye dönüştürür.

Ve sonra, ‘ruh’ gerçeğiyle tanışır insan. Bir bitkinin şahsında ‘can’lanıp biraraya gelen taş ve toprak, su ve hava, bir tavşanın veya kuzunun gıdası olup onun bedenine yerleşerek, bir ruh giyinirler bu kez. O bitkide ‘can’ bulan maddeler, tavşanın veya kuzunun midesinde öğütülüp barsaklarında süzölmüş ve kılcal damarlarıyla kanına karışmış; oradan, vücudunun ihtiyaç duyduğu yerlere dağıtılmışlardır. Onlar hayatının yanısıra ruhu da olan bir varlığın parçasıdır şimdi. Oradan oraya hareket eden, gören, duyan, tad alan, acıkan, korkan, iki şey arasında bir tercihte bulunabilen, sair canlılarla iletişim kurabilen ‘ruhlu’ bir canlının parçası...

Bu varlık basamağının en üstünde ise, şuur sahibi bir mevcud olarak, insan yer alır. Vücudu, hayatı ve ruhu olduğu gibi, bir de şuur olan insan. Şuur ki, sair mahlukatın sahip olamadığı bir ‘farkındalık’ ve ‘kavrama’ yeteneği kazandırır insana. O şuur ile, insan merak eder, sorar; araştırır, düşünür; bir anlam arayışı ve amaç sorgulaması ile kendi sınırlarını zorlar. Bunca mahlukat içinde “Ben bu âlemden neyim? Nereden geldim, niye geldim, neden buradayım, nereye gidiyorum? Varoluşumun amacı ve anlamı ne?” sorusunu sorabilen, ancak insandır. Bu soruları sorup cevap arayışı içinde olmasını sağlayan da şuurudur...

Bu sorular ve bu arayış, gözüyle gördüğü bu âlem-i mülkün ardında aklıyla farketmediği bir melekût âleminin; gözlemediği bu âlem-i şehadetin ötesinde kalbiyle hissetmediği bir âlem-i gaybın izini insana gösterir. İnsanı böylece yücelten bir arayıştır sözkonusu olan. Soruların izini sürmeyip şuurunu hükümsüz kıldığında ise, insan varoluş basamaklarında gerisin geriye yuvarlanır. Âlemler Rabbinin Kur’ân’ında bildirdiği üzere, ‘yüceler yücesi’ne çıkabilecek en güzel kıvamda yaratılmış iken, aşağıların aşağısına düşüverir.

Bu düşüşün de basamakları vardır. Bir âyetin bildirdiği üzere, hayvanların, meselâ maymunların yaşadığı gibi yaşar hale gelir kimi insan. Sadece yiyip içmekle, oradan buradan gördüğünü taklit etmekle kifâyet etmektedir. Bir diğer âyetin bildirdiğine göre, düşüş, aslında ‘hayvandan da aşağı’ bir derekeye doğru gerçekleşir. Çünkü bir hayvan ona verilmiş donanımın gereğini yapmakta; insan ise ona verilmiş üstün donanımı boşa harcamaktadır. Ve bir başka âyetin bildirdiği üzere, bu haldeki insan, aslında taşlardan bile daha aşağıdadır. Çünkü cansız ve sert taş bile emr-i ilâhî karşısında yumuşamakta; ipek gibi yumuşacık kökler kendisine tutunsun, varoluşun bir üst mertebesine beşik

olabilsin diye, incecik köklere bağrını açmaktadır.

Bu bakımdan, hem bütün hayatı boyu, hem de her gün, insan varoluşun bu dört basamağı arasında salınır durur: Gününü, onu gerçekten insan yapan şuurunu açık tutarak mı yaşayacaktır? Bakmaktan öte, görerek ve gözlemleyerek, mülkün ardında melekûtu arayarak, merak edip araştırarak, sorup düşünerek mi gününü geçirecektir? Yoksa, bir hayvanın, hatta bir bitkinin, hatta cansız bir nesnenin hayatına mı öykünecektir?

Kâinat adlı büyük âlem ile insan adlı küçük âlemin buluştuğu sahne olarak her yeni günde, insan bu dört basamağın bir yerindedir. Ama aslolan, şuuruyla en üst basamakta durabilmektir. Mülkün ardında melekûtu farkedebilmek, görünen âleme bakıp eserini görmekle birlikte kendisini göremediğimiz bir Yaratıcıyı idrak edebilmektir.

O halde aslolan, günün akışına da olduğu gibi bakıp, iki âlemi buluşturan bu eşsiz sahnedeki her karede âlemler Rabbinin imzasını okuyabilmektir.

Peygamber aleyhissalâtu vesselam, işte bu okumanın yolunu ve usulünü öğretir bize. Peygamberin her bir günü, bu usul ile vusul bulacağımız asılları bize göstermektedir.

* * *

İKİNCİ BÖLÜM

Bir Gününde Peygamber: İlk Notlar

I.

Kâinat Gözlemleri

SAHABİLER, PEYGAMBER aleyhissalâtu vesselamdan “Benim susmam fikir, konuşmam zikir, bakışım ise ibret bakışıdır”^[5] sözünü işitmişlerdir.

Bir günün ve bir ömrün özeti gibidir bu söz. Çünkü bir gün, bir açıdan, bu üç fiilden ibarettir: bakmak, susmak, konuşmak. İnsanoğlu, gün içinde ya susar veya konuşur. Ve kâinat ile insan, gözünün açık olduğu her an insanın gözbebeğinde buluşur.

Peygamber aleyhissalâtu vesselam, bu sözüyle gününü varlık basamaklarının en yüksekinde, tam bir şuur ve farkındalık üzere yaşadığını da bildirir. Nitekim, hadis külliyatları ve siyer kitapları arasında dolaşırken, bu şuur ve farkındalık halinin pek çok nişanesi ile karşılaşır insan. En öncelikli nişanelerden belki de birincisi ise, kudsî nebînin hayran olunası ‘müşahede’ yeteneğidir.

Peygamber aleyhissalâtu vesselam, herşeyden önce, iyi bir ‘gözlemci’dir. Neye bakmışsa, dikkatle bakmış, ibretle gözlemlemiştir. Sustuğu zaman, bu görüp gözlemlediği şeyi iç dünyasında işlediği bir tefekkür üzeredir. Konuştuğunda ise, gözüyle devşirdiği bu gözlemlerden tefekkürüyle damıttığı anlamlar dile gelir. Zikrullah yani. Zira gözüyle görüp kalbiyle aklettiği herşey, ona O’nu bildirmektedir.

Şu olay, bu üç halin onun şahsında nasıl buluştuğunu apaçık gösterir. Daha henüz müslüman olmuş bir bedevî, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın yanına gelir ve aklına takılan şeyi sorar: “Yâ Rasûlallah! Allah mahlukatı nasıl yeniden diriltir?”

Peygamber aleyhissalâtu vesselam, bu soruya önce bir soruyla karşılık verir: “Sen kavminin üzerinde yaşadığı vadiden hiç kurak bir mevsimde geçmedin mi? Sonra, bir kere de her tarafın yemyeşil olduğu münbit bir mevsimde aynı vadiye uğramadın mı?”

Bu sorular üzerine bedevînin zihninde canlanan, elbette, güz ve bahar sahnesinde her sene seyrettiği ölüm ve yeniden diriliş manzarasıdır.

Bedevînin zihninde bu manzara canlanmışken, kudsî nebî şöyle buyurur: “İşte bu, yeniden yaratma hususunda Allah’ın delilidir. Allah, ölüleri de böyle diriltecektir.”^[6]

Hem bu bedevî, hem diğer sahabiler, o gün o anda orada bakarken ibretle bakma, görülene bakıp görülemeyeni kavrama dersini alırlar kudsî nebîden. Peygamberle yaşanan her günde, başka başka vesilelerle tekrar tekrar aldıkları bir derstir üstelik bu. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın gerçekten ‘sıradan’ bir günü olmadığı gibi, görüldüğü üzere, onun gözünde ‘sıradan’ bir olay da yoktur. Gündelik hayatın akışı içinde farkına varmadan geçip gittiğimiz bir olay, önemsiz görüp dikkatle bakmadığımız basit birşey, gözlerimizin önünde öylesine gelip geçiveren bir nesne, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın ibretli bakışıyla bir büyük hakikatin taşıyıcısı oluvermiştir.

Sözün kıyası, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir gününde öne çıkan belki de ilk husus, onun içinde yaşadığı kâinata daima ibretle bakıp dikkatle müşahede etmesidir. Bu bakış ve gözlem, bizim ‘sıradan’lığa mahkûm ettiğimiz nice şeyi, bir hakikat dersine ve ibret tablosuna çevirir.

Öyle ki, gün gelir, oradan oraya uçuşan bir kuş tüyü bile Peygamber aleyhissalâtu vesselamın dilinde bir hakikatin misali haline gelir: “Kalb, şekilden şekile girer; rüzgârların çölde bir sağa bir sola savurduğu kuş tüyü gibi...”^[7]

Hadisler arasında sıklıkla karşımıza çıkan böylesi misaller, onun bir peygamber olarak ‘herhangi bir gün’de neler gördüğü ve nasıl gördüğü hakkında bize bir ipucu verir. Meselâ, “Mü’min mütemadiyen rüzgârın eğici tesirine maruz bir bitkiye benzer. Mü’min, devamlı belalarla başbaşadır.

Münafığın misali de çam ağacıdır. Kesilip kaldırılınca kadar hiç ırgalanmaz”^[8] hadisi bize gösterir ki, kudsî nebî, rüzgârlı bir günde yere değercesine kıvrılan hurma ağaçlarını da, çam ağaçlarını da seyretmiştir. Ama boş gözlerle ve kof bir akılla değil. Sırf öylesine, vakit geçsin, yahut bir lâfazanlık vesilesi olsun diye de değil. Bilakis, ‘susmada fikir, konuşmada zikir’ hâsıl eden bir ibret bakışıyla...

Yine bir misal, onun mehtaplı bir gecede gökyüzünü dikkatle seyrettiğini bize bildirir: “Âlimin âbide üstünlüğü, dolunaylı bir gecede ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir.”^[9] Yine gece vakti, pervane böceklerinin yanan ateşin etrafında dolanıp durmasına bakmıştır kudsî nebî. Bu, onun için, şu hakikate misaldir:

“Benim durumum ile sizin durumunuz, ateş yakıp da ateşine cırcır ve pervane böcekleri düşmeye başlayınca onlara engel olmaya çalışan adamın durumuna benzer. Ben sizi ateşten korumak için kuşaklarınızdan tutuyorum, siz ise benim elimden kurtulup ateşe girmeye çalışıyorsunuz.”^[10] Aynı ateşte odunun yanıp kül oluşu da onun için bir hakikatin misalidir: “Haset hayırları yer bitirir; tıpkı ateşin odunu yiyip tükettiği gibi. Sadaka hataları söndürür; tıpkı suyun ateşi söndürmesi gibi...”^[11]

İnsanların o zamanın şartlarında hep gördüğü, ama hep görüp geçtiği bir tablo ise, onun bakışında, rahmetin nazenin bir delilidir. Yeni doğmuş yavrusuna basmamak için ayağını kaldıran bir anne at... Tablo budur ve Peygamber aleyhissalâtu vesselama şu sözleri söyletir: “Allah merhameti yüz parçaya böldü. Bundan doksandokuz parçayı kendine ayırdı. Yeryüzüne, geri kalan bir parçayı indirdi. Bu tek parça iledir ki, mahlukat merhametli davranır. At, yavrusuna basmamak endişesiyle ayağını bu sayede kaldırır.”^[12]

Yine yavru at ve bir yavru deve, günden güne büyümeleriyle, Peygamber aleyhissalâtu vesselam için başka bir hakikatin temsilidir. Sadaka, esasen, mülkün asıl sahibinin yalnız ve ancak O olduğu gerçeğine sadakatimizin nişanesidir; o halde, temiz bir niyetle ve temiz şeylerden verilmelidir: “Temiz şeylerinden kim ne tasadduk ederse, Rahmân onu sağ eliyle alır ve bu sadaka —bir tek hurmadan ibaret bile olsa—Rahmân’ın avucunda dağdan daha iri oluncaya kadar büyür. Tıpkı sizin bir tayı veya bir yavru deveyi büyütmeniz gibi...”^[13]

Bir sığırın geviş getirmesi, arıların kovan etrafında dolaşıp durması, güz vakti ağaçların yapraklarını dökmesi... gündelik hayatın içinde herkesin karşısına çıkan ‘sıradan’ manzaralardır. Ama bu olayların her biri, kudsî nebînin gözlemiyle, bir hakikatin misalidir. O, sözü ağzında evirip çevirmenin kötülüğünü, “Allahu Teâlâ, sığırın otu yerken ağzında evirip çevirdiği gibi sözü ağzında evirip çeviren erkeklere buğzeder”^[14] diye anlatır. Zikrullahın önemini, arıları misal vererek bildirir: “Allah’ın celâlinden zikrettiğiniz tesbih, tehlil ve tahmid cümleleri, Arşın etrafında dönüp durur; tıpkı arıoğulu uğultusu gibi uğultu çıkararak, sahiplerini andırırlar.”^[15] Yine zikrullahın insan için önemine, ağaçlar da misaldir: “Sana ‘Sübhânallahi velhamdülillahi ve lâ ilâhe illallahu vallahu ekber’ demeyi tavsiye ederim. Zira bu kelimeler günahları döker; tıpkı ağacın yaprakları dökmesi gibi...”^[16]

Onun ibretli bakışıyla, gün gelir, portakal da, hurma da, fesleğen de, acı düvelek de bir hakikatin temsili olur: “Kur’ân okuyan mü’minin misali portakal gibidir; kokusu güzel, tadı hoştur. Kur’ân okumayan mü’minin misali hurma gibidir; tadı hoştur, fakat kokusu yoktur. Kur’ân’ı okuyan fâcirin misali reyhan otu gibidir; kokusu güzel, tadı acıdır. Kur’ân okumayan fâcirin misali ebucehil karpuzu gibidir; tadı acıdır, kokusu da yoktur.”^[17]

Sulak tarlalarda ve çorak arazilerde de, onun ibretli bakışı için, bir hakikatin misali vardır: “Allah’ın benimle gönderdiği ilim ve hidayet misali, bir araziye düşen yağmur gibidir. Bazı araziler vardır; tabiatı güzeldir, suyu kabul eder, bol bitki ve ot yetiştirir. Bir kısım arazi vardır; münbit değildir, ot bitirmez, ama suyu tutar. Onun tuttuğu su ile Hak Teâlâ insanları yararlandırır. Bu

sudan kendileri içerler, hayvanlarını sularlar ve ziraat yaparlar. Diğ er bir araziye daha isabet eder ki, bu ne su tutar, ne de ot bitirir.”

Bu     t r arazi,     grup insanın da misalidir: “Bu temsilin biri, Allah’ın dininde ilim sahibi kılınana del let eder. Böylesini Allah benimle göndermiş olduğu hidayet ten yararlandırır. Yani; hem öğrenir, hem  ğretir. Temsilden biri de, buna iltifat etmeyen, Allah’ın benimle gönderdiği hidayeti hiç kabul etmeyen kimseye del let eder...”[\[18\]](#)

Onun hayatının hatırasını bize taşıyan hadis ve siyer kitapları içerisinde yol alırken, böylesi nice örnek birbirine eklenir ve bir gerçeği zihnimizde pekiştirir: Peygamber aleyhissalâtu vesselam, herşeyden önce, dikkatli bir gözlemcidir!

O halde, hayatında ve her gününde onun hayatından ve bir gününden bir iz ve eser olsun isteyen herkes, dikkatini toplayıp ibretle bakmalı ve hayretle müşahede etmelidir.

II.

İnsanlar ve Dünyaları

PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELAMİN kâinata bakışında sergilediği dikkat, onun insanların dünyasına bakışında da çıkar karşımıza. Kudsî nebînin gündelik hayatın akışı içinde insanların dünyasına dikkatle bakıp ibretle gözlemlediğini bize bildiren pek çok nebevî hatıra vardır.

Meselâ, çölde devesini kaybetmiş bir insanın üzüntüsü ve sonra devesini bulduğunda duyduğu sevinç, kudsî nebînin gözünde bir hakikatin misalidir: “Allah’a yemin ederim ki, Allah’ın kulunun tevbe etmesinden dolayı duyduğu hoşnutluk, herhangi birinizin ıssız çölde kaybettiği devesini bulduğu zamanki sevincinden daha büyüktür.”^[19] Çöl şartlarında yaşayan ve çölün ortasında devesiz kalmanın ölümle yüzyüze gelmek anlamına geldiğini bilen insanlara kulunun tevbesinden Allah’ın duyduğu hoşnutluğu anlatmak için, bundan daha güzel bir misal olabilir mi? Onun bir başka hadisinde, ‘azığıyla birlikte’ kaydı da vardır: “Allah’ın mü’min kulunun tevbesinden duyduğu sevinç, kaybolan bineğine azığıyla birlikte kavuşan bir adamın sevincinden fazladır.”^[20]

Her peygamberin hayatında, çobanlıkla geçen bir zaman dilimi vardır. Son peygamberin bildirdiği üzere, “Allah hiçbir peygamber göndermedi ki, koyun çobanlığı yapmamış olsun.”^[21] Peygamber aleyhissalâtu vesselam, kendisinin de, gençlik yıllarında Mekke dağlarında ve vadilerinde çobanlık yaptığını anlatır sonra. İssız ve insansız bir mekânda mahlukat arasında geçen bu vakitlerde yaşadığı tecrübeler ve edindiği gözlemler de, gün gelir, onun hikmet incileri dökülen dilinde bir hakikatin misali olur: “Bir koyun sürüsünün içine salıverilmiş iki aç kurdun o sürüye verdiği zarar, mala ve mevkiye düşkün bir adamın dinine verdiği zarardan daha büyük değildir.”^[22] Yine çobanlık tecrübesi, ona şu hikmeti söyler: “Kim şüpheli şeylere düşerse, harama düşmüş olur; tıpkı koruluğun etrafında sürüsünü otlatan çoban gibi—ki her an koruluğa düşebilecek durumdadır. Haberiniz olsun, her melikin bir koruluğu vardır; Allah’ın koruluğu da haramlarıdır.”^[23]

‘Susması fikir, konuşması zikir, bakışı ibret bakışı’ olan kudsî nebînin gündelik hayatın içinde insanların dünyasından yaptığı gözlemler, yeri gelir, bir demirci dükkanının manzarasına veya bir attar dükkanından yayılan güzel kokuya kadar ulaşır: “İyi arkadaşla kötü arkadaşın misali, misk taşıyan ile körük çeken gibidir. Misk sahibi ya sana kokusundan verir veya sen ondan satın alırsın. Körük çekene gelince, ya elbiseni yakar yahut da sen körüğün pis kokusunu alırsın.”^[24] Aynı demirci körüğü, gün gelir, başka bir hakikate de misal olur: “Hac ile umrenin arasını birleştirin. Zîra bunlar günahı temizler; tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlemesi gibi.”^[25] Yahut, sıtmaya tutulmuş olup, “Allah belasını versin bu hastalığın” diye söylenen Ümmü’s-Sâib’e dediği gibi: “Sakin hummaya sövme! Çünkü o, insanların hatalarını temizlemektedir; tıpkı körüğün demirdeki pislikleri temizlediği gibi!”^[26] Körük, Medine için de onun bir misalidir: “Burası Taybe’dir, Deccal’i sürer çıkarır—tıpkı körüğün demirin pasını çıkardığı gibi.”^[27]

Çarşıda karşısına çıkan başka bir dükkân da, tıpkı attar ve demirci dükkanı gibi, onun için bir hakikatin timsali olur. Bir kuyumcu dükkanında, ham altından som altın çıkarma işlemine şahit olmuştur kudsî nebî. “Kim fenalık yaparsa cezasını görür” âyeti yeni nâzil olduğunda,^[28] bu âyeti ashâbına tefsir sadedinde, şu misali verir: “Bu, hastalık ve kazadan tut da cebine koyduğu basit bir eşyanın kaybıyla duyduğu üzüntüye varıncaya kadar, maruz kaldığı musibetlerle Allah’ın kulunu [dünyada] cezalandırmasıdır. Böylece kul, günbegün günahlarından arınmış olarak [Rabbinin huzuruna] çıkar—tıpkı ham altının körükten saf kızıl çıktığı gibi...”^[29]

Onun ibretli bakışıyla, gündelik hayatın her karesi, bir hakikatin misalidir. Yol kenarına atılmış bir oğlak leşi, bir kabın içindeki kokuşmuş yemek, bir kabın içindeki leziz ve taptaze yemek, bir karıncanın gelip bizi ısırması, yıkanmakta olan bir beyaz elbise derken, gündelik hayatın her karesi Peygamber aleyhissalâtu vesselamın dilinde bir hakikat incisine dönüşür.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, günlerden bir gün, Medine’de pazar yerine uğramıştır meselâ. Etrafında ashabı da vardır. Kudsî nebî, pazarın bir köşesinde küçük kulaklı bir oğlak ölüsüne rastlar ve onun kulağından tutarak, ashâbına “Hanginiz bunu bir dirheme satın almak ister?” diye sorar. “Daha az para ile de olsa almayız. Onu ne yapalım ki?” der sahabiler. Kudsî nebî yine sorar: “Size bedava verilse, ister misiniz?” Sahabilerden, “Allah’a yemin ederiz ki, o diri bile olsa, kulaksız olduğu için kusurludur. Öyleyken, ölüsünü ne yapalım?” cevabı gelir. Bunun üzerine, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, “Allah’a yemin ederim ki,” diye buyurur, “Allah indinde dünya, önünüzdeki şu ölü oğlaktan daha değersizdir.”^[30]

Kudsî nebî, insanın niyetinde ve amelinde bir bozulmanın, keza niyetinde ve amelinde bir düzelme çabasının hayatının diğer alanlarına sirayet edeceğini ise, iki yemek misaliyle anlatır: “Ameller kap gibidir. En aşağısı güzelse, en yukarısı da güzel olur. En aşağısı bozulursa, en üstü de bozulur.”^[31] Şehidin ölüm anındaki acısını merak eden ashabı için misal, karınca ısırığıdır: “Sizden biriniz karıncanın ısırmasından ne kadar acı duyarsa, şehit de ölümden ancak o kadar acı duyar.”^[32]

Ve sahabilerinden Ebu Hureyre, bir gün “Yâ Rasûlallah! Anam babam sana feda olsun, tekbir ile kıraat arasındaki sükut esnasında ne okuyorsunuz?” diye sorduğunda aldığı şu cevapla mest olur: “Ey Allahım! Beni hatalarımdan öyle temizle ki, kirden paklanan beyaz elbise gibi olayım. Allahım! Beni hatalarımdan su, kar ve dolu ile yıka.”^[33] Çok sıcak bir iklimde, çöl şartlarında yaşayan ilk muhatapları, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın Dâvûd peygamberin duası olarak yâd ettiği şu dua ile yüreklerinde hem derinlik, hem de serinlik hissederler: “Allahım! Senden senin sevgini, Seni sevenlerin sevgisini ve Senin sevgine beni ulaştıracak ameli talep ediyorum. Allahım! Senin sevgini nefsimden, ailemden, malımdan, soğuk sudan daha sevgili kıl!”^[34]

Herşeyden bir ders ve ibret devşiren kudsî nebî için, gün gelir, yüzdeki bir ben bile bir hakikate misal olur. Bir sefer dönüşü Medine’ye yaklaştıkları sırada sahabilerinden derlenip toplanmalarını isterken kullandığı bu misal o gün orada bulunan İbnü’l-Hanzaliyye’ye o kadar latif gözük müştür ki, hâfızasına kaydedip sonraki nesillere aktarmayı bir vazife bilmiştir: “Sizler kardeşlerinizin yanına varacaksınız. Binek hayvanlarınızı düzene koyun, elbiselerinize çekidüzen verin ki, insanlar arasında yüzdeki güzellik timsali ben gibi olun. Çünkü Allah çirkin görünüşü ve kötü sözü sevmez.”^[35]

Yine bir seferin ardından Resûlullah aleyhissalâtu vesselama bir grup esir getirildiğinde gördüğü bir manzara, onun için bir büyük hakikatin temsilidir. Çocuğunu arayan bir esir kadın sağa sola koşmakta, esirler arasında bir çocuk bulduğu zaman onu yakalayıp kucaklayarak göğsüne bastırıp emzirmektedir. Herkesin dikkatini çeken bu manzara karşısında, Peygamber aleyhissalatu vesselam, sahabilerine, “Bu kadının çocuğunu ateşe atacağına ihtimal verir misiniz?” diye sorar. Cevap, tahmin edildiği gibidir: “Hayır.” Bunun üzerine, şöyle buyurur kudsî nebî: “İşte Allah, kullarına karşı, bu kadının yavrusuna olan şefkatinden daha merhametlidir.”^[36]

Sıcak bir yaz günü çölde bir ağaç altında bir müddet dinlenip yola koyulan bir yolcudan ise, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, dillere destan bir ibret devşirmiştir. Bir hasır üzerinde uyuyup dinlendiği bir öğle vakti, sahabileri, hasırın Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın vücudunda bıraktığı izi farkedirler ve “Yâ Rasûlallah!” derler, “Sizin için bir döşek edinsek?” Bunun üzerine Peygamber aleyhissalâtu vesselam, “Benim dünya ile ne alâkam var ki?” buyurur. “Ben ve bu dünyanın misali, bir ağaç ve altında gölgelenen bir yolcunun misalidir. Bir müddet sonra yolcu kalkıp yola koyulur ve

ağacı arkasında bırakır gider.”[\[37\]](#)

Hadis kitapları içerisinde yer alan böylesi nice temsil, gündelik hayatın sıradan manzaraları içinden Peygamber aleyhissalâtu vesselamın çıkardığı ibret ve hikmetleri bize bildirir. Ve bize, birşeyi daha öğretir: gündelik hayatın ‘sıradan’ akışına kudsî nebînin baktığı gibi bakıp, herşeyden bir ders ve ibret çıkarabilmeyi...

III.

Tenezzüh Manzaraları

PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELAMIN sahabilerinden Ebu Musa el-Eş'arî, bir gün evinde abdest alıp dışarı çıkarken, kendi kendisine “Bugün Resûlullah’tan hiç ayrılmayacağım” diye söz verir. Sonra Mescide gelir ve oradaki sahabilere Peygamber aleyhissalâtu vesselamın nerede olduğunu sorar. Mesciddeki sahabiler, “Şu tarafa doğru gitti” der, kudsî nebînin gittiği yönü gösterirler.

Ebu Musa, Resûlullah’ın gittiği yeri sora sora, onun Eris adlı kuyunun bulunduğu bahçede olduğunu öğrenir. Eris bahçesine yönelen Ebu Musa, gelir, bahçe kapısının yanına oturur. Peygamber aleyhissalâtu vesselam bahçenin kuytu bir köşesinde ihtiyacını görüp abdest aldıktan sonra, Ebu Musa da kalkıp Peygamber aleyhissalâtu vesselamın yanına gider. Görür ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselam Eris kuyusunun kenarındaki taşların üzerine oturmuş, ayaklarını da kuyuya sarkıtmış, bahçeyi temâşâ ve tefekkür etmektedir.^[38]

Başka bir sahabi, Ebu Hureyre, başka bir gün benzer bir manzara ile karşılaşır. Ebu Hureyre, içlerinde Hz. Ebu Bekir ve Ömer’in de bulunduğu bir grup sahabiyle birlikte, Resûlullah’ın sohbetini dinlemektedir. Bir ara Resûlullah aleyhissalâtu vesselam aralarından kalkıp gider. Derken epeyce vakit geçer, ama Resûlullah geri dönmez. Medine Yahudilerinin Peygamber aleyhissalâtu vesselama suikast düzenlemelerinden endişe edilen bir zamandır ve bu gecikme sahabileri tedirgin eder. Korku ve telaşla dağılır, Resûlullah’ı aramaya koyulurlar.

Ebu Hureyre, Resûlullah orada mı, burada mı diye sora araya, Ensardan Neccar oğullarına ait bir bahçeye kadar gelir. Giriş kapısını bulmak için bahçenin etrafını dolandır, fakat bir kapı bulamaz. Bahçenin dışındaki bir kuyudan içeriye su veren küçük bir ark görür ve oradan büzülerek bahçeden içeri girer. Görür ki, Resûlullah bu bahçededir; mahlukatı temâşâ ve tefekkür etmektedir.^[39]

Başka nice gün, Medineli sahabi Ebu Talha, benzer bir hale şahit olur. Ebu Musa ve Ebu Hureyre’nin muhacir sahabiler olmasına mukabil, Ebu Talha, Medine’nin yerlisidir. Medine’de en fazla hurmalığı olan kişilerden biridir ve suyu tatlı kuyusunun adıyla anılan Beyrâha hurmalığı Mescid-i Nebevî’nin tam karşısındadır. Suyu tatlı, hurmalarının gölgesi serin, toprağı çiçeklerle tanzim edilmiş bir bahçe olarak Beyrâha, nice nice gün, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın tenezzüh mekânı olur. Kudsî nebî bir istirahat ihtiyacı, mahlukatı temâşâ edip sessizce düşünme ihtiyacı hissettikçe, sık sık bu bahçeye gelir. Bu bahçe, Rabbinin kudret mucizesi ağaçları, otları ile kudsî nebînin seyrangâhıdır. Nice nice gün, bu bahçe içindeki mahlukatı seyrederek, rüzgârın sesini, kuşların şakımasını dinler kudsî nebî. Bu seyr ve tenezzüh içinde, dünya ve içindekiler, mülk ve melekût, şu dünya hayatı ve asıl olan ahiret yurdu üzerine düşünür.

Sahabilerin hâfızasında, Peygamberin bir gününe dair, böylesi nice tenezzüh imgesi vardır. Onlar, günü geldiğinde Allah için yola koyulup yüzlerce, hatta binlerce kilometre uzaklarda cihada giden şanlı peygamberi, başka nice gün Allah için bir bahçede oturarak durup düşünür halde görmüşlerdir. Beyrâha, Erîs ve Gars kuyuları, hurmalıklar, hurma bahçelerinde biten otlar, çiçekler, şakıyan kuşlar... bunların hepsi, Peygamberin bir günü denildiğinde sahabinin hatırına muhakkak gelen manzaralardır.^[40] Sahabileri, Peygamber aleyhissalâtu vesselamı, zaman zaman tenezzühe çekilen, kâh bir hurma ağacının kenarında, kâh bir kuyunun ağzında oturup düşünen bir peygamber olarak da bilmişlerdir. Tıpkı Mekkelilerin peygamberliğinin öncesinde de onu Hira dağında, bir mağarada günlerce durup, kendisi ve herşey hakkında düşünür halde buldukları gibi...

Peygamberin hayatından böylesi nice tenezzüh manzarası, bütün zamanların insanlarına, hayatın ve herşeyin anlamı üzerine düşünmenin ipucunu verir. İnsan, hayatın bildik akışına kendini kaptırdığı, gündelik hayatın döngüsüne kapıldığı ve hız sarmalının çekim alanında kaldığı sürece, ne kendi varoluşu üzerine kafa yorabilir, ne de hayatın ve kâinatın anlamı üzerine düşünebilir. Düşünmek, ‘durarak’ gerçekleşen bir eylemdir. ‘Durup düşünmek’ deyimi de bu sebeptendir.

Ve, Peygamberin bir gününden alınacak derslerden biri, durup da düşünebilmek için, gündelik hayatın hız sarmalına kapılmadan, tenezzühe de bir vakit ayırabilme gereğidir.

IV.

Kur'ân'la Buluşmalar

KUDSÎ NEBÎNİN VEFATINDAN yıllar sonra bir gün, hayatta iken onu görememiş bir grup genç Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hanımı ve mü'minlerin annesi Hz. Âişe'ye gelip, onun halini sorarlar. Kudsî nebî nasıl yaşardı, gününü nasıl geçirirdi, ahlâkı nasıldı, bilmek isterler.

Mü'minlerin annesi Hz. Âişe, onlara “Siz hiç Kur'ân okumuyor musunuz?” diye sorarak karşılık verir. Sonra, verdiği bu karşılığın dayandığı sırrı şu şekilde bildirir: “Onun ahlâkı Kur'ân'dı.”

Mü'minlerin annesi Âişe validemizin bu iki cümlelik cevabı, aslında Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hem bir gününün, hem de bütün ömrünün özetidir: O ‘yaşayan Kur'ân'dır; onun nasıl yaşadığını öğrenmek isteyen, en başta Kur'ân'a nazar etmelidir.

Bilinmelidir ki, Kur'ân neyi emretmiş ise, Peygamber aleyhissalâtu vesselam ona göre yaşamış; Kur'ân nelerden sakındırmış ise, onlardan sakınmış; Kur'ân neyi bakıp nasıl düşünmemizi istiyorsa, ona bakıp öyle düşünerek yaşamıştır.

Açıkçası, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir gününü ve bütün bir ömrünü nasıl yaşadığını anlamanın yolu Kur'ân'dan geçmektedir. Onun gününü ve hayatını merak eden kişi, bunun cevabını öncelikle Kur'ân'ı okuyarak bulabilir.

Buna göre, Kur'ân'ı okuyan herkes şunu bilmelidir: Onun şimdi okuduğu bu âyet, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın *yaşadığı* âyetidir. Kur'ân'ı dinleyen herkes de şunu bilmelidir: Onun şimdi dinlediği bu sûre, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın *yaşadığı* sûredir.

Meselâ Kur'ân insana “Çevir yüzünü semaya, bir çatlak görebilecek misin? Sonra tekrar tekrar çevir”^[41] diye hitap ediyorsa, bilinmelidir ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselam yüzünü gökyüzüne çevirmiş, hem de ‘tekrar tekrar’ çevirmiştir. Bu âyeti okuyup da yüzünü göğe çevirmeden ve Rahmân'ın yaratışı üzerine düşünmeden bir sonraki âyete geçmemiştir.

Meselâ Kur'ân “Üstlerindeki göğe bakmazlar mı, onu nasıl bina edip süsledik ki, hiçbir gediği yoktur. Yeryüzünü döşedik, onda sabit dağlar yarattık, onda her güzel çiftten bitkiler yeşerttik. Hakka yönelen her kul için bunlar âyetlerdir”^[42] buyuruyorsa eğer, bilinmelidir ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselam üstündeki göğe, yeryüzüne, dağlara, bağlarda ve bahçelerde biten bitkilere bakmıştır; ama bu nazarla bakmıştır.

Meselâ Kur'ân “Bakmazlar mı üstlerinde kanatlarını çırpıp çırpıp saf saf uçan kuşlara? Kim tutuyor onları?” diye buyuruyorsa eğer, bilinmelidir ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselam üstünde kanatlarını çırpıp çırpıp saf saf uçan kuşlara bakmış, ama bu bakışla bakmıştır. Ve devamla gelen “Onları Rahmân'dan başkası tutmuyor” âyetini de, bu bakışın ve tefekkürün eşliğinde, yüreğinin en derininde tasdik etmiştir.^[43]

Meselâ Kur'ân “Devenin nasıl yaratıldığına, göğün nasıl yükseltildiğine, dağların nasıl dikildiğine, yerin nasıl serildiğine bakmazlar mı?”^[44] buyuruyorsa eğer, bilinmelidir ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam onların hepsine bakmış; ama bu Kur'ânî talimle bakmıştır.

Aynı şekilde, Kur'ân arıyı, inekleri ve koyunları, üzüm, hurma ve sütü, zeytin, incir, kiraz, muz, nar ve buğdayı^[45] Allah'ın âyetleri olarak bildiriyorsa eğer, bu demektir ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselam baldan da tatmıştır, hurma ve zeytin, incir ve kiraz da yemiştir, süt de içmiştir. Ama hepsine O'nun adına nazar etmiş, hepsinde O'nun lutuf ve ikramını hissetmiş, hepsini O'na hamd ve şükrederek yiyip içmiştir.

Keza Kur’ân, “Yeryüzünde dolaşın!” diye defaatle emredip, insanı geçmiş kavimlerden geride ne kaldığına bakmaya, böylece dünyanın faniliği üzerine düşünmeye çağırıyorsa eğer, bilinmelidir ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselam yeryüzünde seyr ü sefer etmiş, ama bu idrakte etmiştir.

Kısacası, Peygamberin aleyhissalâtu vesselamın ne yapıp eylediğini, gününü ve gecesini ne şekilde yaşadığını, neye nasıl bakıp neden nasıl sakındığını öğrenmek isteyen, mü’minlerin annesi Âişe validemizin işaret ettiği adrese müracaat etmeli; en başta Kur’ân’ı okumalıdır.

Nitekim sahabiler buna bizzat şahit olmuşlardır. Sahabilerin hâfızasına yer etmiş olan, kâh bir hurma ağacının kenarında, kâh bir kuyunun ağzında oturup tefekkür eden, kâh gökteki yıldızlara, kâh saf saf uçan kuşlara, kâh yerdeki çiçeklere, arılara, ağaçlara ve otlara, kâh bir harabezara bakıp temâşâ ve tefekkür eden Peygamber imgesi, Kur’ân böyle emrettiği ve fitrat da böyle iktiza ettiği için böyle yapıp böyle yaşayan bir Peygamber imgesidir.

* * *

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Peygamberin bir gününde Tefekkür

I.

Neden Tefekkür?

BİR GÜN, BİR ADAM tasavvuf yolunun büyüklerinden Ebu Ali Ruzbarî'ye gelir ve “İlk farz nedir?” diye sorar. Ebu Ali, tek kelimeyle cevap verir: “marifetullah.” *Risale-i Kuşeyrî* müellifinden öğrendiğimize göre, Ebu Ali Ruzbârî'nin bu tek kelimelik cevabının dayanağı, Peygamber aleyhissalâtu vesselama gelen ilk vahyin ilk ilâhî emri de taşıyan ilk cümlesidir: “Yaratan Rabbinin ismiyle oku!”

Ebu Ali Ruzbârî'nin verdiği cevap, insanlık tarihinin büyük bir gerçeğinin ifadesidir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselama gelen ilk emir “Yaratan Rabbinin ismiyle oku!” olduğuna göre, gerçekten ilk farz, yarattıklarına bakıp onları Yaraticıdan gelen birer ‘mektup’ gibi okuyarak yaratan Rabbi tanımaktır. Diğer bir deyişle, ilk farz tefekkürdür ve marifetullahtır. Zaten, başka bütün farzların ifası, bu ilk farzın gereğince ifasına bağlıdır.

Ve gerçekte her insan, çocukluğun cennet-misal ikliminden gençliğe adım attığında, onu uzun uzun düşünmeye çağıran sarsıcı sorularla karşılaşır: “Ben kimim? Neden buradayım? Varlığımın amacı nedir? Nereden geldim, nereye gidiyorum?”

Her insanın hayatının sonraki yıllarında gideceği yolu belirlediği bu sorgulama, insanın önüne iki şık çıkarır: Ya yarattıklarına bakıp Yaraticıyı tanıyacaktır, yahut varoluşu O’ndan gayrisına maletme gayretine girişecektir. Dileyen, peşisıra gelen çelişkilere ve açmazlara da katlanma pahasına O’nu red ve inkâr yolunu seçer; dileyen, herşeyden O’na giden yolu bulur.

O’na giden yolun ise, esasen, iki büyük şeridi vardır. İnsan ya kâinata bakıp varoluşu tefekkür ederek Allah’ı bulur; yahut kendi iç dünyasında yaptığı yolculuklarla. Bir Yaraticının varlığından tereddütsüz emin olduğu bir yakîn haline göklerin, yerin, devenin, hurmanın, üzümün, çiçeğin, bulutların, suyun... tefekkürü üzerinden ulaşmak da mümkündür; sonsuzluk arzusu, sonsuz ihtiyaçlar, acz ve zaafımız, insanın sığınıp dayanacak bir merci arayışı, acılar, elemeler, emeller... üzerinden ulaşmak da...

Nitekim, Zâriyât sûresinin bir âyetinde yakîn ile iman edenler için yeryüzünde nice deliller olduğuna dikkat çeken^[46] Rabbü'l-âlemîn, bir sonraki âyette kendi nefislerimizde de O’nu bildiren nice delillerin var olduğuna işaret eder. Bu iki iman penceresinin beraberce zikredildiği bir diğer âyet, Fussilet sûresindedir: “Onlara âfâkta ve enfüste âyetlerimizi göstereceğiz.”^[47]

‘Âfâk’ ve ‘enfüs’te; yani dış dünyada ve kendi iç dünyamızda. Her iki dünya, bize Rabbimizi tanıtan iki muazzam pencere hükmündedir. Akleden ve tefekkür eden her insan için, gerek dış dünyada ve gerek kendi iç dünyasında, kâinatı ve bizi yaratan Kadîr-i Zülcelâl’in varlığını, birliğini ve isimlerini tanıtan sayısız âyetler vardır. Bu marifetullah semalarında lâıykınca dolaşabilmemiz ise, ‘iki kanatlı’ olmamıza; yani hem ‘âfâk’ hem de ‘enfüs’ kanatlarını kuşanmamıza bakmaktadır.

İbrahim aleyhisselam bu iki kanadı beraberce kuşanmış ‘güzel bir örnek’ olarak çıkar Kur’ân’da karşımıza. Onun “Ben kaybolup gidenleri sevmem” anlamına gelen “*Lâ uhibbu’l-âfilîn*”^[48] sözü, âfâkta ve enfüste, dış dünyada ve iç âlemimizde bize O’nu bildiren âyetleri buluşturan bir büyük formül gibidir. İbrahim aleyhisselam bu kısacık sözle rab ve ilah olarak tanınmaya kimin lâıyk olduğunu kavmine öğretmiştir. Öyle bir kavim ki, fani şeyleri ilah edinmiştir. İbrahim aleyhisselamın ‘*Lâ uhibbu’l-âfilîn*’ anahtarı, fani şeylerin ilah ve rab olarak anılmayı haketmediğini onlara güneş, ay ve yıldızlardan hareketle öğretir. Ve elbette, kimin ilah ve rab olarak bilinmeye lâıyk olduğunu da. İnsanın ve kâinatın Rabbi, insan ve kâinat cinsinden olmayan, doğmamış ve doğurulmamış, herşeyin

ona muhtaç olmasına mukabil hiçbir şeye muhtaç olmayan, beka ve kıyam sahibi, öncesiz ve sonrasız Hayy-ı Bâkî ve Ehad-ı Samed'dir!

İbrahim aleyhisselamın Kayyûm, Hayy ve Samed isimlerinin müsemması tek bir ilah olarak Allah'a ortaklar koşmama gereğini kavmine öğrettiği süreç, işte bu şekilde, iki kanatlı bir tefekkürle, bir enfüs-âfâk buluşmasıyla gerçekleşir: "*Lâ uhibbu'l-âfilîn*." Bu kısacık cümlenin, '*Lâ uhibbu*' yüzü enfüse, '*el-âfilîn*' yüzü ise âfâka bakmaktadır.

Açacak olursak: İbrahim aleyhisselam dış dünyaya baktığında gördüğü mevcutlarda bilinmeye ve sevmeye değer özellikler bulmuştur. Ama o mevcutların '*âfilîn*'den, yani 'kaybolup gidici' olduğunu da görmüştür. Dönüp iç dünyasına baktığında, kalbinin kaybolup gidenlere karşı '*Lâ uhibbu*' sadasını duymuştur: "Ben kaybolup gidenleri sevmem." Çünkü kalb, 'ayine-i Samed'dir. Ancak beka ile, ebed ile; kaybolup gidici olmayan, bilakis kıyam ve beka sahibi bir Bâkî-i Zülcelâl'e bağlanmak ile huzur bulabilir. Fani şeyler ise yitip gitmeleriyle kalbi ancak incitir. Kalbler, ancak Ezel ve Ebed Sultanı bir Bâkî-i Zülcelâl'i, bir Hayy-ı Bâkî'yi, bir Ehad-ı Samed'i bilmek ve sevmekle huzur bulur.

İbrahim aleyhisselam ki, soy olarak Peygamber aleyhissalâtu vesselamın atasıdır. Kudsî nebînin kurbanını keserken söylediği sözün, atası İbrahim aleyhisselamın söylediği şu söz olması manidardır: "Şüphesiz ki ben, bir hanîf olarak yüzümü gökleri ve yeri yaratan Allah'a yönelttim. Ben müşriklerden değilim. Şüphesiz benim namazım da, menâsikim de, hayatım da, ölümüm de hiçbir ortağı olmayan, âlemlerin Rabbi Allah'ındır. Ben böylece emrolundum. Ben müslüman olanların ilkiyim."^[49]

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, bir gününde ve her gününde, Allah'ın emir ve iradesi, havl ve kudreti ile var olan şu âlemde âfâktan ve enfüsten marifetullah meyveleri devşirmesiyle; O'ndan gelen herşeye O'nun adıyla bakıp O'nun esmâsını tefekkür edişiyle ve herşeyi O'na tevdi edişiyle, bu İbrahimî mirasın en güzel örneğini sunmuştur insanlığa. Onun her günü, fitratının sesini dinleyerek göklerin ve yerin Fâtırına yönelişin bir örneğidir. Her yeni günde Peygamber aleyhissalâtu vesselam, O'ndan gelen herşeyi O'na tevdi edişin yolunu ve yordamını bize göstermektedir. Zaten, o ve atası İbrahim aleyhiselam da dahil olmak üzere bütün peygamberlerin ilk işi, kâinatın ve fitratın şahitliğinde, şirki red ve tevhide ilan etmek değil midir: "Ben ve benden önceki peygamberlerin söyledikleri en faziletli söz, *lâ ilâhe illallahu vahdedu lâ şerike lehu lehul mülkü ve lehül hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr* sözüdür."^[50] Kudsî nebî, günün iki yarısında, her sabah ve akşam, sabahın ve akşamın namazından sonra on kez tekrar ettiği bu sözle, "Allah'tan başka ilah yoktur. O birdir; O'nun ortağı yoktur. Mülk O'nundur. Hamd O'na mahsustur. O'nun herşeye gücü yeter" dersini bize vermektedir.

Sahabileri sabah-akşam dile getirdiği bu hakikatin delili olarak herşeyi 'yaratan Rabbinin ismiyle' birer mektup ve bir kitap gibi okur halde görmüşlerdir her yeni günde kudsî nebîyi. Meselâ, gökyüzü sayfası, onun sık sık okuduğu bir sayfadır. Nitekim sahabileri, aralarında oturup konuşurken onun sık sık yüzünü gökyüzüne çevirdiğini haber verirler.^[51] Mü'minlerin annesi Âişe validemiz de, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın az bir uyku dışında gecesini tefekkür ve namazla geçirdiğini bildirir.

O tefekkür ve ibadetle aydınlanmış gecede Peygamber aleyhissalâtu vesselamın avluda gökyüzünü seyrederek okuduğu âyetler, Âl-i İmran sûresinden şu âyetlerdir:

"Muhakkak ki, göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün değişmesinde akıl sahipleri için âyetler vardır. Onlar ki, ayakta iken de, otururken de, yatarken de daima Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür ederler ve 'Rabbimiz! Sen bunları boş yere yaratmadın!' derler. 'Seni

bütün noksanlardan tenzih ile tesbih ederiz. Bizi ateşin azabından koru!””[\[52\]](#)

Âişe validemiz, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bu âyeti okuyup tefekkür ettikten sonra şöyle buyurduğunu da haber vermektedir:

“Bu âyeti okuyup da uzun uzun tefekkür etmeyenlerin vay haline!”[\[53\]](#)

II.

İki Kitabı Buluşturmak

ÂİŞE VALİDEMİZİN ŞAHİDİ OLDUĞU bu tablonun başka nice şahidi vardır. Sahabiler, kudsî nebîyi nice gün ve nice gece dilinden Kur'ân âyetleri dökülür halde kâinatı tefekkür ederken bulmuşlardır.

Meselâ Abdullah b. Abbas, neredeyse tıpatıp, Âişe validemizin anlattığı halin şahidi olur. Abdullah, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın amcası Abbas'ın oğludur. Abdullah'ın annesi Ümmü Fadl ise, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hanımı Meymune b. Hâris'in kardeşi. Yani, hem baba, hem anne tarafından Peygamber evine akrabadır Abdullah. Hem Peygamber aleyhissalâtu vesselamın kuzeni, hem de Meymune validemizin yeğenidir. Bu akrabalık, bir marifetullah ziyafeti yaşatacaktır ona. Gündüz nasıl yaşadığını yakînen gözlemlediği kudsî nebînin gecesini nasıl ihya ettiğini öğrenmek isteyen genç Abdullah, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hanımı olan halasına misafir olduğu gece, bu emeline nâil olur. Başka her gece olduğu gibi, o gece de kudsî nebî az bir miktar uyur, sonra uyanıp avluya çıkar ve yıldızlı gecede göğü seyrederek. Gözleri yıldızlarla süslü gökkubbeyi seyrederek, dili Kur'ân'dan âyetler terennüm etmektedir: “Muhakkak ki, göklerin ve yerin yaratılışında ve gece ile gündüzün değişmesinde akıl sahipleri için âyetler vardır. Onlar ki, ayakta iken de, otururken de, yataırken de daima Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür ederler ve ‘Rabbimiz! Sen bunları boş yere yaratmadın!’ derler. ‘Seni bütün noksanlardan tenzih ile tesbih ederiz. Bizi ateşin azabından koru!’”^[54] Ve sonra namaza durmuştur kudsî nebî.^[55]

Başka bir gece, yine Abdullah b. Abbas, uyandığında ilk önce üç kere “Sübhâne'l-Meliki'l-Kuddûs” diyerek Rabbini zikrederken iştirir onu. Sonra avluya çıkan kudsî nebî yine gökyüzünü seyre koyulur ve yine aynı âyetleri okur; sonra yine gece namazını kılıp yeniden yatağına döner ve uyur. Bir müddet sonra yine kalkar, âlemlerin Rabbine şu ifadelerin de yer aldığı o güzeller güzeli münacatta bulunur: “Allahım! Kalbime bir nur, kabrime bir nur ver. Önüme bir nur, arkama bir nur ver. Sağıma bir nur, soluma bir nur ver. Üstüme bir nur, altıma bir nur ver. Kulağıma bir nur, gözüme bir nur ver. Saçıma bir nur, derime bir nur ver. Ettime bir nur, kanıma bir nur ver; kemiklerime bir nur koy! Allahım! Nurumu büyüt, bir nur ver, bir nur daha ver!”^[56]

Abdullah b. Abbas, kudsî nebînin Âl-i İmran sûresindeki tefekkür âyetlerini her gece ‘üç kere namazgâhından göğe bakarak’ okuduğunu da bildirir. Başka sahabileri, meselâ Bilâl-i Habeşî de bu âyetleri böylesi bir hal üzere ondan işitmişlerdir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, kâinat ile Kur'ân'ın bulunduğu bu gece tefekkürünün ruhunda uyandırdığı ürperti ve coşkuyla ağlamaktadır. Bilâl b. Rebah, onu bu hal üzere görür ve “Yâ Rasûlallah!” der, “neden ağlıyorsun?” Kudsî nebî şu cevabı verir: “Ey Bilâl! Allah bana şu âyeti indirdikten sonra, artık nasıl ağlamam?”^[57]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın cihad için sefere çıktığı bir vakitte kudsî nebînin geceyi nasıl geçirdiğini gözlemleyen bir sahabi ise, gördüklerini şöyle anlatır: “Dedim ki: Resûlullah'ın nasıl namaz kıldığını bakıp dikkat edeceğim. [Yatsı namazını kıldıktan sonra] Resûlullah uyudu. Sonra uyanıp başını kaldırdı ve göğün ufkuna baktı. Âl-i İmran sûresinin sonlarından dört âyet okudu: ‘Muhakkak ki, göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbirini kovalamasında akıl sahipleri için âyetler vardır.’ Bu âyetten başlayarak dört âyet okudu. Sonra elini su kabına doğru uzatıp misvak aldı ve iyice bir misvaklandı. Sonra abdest alıp namaz kıldı. Yattı, sonra uyandı. ilk defa yaptığı gibi yaptı. Sonra göğe baktı, Kur'ân'dan okuduğu kadar okudu...”^[58]

Yalnızca bu gece tabloları bile, Peygamberin bir gününde iki ilâhî kitabın, kâinat kitabı ile

Kur'ân'ın nasıl bulunduğunun açık bir şahididir. Peygamberin her günü, kâinat kitabıyla Kur'ân'ın bulunduğu bir tefekkür ve ubudiyet zemininde geçmektedir.

III.

Tefekkürün Üç Vakti

ÂLEMLERİN RABBİ, NEBE SÛRESİNDE “Uykunuzu bir dinlenme, geceyi bir örtü, gündüzü ise maişet vakti kıldık” buyurur. [\[59\]](#)

Birbiri ardısıra gelen bu âyetler, bir günü gece ve gündüz diye ikiye değil; alışılmışın aksine, üç parçaya bölmektedir: uyku, gece ve gündüz. Günün bu üçlü tarifi, diğer taraftan, geçim, uyku ve sair meşguliyetler için ayırmamız gereken ortalama miktarı bize bildirir. Yine bu gün tarifi, geceyi uykuyla özdeşleştiren yerleşik anlayışı kırmaktadır. Uyku ile gece, âyetin dersiyle, günün iki ayrı unsurudur. “Gece eşittir uyku” değildir. Gecenin, uyku zamanını da içermekle birlikte, uykudan öte bir anlamı vardır.

Müddessir sûresinde ise, âlemlerin Rabbi, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın ve onunla beraber olanların gecelerini ne şekilde geçirdiklerini bildiğini bildirir: Onlar, gecenin ‘üçte ikisini veya yarısını veya üçte birini’ uyanık halde; tefekkür, Kur’ân ve namaz ile geçirmektedirler! Âlemlerin Rabbi bütün geceyi Kur’ân, namaz ve tefekkür ile geçirip nefislerini zora sokmaktan onları meneder ilgili âyetlerde. Ama aynı âyetler, onların zaten yaptıkları şekilde gecenin en az üçte birini ve en fazla üçte ikisini tefekkür, namaz ve Kur’ân ile geçirmelerini tavsiye etmektedir.

Başka sûrelerde de, mü’minler, geceleri Rablerini tefekkür ve tezekkür etmeleriyle, seher vakti kalkıp Rablerinden mağfiret dilemeleriyle, gün ağarmaya başlamadan uyanıp ibadet etmeleriyle övülürler.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın her gece gökyüzünü seyrederek okuduğu Âl-i İmran âyetleri de, mü’minleri gün içinde yaşadıkları her üç halde de Rablerini tefekkür ve tezekküre çağırır. “Onlar ki, ayakta iken, otururken ve yatarken daima Allah’ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışını tefekkür ederler ve ‘Rabbimiz! Bunları sen boş yere yaratmadın!’ derler” buyurmaktadır âyet. Bu ise demektir ki, âlemlerin Rabbinin hoşnut olduğu kullar, günün tamamında göklerin ve yerin yaratılışına bakıp O’nu tefekkür ederler. Gün içinde yaşadıkları her üç halde: ‘Ayakta iken;’ yani gündüz vakti, iş-güç içinde, geçim çabasıyla meşgul halde koştururken. ‘Otururken;’ yani başkalarıyla beraber veya yalnız, gün içinde veya gece, maişet ile meşgul olmadığı, uykuya da yönelmediği zamanlarda. ‘Yatarken;’ yani gece uyumaya hazırlanırken, uyku arasında, uyandığında...

Kısacası, mü’minleri ‘ayakta iken, otururken ve yatarken’ Allah’ı zikredip göklerin ve yerin yaratılışı üzerine düşünmeleri ile tarif eden Âl-i İmran âyetleri, tefekkürün zamanı olarak günün tamamını gösterir bize. ‘Yaşayan Kur’ân’ olarak Peygamber aleyhissalâtu vesselam da, her gününde bunu bize bilfiil gösterir.

Tefekkürün üç hali ve üç vakti vardır. O üç vakit, günün tamamıdır.

IV.

Gece Âyetleri

KUR'ÂN SÛRELERİ ARASINDA bir yolculuk, aydınlık bir gece tasviri çıkarır karşımıza. Yüzünü semaya çevirerek, yıldız adlı gök kandillerinin muhteşem geçit resmini seyrederek, göklerin ve yerin yaratılışı üzerine düşünerek yaşanan aydınlık bir gece tasviri... Gece ki, bir miktarı uykuya ayrılmalı, ama en az üçte biri Kur'ân'ın aydınlığında tefekkür ve ibadetle yaşanmalıdır. Böyle der Âl-i İmrân, buna çağırır Müddessir, geceyi böyle tarif eder Nebe...

Hadis külliyatları ve siyer kitapları ise, 'ahlâkı Kur'ân' olan; Kur'ân'la yaşayan, Kur'ân'ı yaşayan Peygamber aleyhissalâtu vesselamın gecesini, uykudan ayrı olarak, üç kelimeyle özetler: tefekkür, zikrullah, namaz. Onun aydınlık gecesine bu üçlü rengini verir. Onun gecesini, üçte ikisi tefekkür, zikrullah ve namaz ile geçen bir gecedir. Kaldı ki, o kâinat kitabını tefekkür ederken de Kur'ân'la hemhaldir, kâinatın Rabbini zikrederken de zaten Kur'ân'la hemhaldir, namazının her rekatinde de Kur'ân'ı tilavet etmektedir. Dahası, gecesinin uykuyla geçen kısmını da 'gözü uyur, kalbi uyumaz' [\[60\]](#) bir kudsî nebî olarak geçirmektedir.

Peki, nedir bu gece ki, Kur'ân ondan böyle ısrarla bahsetmekte ve Peygamber aleyhissalâtu vesselam üçte ikisini uyanık halde ve tamamını kalben gözleri açık vaziyette geçirmektedir? Gece, bir günün içinde neden bu kadar önemlidir?

Işıklara boğulmuş, sahte bir gündüze dönüştürülmüş; yerin ışıklarıyla gökyüzünü elimizden almış modern gecelerin içinde, bu sorunun cevabını bulmakta zorlanır insan. Ama bir an için gözünü kapatıp, ne elektriğin, ne televizyonun olmadığı Asr-ı Saadet günlerine hayalen gitse, gecenin sırrı kendisini kolayca ifşa ediverir:

Gece âlemi, dünyanın yeni açılmış bir menzili gibidir. Gündüz vakti, yeryüzünün kesretiyle hemhal olan; maişet için çalışma vakti kılınan gündüz boyunca 'celb-i rızk' için kesret tabakatında yol alan insan, bu koşturma içinde gözünü ve aklını O'nu tefekkür ve tezekkürden alıkoyan bir dizi manıyla karşılaşır. Koşturma ve kesret içinde, âlemlerin Rabbini tefekkür etmeyi unuttuğu zamanlar da olur; şu koskoca kâinat içinde âlemlerin Rabbinin onu varediş sebebini unuttuğu zamanlar da. Oysa geceleyin, dünyanın üzerine simsiyah bir örtü örtülür. Dünya örtüsüne bürünür; ve o koca dünya bu örtü içinde küçülür, insan âdeta kendi başına kalır. Gökyüzünde binlerce, milyonlarca yıldızın ışıdığı haşmetli bir şehriyin; yeryüzünde ise tek başına kendisi... Koskoca bir kâinatın ortasında, küçücük bir insan... Böylece gece insan için bir menzil halini halini alır. Ve geceler boyu, insan kâinat içinde kendi varoluşuna yoğunlaşma imkânı bulur. Celâl ile cemalin, huşû ile huzûnun, azamet ile rahmetin bulunduğu bir manevî yolculuk yaşar. Dünya aradan çekilir, insan kâinat içinde ötelere yol alır.

Bu özelliğiyle gece, hakkını verebilirse eğer, bir 'nurlu siyahlık'tır insan için. Tıpkı gözün görmeyi mümkün kılan siyah noktası gibidir gün içinde. Kâinatın ve insanın varoluş sırrı, o nurlu siyahlık içinde aydınlanır.

İşte bu sırdandır ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselam gecenin büyük kısmını uyanık geçirir. Yatsı namazını kıldıktan sonra bir müddet uyur, ama sonra uyanır. Sonra, kâh avluya çıkarak kâh yattığı yerden gökyüzünü seyredip, Rabbinin gece âyetlerini tefekkür eder. Sonra namaz kılar. Sonra tekrar uyur, sonra yine uyanır, yine gökyüzünü seyredip Rabbinin gece âyetlerini tefekkür eder ve yine namaz kılar. Bu çevrim gece boyu sürer durur. Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme validemiz, şöyle bildirir: "Sabaha kadar, bu böyle devam ederdi." [\[61\]](#)

Sadece o değil; Meymûne validemiz de Peygamberin bir gününde geceyi böyle anlatır, Âişe

validemiz de, diğ er annelerimiz de. Hz. Âi e, bize  u haberi de vermektedir:

  Resul ullah sallall hu aleyhi vesellemin gece kalma sırası bendeydi.  ıktım; bir de ne g oreyim! Secdeye kapanmış, atılmış elbise gibi olmuş, şöyle diyordu:  Sana  ahsım secde etti. Hayalim de secde etti. Sana g  nl m iman etti. Rabbim! İ te elim ve onun aleyhime yaptıkları! Ey her büyük için umut kaynağı olan en büyük! Büyük günahımı bağı la!  ”[\[62\]](#)

V.

Gece, Mehtap ve Gurub...

GECE DEYİNCE SAHABİLERİN zihnine nakşolmuş imge, mehtaplı bir gecede ayı, mehtapsız bir gecede yıldızları seyredip tefekkür eden bir peygamber imgesidir.

Nitekim Câbir b. Semûre, hayatının en unutulmaz ânlarının belki de birincisi olarak, mehtaplı bir gecede böylesi bir ânı zikretmektedir. Bu kutlu sahabi, Peygamber aleyhissalâtu vesselamı hiç görememiş mü'minler için, o geceyi şöyle anlatır: “Resûlullah'ı mehtaplı bir gecede üzerinde kırmızı bir hulle olduğu halde gördüm. Bir ona, bir de aya baktım. Nazarımda o, bana aydan daha güzel göründü.”^[63]

Cerîr b. Abdullah da, kudsî nebîyi böyle dolunaylı bir gecede ayı seyredip Rabbini tefekkür eder; ve geceye ve gündüze, göklere ve yere dair Kur'ân âyetlerini okuyup Rabbini hamd ile tesbih eder halde görmüştür. Bu mehtaplı gecede Peygamber aleyhissalâtu vesselam önce ayı seyretmiş, sonra “Siz, şu ayı gördüğünüz gibi, Rabbinizi de böyle perdesiz göreceksiniz ve O'nu görmede bir sıkışıklığa düşmeyeceksiniz” haberini vermiş, sonra da şu Kur'ân âyetini okuyup Rabbini tesbih etmiştir: “Güneşin doğmasından ve batmasından önce, Rabbini hamd ile tesbih et.”^[64]

Başka bir sahabi, bir akşam vakti, yeni ayın hilâli Medine ufuklarından hafifçe belirdiğinde Peygamber aleyhissalâtu vesselamın söylediği sözü de, sergilediği davranışı da unutamaz. Hilâli farkedince, kudsî nebî ilk olarak Rabbine şöyle nidâ etmiştir: “Allahım! Bu hilâli bize emniyet ve iman, selâmet ve İslâm hilâli kıl!” Sonra hilâle dönüp, ona şöyle hitap etmiştir: “[Ey hilâl!] Benim de Rabbim, senin de Rabbin Allah'tır.”^[65]

Ona en önce iman eden Mekkeli sahabilerden Talha b. Ubeydullah, yine bir akşam vakti hilâl görüldüğünde, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın şu dua ve tefekkür sözlerini işitir: “Allahım! Ayın hilâl devresini bize bereketli, imanlı, selâmetli ve İslâm üzere geçirt. [Ey hilâl!] Benim de Rabbim, senin de Rabbin Allah'tır.”^[66]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın Medineli sahabisi Katâde b. Numan ise, kudsî nebînin hilâli görür görmez ‘hayırlı ve istikametli bir hilâl’ için Rabbine üç kere dua ettiğine şahit olur. Sonra akşam vakti o incecik hilâlin doyumsuz manzarasına dikkatle nazar edip, şu tefekkür ve şehadet cümlesini üç kere tekrar eder kudsî nebî: “[Ey hilâl!] Seni yaratan Allah'a iman ettim. Seni yaratan Allah'a iman ettim. Seni yaratan Allah'a iman ettim.” Katâde, bunun da ardından, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın dilinden, mekânla birlikte zamanın da yaratılışına atıfta bulunan şu hamd ü sena cümlelerini işitecektir: “Filan ayını çıkartıp, filan ayını getiren Allah'a hamdolsun.”^[67]

Sahabileri, hilâli gördüğünde aya hitaben söylediği bu sözü, onun bir yolculuk esnasında geceleyin belli bir yerde konakladıklarında yeryüzü için de söylediğini bildirirler: “Ey yeryüzü! Benim de Rabbim, senin de Rabbin Allah'tır.”^[68]

Sahabiler, güneş tutulmasının gerçekleştiği bir gün Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan duydukları tefekkür ve ubudiyet talimi yüklü şu sözü de unutamazlar: “Bilesiniz, güneş ve ay bir kimsenin ölümü veya hayatı için tutulmaz. Onlar Allah'ın âyetlerinden iki âyetidir, kullarına gösterir. Bunların tutulduğunu görünce, namaza koşun.”^[69]

Ona ilk iman edenlerden biri olan Gıfârlı sahabi Ebu Zer ise, güneş batarken Mescid-i Nebevî'de Peygamber aleyhissalâtu vesselamla beraber gurubu seyrettikleri o anı unutamaz:

“Bana: ‘Ey Ebâ Zerr! Biliyor musun bu güneş nereye gidiyor?’” diye sordu. Ben: ‘Allah ve Resûlü

daha iyi bilirler!’ dedim. ‘Arşın altında secde etmeye’ buyurdu ve ‘Güneş de onlar için bir delildir ki, kendisine tayin edilmiş bir yere doğru akıp gider’ âyetini okudu.”^[70]

Mut’im’in oğlu Cübeyr ise, bir Mekkeli olarak Bedir esirleri için Medine’ye geldiği gün gördüğü akşam manzarasını unutamaz. Güneş, bir altın tepsi gibi sararmış ve hurmalıklar arasından batmaya yanaşmıştır. Peygamber aleyhissalâtu vesselam mescidde ashabıyla birlikte bu büyük olaya şahitlik etmektedir. Bu esnada, henüz abdest almamış sahabiler bir an önce abdest alıp güneş battıktan sonra kılınacak namaza hazır olma telaşı içindedirler. Kâinatın içinde kâinatın Rabbine teveccüh ve ibadetin harikulâde bir tezahürü olarak bu Medine hatırası, Cübeyr’i derinden etkiler. Ve bir gün gelir, bu tabloya ‘seyirci’ kalmakla yetinmeyip bizzat katılır. Müslüman olur.

VI. Gündüz Âyetleri

MEDİNE'DEKİ O GURUB VAKTİNİN hatırası, Cübeyr için, bir dönüm noktasıdır. Öyledir, çünkü gurub vakti Peygamber aleyhissalâtu vesselamla birlikte sahabilerin sergilediği davranış, ona o âna dek farkına varmadığı bir büyük gerçeği hatırlatmıştır. Gün batarken beraberce kâinatı temâşâ ve tefekkür edip sonra beraberce kâinatın Rabbinin huzurunda kıyama duran Peygamber aleyhissalâtu vesselam ve sahabiler, kâinat içinde bir küçük âlem olarak insanın, kâinat adlı büyük âlemin çevrimine dahil olması gereğini ihsas etmiştir ona. Bu Medine manzarası, imanın, tefekkürün ve ibadetin büyük âlem kâinat ile küçük âlem insanı nasıl buluşturduğunun; ve küçücük insanı kâinat içinde nasıl da bir serzâkir ve bir halife-i arz haline getirdiğinin nişanesidir.

Güneş ve ay, gece ve gündüz, mehtap ve gurub, insanı kâinatı temâşâ ve tefekküre; ve kâinat içinde bir halife-i arz olarak yerini almaya çağıran büyük âyetlerdir. İnsana, koca güneşi lambası ve sobası, ayı ise gece lambası misali istihdam eden Kadîr-i Zülcelâl'i azameti ve kibriyasıyla tanımaya da davet etmektedir. Dahası güneş ve ay, insana 'şu kâinatın içinde yalnız değilsiniz, başıboş da değilsiniz; hem azamet hem de rahmet sahibi bir Cemîl-i Zülcelâl'in gözetim ve himayesindeyiz' mesajını da vermektedir.

Güneş ve ayın insan için gece ve gündüz kadar aşikâr iki büyük ilâhî âyet olmalarına mukabil, insana kâinat içinde O'nu bildiren yalnız onlar değildir. Sahabiler Peygamber aleyhissalâtu vesselamı sadece yıldızlı gecelerde, mehtaplı gecede veya günbatımında tefekkür üzere görmüş de değildir. Bilakis kudsî nebî, nice insanın kesrete daldığı, hatta kesret içinde boğulduğu gündüz vakitlerinde de herşeyden ve her olaydan bir tefekkür meyvesi devşirmiştir.

Meselâ sabah vakti, erkenden rızık peşinde yollara düşen kuş sürülerini seyrederek kudsî nebî. Aynı kuş sürülerinin akşam vakti karınları tok, kursakları dolu halde yuvalarına döndüklerini görür. Ve sonra bir gün, rızık endişesine karşı sahabilerine, "Siz Allah'a hakkıyla tevekkül edebilseydiniz, sizleri de, kuşları rızıklandırdığı gibi rızıklandırırdı" buyurur. Delili nedir? "Kuşlar sabahları kursakları boş olarak çıktıkları halde, akşamleyin dolu kursaklarla dönerler."^[71]

Yüzüne düşen bir yağmur damlası dahi, kudsî nebî için bir tefekkür vesilesidir. Keza, yüzünü okşayan bir rüzgâr esintisi... Sahabileri, bereketli Nisan yağmurları yağarken, onun çok defa yağmurda durup da göğsünü yağmura açtığını görmüşlerdir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, bizzat böyle yaptığı gibi, sahabilerini de böyle yapmaya çağırmıştır. Niye böyle yaptığını soranlara ise, ancak her an herşeye O'nun adına bakan bir peygamberin vereceği şu cevabı vermiştir: "*İnnehu hadîsu ahdin birabbihi.*" Yani: "Onun Rabbiyle ahdi yeni." Diğer bir ifadeyle: "O, Rabbinden yeni geliyor." Yahut: "O az önce Rabbiyle beraberdi."^[72]

Bulutları taşıyan rüzgârlar da, kudsî nebîye âlemlerin Rabbinin düşündürür her keresinde: "Rüzgâr, Allah'ın kullarına bir nimetidir. Bazan rahmet, bazan da azap getirir. Rüzgârı gördüğünüz zaman, ona sövmeyin. Hayrını Allah'tan isteyin, şerrinden de Allah'a sığının."^[73] Nitekim, rüzgâr esmeye başladığında, kendisi Rabbine bu şekilde dua etmektedir.^[74] Ama bir sahabisi ihtimal ki yeni serdiği yaş hurmaları toplamak veya yeni açtığı tezgâhı kapatmak zorunda kaldığı için gafil bulunup rüzgâra sövünce, uyarı gecikmeksizin gelir: "Rüzgâra sövmeyin; çünkü o, Allah'ın rahmetindendir. Rahmet ve azabı getirir. Allah'tan onun hayır getirmesini talep edin. Şer getireninden de Allah'a sığının."^[75] Yine bir gün, sert bir rüzgâr eser ve mecliste bulunanlardan birinin elbisesini savurur. Adam

sinirlenir, tutup rüzgâra lânet eder. Peygamber aleyhissalâtu vesselam bu lânetten de rahatsız olur: “Sakın rüzgâra lânette bulunmayın. O memurdur, [Allah’ın emriyle] işgörmektedir.”^[76]

Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın gördüğü herşeyden ve yaşadığı her olaydan nasıl Rabbü’l-âlemîne bizi götüren bir yol, bir iz bulduğunu, sahabisi Âmiru’r-Râm ise bir seferde istirahat vaktinde şöyle müşahede eder:

“Biz bu şekilde Resûlullah’ın yanında otururken, üstünde kisâ bulunan bir adam, elinde üzeri sarılı birşey olduğu halde geldi ve: ‘Yâ Rasûlallah!’ dedi. ‘Seni görünce buraya yöneldim. Gelirken bir ağaç kümesinin yanından geçiyordum ki, kulağıma kuş yavrularının sesleri geldi. Hemen onları alıp kisâmın içine koydum. Derken anneleri gelip başımın üstünde dönmeye başladı. Ben de yavrularının üzerini annelerine açtım, kuş gelip üzerlerine konmaz mı? Ben de kisâmı tekrar üstlerine kapayıverdim. Şimdi onlar işte burada benimle beraberler.’

Resûlullah: ‘Onları hemen bırak,’ diye emretti. Adam bıraktı, ama anneleri yavrularını terketmedi. Bunun üzerine Resûlullah ashabına sordu:

‘Şu yavruların annesindeki şefkate şaşıyor musunuz?’

‘Evet’ dediler.

Resûlullah: ‘Beni hak ile gönderen Zât-ı Zülcelâl’e yemin olsun ki’ dedi, ‘Allah’ın kullarına karşı rahmeti, yavruların annesinin yavrularına karşı taşıdığı şefkatten fazladır. Onları götür, aldığın yere koy, anneleri de beraber olsun.’”^[77]

Sonradan sahabisi olmuş bir isim, Câbir b. Süleym için ise, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın daha tanıştıkları dakikada verdiği tefekkür ve iman dersi unutulur gibi değildir:

“Fikirlerine insanların başvurduğu bir zât gördüm. Onun her söylediğini kabul edip yerine getiriyorlardı.

‘Bu zât kimdir?’ diye sordum.

‘Resûlullah’ dediler.

Yanına gidip: ‘Sen Allah’ın Resulü müsün?’ diye sordum.

‘Ben, sana bir sıkıntı ve darlık geldiği zaman dua ettiğinde senden o sıkıntı ve darlığı gideren, sana bir kıtlık yılı isabet ettiğinde dua edince senin için mahsul bitiren, çölde veya sahrada deven kaybolduğu zaman dua edince deveni sana geri getiren O Allah’ın resûlüyüm’ buyurdu.”^[78]

VII.

Sofra Âyetleri

HER CANLININ, HAYATININ DEVAMI İÇİN, vücudunun ihtiyaç duyduğu gıdaları almaya ihtiyacı vardır. Rızık, bu bakımdan, her canlı için hayatî derecede önemlidir. O yüzden kuşlar da, balıklar da, karıncalar da, aslanlar da her gün rızık peşinde koşar. Ve yine o yüzden, insanoğlu gün boyu maişetini temin için çalışıp rızıkını arar durur.

Hayatın devamı için vazgeçilmezliği, ilâhî rahmetin en parlak cilvesi olarak karşımıza çıkarır rızıkımızı. Rahmân ismi, bu dünyada kendisini Rezzak burcunda gösterir. İnsan, Rabbinin bütün mahlukata merhametini ve herşeyin nasıl da O'na muhtaç olduğunu, en iyi, rızık vesilesiyle anlamaktadır çünkü.

Durum bu olunca, yiyip içerek şükredenlerden olmak üzere rızıkımızın önümüzde dizildiği sofralar, bizim için hayatî bir önem arzeder. Her sofraya, bize O'nun kudret, ikram, ihsan ve rahmetini bildiren birer âyet hükmündedir. Üstelik, o sofrada bulunan her nimetle, Allah'ı bütün kâinatın Sâni ve bütün âlemlerin Rabbi olarak tanıtan birer âyet...

Her sofraya için, koskoca bir kâinat çalışır zira. Denizlerden ve okyanuslardan buhar sûretinde alınıp kirinden pasından arındırılan sular, bulut olup tekrar yere yağmış, toprağın içinden süzülüp hem bir kez daha arınmış, hem de hayatımız için gerekli mineralleri derleyip toplamış; sonra bir pınardan akıp soframıza kadar misafir olmuştur meselâ. Soframıza koyduğumuz o bardağın içindeki su, bilmeyiz ki hangi denizden veya hangi okyanustandır? Bildiğimiz birşey varsa, suyun o tertemiz ve şifalı haliyle soframızda olması için dünyanın eğiminden atmosfere, ayın dünyaya olan uzaklığından dünyanın güneşe uzaklığına, güneşin ısısına.. derken, bütün bir kâinatın bunun için çalıştırıldığıdır.

Soframızdaki birkaç dilim ekmek için de aynısı geçerlidir. Bir avuç buğday tohumunun filizlendiği toprak, koca bir kâinattaki bütün yıldızların hamuru olan bütün elementleri içinde taşır. Dahası, o toprağın içinde azotuyla, oksijeniyle hava da kendisine bir yer bulamasa, o toprak yine de 'münbit' bir toprak olmayacaktır. İçinde bunca mineral yine var olsa, üstelik azotu ve oksijeniyle hava da içinde olsa, ama su olmasa, güneşin ısısı ve ışığı olmasa, o bir avuç buğday filiz verip bire on, bire yüz verir başaklar haline gelemeyiz yine. Sözün kısası, soframızdaki bir dilim ekmek için de koca kâinat işgörmektedir.

Baksak, şekeri, yağı, eti, pirinci, balı, bulguru, armutu patlıcanı.. derken, soframızda her ne var ise hepsi için, âlemlerin Rabbi zerreden galaksilere koca bir kâinatı âhenk içinde beraberce çalıştırmaktadır. Böylece, gerçekte her sofrada koca bir dünya bize sunulmaktadır. Diğer bir deyişle, her sofrada bir kâinat gizlidir.

Bu sırdandır ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir gününde ve tefekküründe 'sofra'nın özel bir yeri vardır. On çeşit tatlının, yirmi çeşit tuzlunun, sekiz çeşit salatanın, altı çeşit meşrubatın olduğu bir sofraya değildir gerçi Peygamber'in sofrası; bilakis, son derece mütevazıdır. Öyle ki, kimi zaman arpa ekmeği ve etten, kimi zaman su ve hurmadan, kimi zaman yalnızca süttten ibarettir. Ama, öyle yahut böyle, onun sohbet meclisinden boğazlarından birşey geçmeden çıkmamıştır sahabiler. Elbette, bu maddî rızık yanısıra, akıllarını ve gönüllerini sohbet-i nebevî iksiriyle doyurarak...

Peygamberin sofrasında ona eşlik eden sahabiler, onun hiçbir rızık ve hiçbir yemeği asla kötülemeyişine dikkat etmişlerdir önce. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın, ancak güzel kokudan hoşlanan meleklerle görüşen bir kudsî nebî olarak, kokusundan dolayı uzak durduğu yemekler vardır. Hem, Allah'ın kendine mahsus bir damak tadı verdiği bir insan olarak, tadını tercih etmediği

yemekler de vardır; sırf bu yüzden yemediği yemekler de olmuştur. Ama Ebu Hureyre'nin, Ebu Eyyub Halid el-Ensari'nin, başka nice sahabinin bizzat şahit olduğu gibi, o “hiçbir vakit hiçbir yemeğe lâf etmemiştir. İştah duyduğu bir yemek ise yerd, hoşuna gitmeyen bir yemek ise terkederdi.”^[79]

Elbette, nimeti veren Rahmân-ı Rahîm'e hürmetin bir nişanesidir bu. Yine âlemler Rabbinin huzurunda olduğunun şuuruyla, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, her sofrada tevazu timsali oturuşu tercih etmektedir. Bu durum, meselâ Medineli sahabisi Câbir'in dikkatini çekmiştir. Câbir'in kistrâların, zenginlerin, soyluların sofralarında gördüğü bir hal vardır. Onlar, yayılıp yaslanarak sofraya oturmaktadırlar. Oysa kudsî nebî, asla bu şekilde sofraya oturmamış; diz çöküp dirseğini karnına çekerek oturmayı seçmiştir. Bu mütevazı oturuşun hikmetini, Câbir b. Abdullah'ın da hazır bulunduğu bir sofrada Peygamber aleyhissalâtu vesselam şöyle açıklar: “Ben ancak bir kulum. Kulun yediği gibi yer, kulun oturduğu gibi otururum.”^[80]

Bir diğer Medineli sahabinin, Abdullah b. Büsr'ün de benzer bir hatırası vardır:

“Resûlullah'a bir koyun hediye etmiştim. Onu yemek üzere, dizlerinin üzerine oturdu. Bir bedevî, bunu görüp, ‘Bu ne biçim oturuş?’ dedi. Resûlullah, ‘Allah beni mütevazı bir kul olarak yarattı, kibirli biri yapmadı’ diye cevap verdi.”^[81]

Sahabiler, benzer bir olayı da şöyle aktarırlar:

“Peygamber aleyhissalâtu vesselamın, dört kişinin taşıyabildiği garrâ adlı bir yemek kabı vardı. Kuşluk vakti girip kuşluk namazı da kılındıktan sonra, içinde tirit bulunan bu yemek kabını getirdiler. Ashab-ı kiram da etrafına toplandı. Sahabiler çoğalınca, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam diz çöktü. Bunu gören bir bedevî, ‘Bu nasıl oturuş?’ diye sordu. Resûlullah, ‘Allahu Teâlâ beni inatçı bir zorba [*cebbâran anîd*] olarak değil, şerefli bir kul [*abden kerîmâ*] olarak yarattı’ buyurdu.”^[82]

Oysa Rabbi kendisine Mekke'nin kumlarını onun için altına çevirmeyi teklif etmiştir: “Rabbim bana Mekke kumlarını altına çevirmeyi teklif etti. Ben, ‘Hayır yâ Rabbi! Ben bir gün tok, bir gün aç olmayı diliyorum. Acıkınca Sana tazarruda bulunurum, doyunca Sana şükrederim’ dedim.”^[83]

Genç sahabisi Câbir b. Abdullah, bu minvalde, Medine'nin yokluk ve kıtlık günlerinden bir ânı bize anlatır. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın sofrasında, yalnızca ekmek ve sirke vardır. Aile efradına, arpa ekmeğinin yanında katık olup olmadığını sormuş, “Yanımızda sirkeden başka birşey yok” cevabını almıştır. Devamını Câbir şöyle aktarır: “Resûlullah aleyhissalâtu vesselam onu istedi ve gelince yemeye başladı. Hem yiyor, hem de: ‘Sirke ne iyi katık! Sirke ne iyi katık! Sirke ne iyi katık!’ diyordu.”^[84]

Böyle derken, elbette doğruyu söylemiştir kudsî nebî. İçerdiği gıda ve şifa bir yana, o sirkenin her damlası için kuru asma çubukları vazifeye koşturulmuş, yerin altındaki minerallerden dünyanın 150 milyon kilometre uzağındaki güneşe bütün bir kâinat çalıştırılmış değil midir? Böyle düşünersek, tek başına sirke dahi, gerçekten ‘ne iyi bir katık’ değil midir?

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın her gıdayı O'nun rahmet ve kudretinin, lutuf ve ikramının bir cilvesi olarak gördüğünün bir diğer nişanesi, sofrada ettiği dualardır.

Meselâ Ebu Hureyre, bir yemek davetine gittiğinde, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın yemeği yiyip ellerini yıkadıktan sonra şöyle dua ettiğini bildirmektedir: “Yediren, yedirilmeyen Allah'a hamd u sena olsun. Bize lutfedip hidayete erdirdi, bize yedirip içirdi. Bize verdiği belaların hepsi güzeldir. Hiç bırakmamasıya, hiç yetinmeksizin, hiç nankörlüğe sapılmadan, kendisinden hiç müstağni kılınmadan, hamd yalnız Allah'a mahsustur. Yemekten yediren, sudan içiren, çıplaklıktan giydiren, dalâletten hidayete erdiren, gözlerimizi gördüren Allah'a hamd olsun. Hamd, birçok yaratıklarına karşı beni hakkıyla üstün kılan Allah'a mahsustur. Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur.”^[85]

Bir diğ er sahabisi Sa’lebe ise, kudsî nebîden şu sofra duasını işitmiştir: “Hamd, a lar içinde bizi doyuran Allah’a mahsustur. Hamd,  ıplaklar içinde bizi giydiren Allah’a mahsustur. Hamd, yaya yürüyenler içinde bizi bir vasıtaya bindirene mahsustur. Hamd, cahiller arasında bize öğreten Allah’a mahsustur. Hamd,  lemlerin Rabbi olan Allah’a mahsustur.”[\[86\]](#)

Ebu Said el-Hudrî ve Ebu Eyyub el-Ensar  ise, daha da kısa ama mânâca derin bir yemek duası işitmişlerdir kendisinden: “Bize yediren, içiren ve bizi müslümanlardan kılan Allah’a hamd olsun.”[\[87\]](#) “Hamd, bize yediren, içiren, hazmını ve çıkışını kolaylaştıran Allah’a mahsustur.”[\[88\]](#)

VIII.

Bir Âyet Olarak Yüzler

GÜNLERDEN BİR GÜN SAHABİLER, Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan insana dair şu sözü işitirler: “Allah Âdem’i sûret-i Rahmân’da yarattı.”

Bu peygamber sözü, bütün mahlukat içinde insanın, Rahmân-ı Zülcemâl’in bütün güzel isimlerini en güzel şekilde tanıtır ve bildirir bir kıvam ve bir sûret üzere yaratıldığına dikkat çekmek içindir. Rahmân’ın insanı ne kadar güzel bir sûrette yarattığının en güzel delili ise, yüzlerimizdir.

İnsan yüzü, bakılsa, yalnızca birkaç basit unsurun bileşiminden ibarettir. Bir yuvarlağın içinde iki çukur, üç delik ve bir çıkıntı... Ama Rahmân-ı Zülcemâl bu kadar az unsurdan o kadar farklı ve güzel yüzler yaratır ki, bütün insanların yüzü iki göz, bir burun, bir ağızdan ibaret olduğu halde kimse kimsenin aynısı değildir. Bütün yüzler, birbirinden farklı ve pek çoğu bakmaya doyulmayacak kadar güzeldir. Rahmân-ı Zülcemâl, bu kadar az sayıda unsurdan böylesine farklı ve güzel yüzler yaratmasıyla, gören gözlere kudretinin, sanatının ve cemalinin kemalini gösterir. Güzel isimlerinin mutlaklığını da...

İnsan yüzü, bu kadar az unsur içermesine karşılık o kadar güzel kılınmasının yanında, sayısız hikmeti de üstünde taşır. Yüzdeki göz ile görür insan. Yüzdeki ağız ile yer, içer, nefes alır ve konuşur. Yüzdeki burun ile koku alır, baştaki kulak ile işitir. Sözün kısası, bir güzellik sahnesi olan bu organların her biri, sayısız vazife ve hikmetle de donanmış haldedir. İnsan yüzü, güzellik ile hikmeti böylece buluşturması ile de, Rahmân-ı Zülcemâl’in ilim ve hikmetinin, kudret ve rahmetinin bir büyük âyeti hükmündedir.

Âlemlerin Rabbi, Kur’ân-ı Hâkim’inde de, O’nun varlığını ve birliğini bildiren bir âyet olarak zikreder yüzlerimizi.^[89] Peygamber aleyhissalâtu vesselamın tefekküründe de, yüz adlı kudret mucizesinin müstesna bir yeri vardır.

Hayalimizde canlanan Asr-ı Saadet sahnelerinde, Peygamber aleyhissalâtu vesselam nedense hep çöllerde, yollarda, deve sırtında, savaş meydanındadır. Ama onu bir kez olsun aynaya bakar halde hayal etmemişizdir oysa. Ama o, zaman zaman aynaya da bakan bir peygamberdir. Aynaya bakan, yüzünü seyreden bir peygamber... Aynaya bakıp, kendisine değil, kendisini yaratan Rahmân-ı Zülcemâl’in sanatına ve kudretine hayran olan bir peygamber...

Sahabiler, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın gündelik hayatın akışı içinde zaman zaman aynaya da baktığını ve aynaya bakarken şu duayı yaptığını bildirirler: “Allahım! Yaratılışımı güzel yaptığın gibi, ahlâkımı da güzelleştir!”^[90] O, aynaya bakarken onu bu yüz ile yaratan Rahmân-ı Zülcemâl’i övmüştür de: “Hamd, yaratılışımı da, huyumu da güzelleştiren, yüzümün şeklini kerîm kılan, onu güzelleştiren ve beni Müslümanlardan eyleyen Allah’a mahsustur.”^[91]

İnsan yüzü, Peygamber aleyhissalâtu vesselam için manidar bir tefekkür konusu; dolayısıyla, bir hamd ve şükür vesilesidir. Nitekim sahabileri, onun kulun Rabbine en ziyade yakın olduğu secde ânında yaptığı tahmidatın doğrudan yüz ile ilgili olduğunu bildirirler. Mü’minlerin annesi Âişe validemiz, onun geceleyin yaptığı tilavet secdelerinde şöyle dediğini defaatle işitmiştir: “*Secede vechî halakahu ve savverahu ve şakka mes’ahu ve basarahu bi havlihî ve kuvvetihî.*” Yani: “Yüzüm, havl ve kuvvetiyle kendisini yaratan, ona bir sûret giydiren, onda işitme ve görme duyularını açan Allah’a secde etti.”^[92] Sahabiler, bazı zamanlar ise, secdede onun şöyle dediğini işitmişlerdir: “Allahım! Yalnız Sana secde ettim. Yalnız Sana iman ettim. Sana teslim oldum. Yüzüm, kendisini yaratıp ona sûret veren, kulağını ve gözünü var eden Rabbine secde etti. Yaratanların en güzeli Allah

ne yücedir!”[\[93\]](#)

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın nafîle namaz için ‘Allahuekber’ diyerek kalktığında okumayı itiyad edindiği Kur’ân âyetinde de, İbrahimî bir hatıra ve ‘yüz’e dair bir atıf vardır: “Ben yüzümü hanif olarak semavat ve arzı yaratan Allah’a yönelttim ve ben müşriklerden değilim.”[\[94\]](#)

Kudsî nebî, yüzlere Rahmân’ın sanatının parlak bir cilvesi olarak baktığı için, ashâbını yüzlere vurmaktan ve yüzleri hedef almaktan sakındırmıştır da: “Sizden biri kardeşiyle dövüşünce yüze vurmaktan sakınsın. Zira Allah Âdem’i kendi suretinde yaratmıştır.”[\[95\]](#) “Sizden iki kişi kavga edecek olursa, yüze vurmaktan kaçınsınlar.”[\[96\]](#)

Bu uyarı sadece insanlar için geçerli değildir. Rahmet peygamberi, yaratılışlarındaki kudret ve cemalin en güzel surette yüzlerinde okunduğu sair mahlukat için de aynı uyarıyı yapmıştır. Meselâ, henüz yeni müslüman olmuş bir kavmin insanları yanlarında yüzü dağlanmış bir merkep olduğu halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın huzura vardıklarında, hem mahlukata karşı şefkati hem de Allah’ın sanatına karşı hürmeti itibarıyla zavallı eşeğe verilen bu eziyetten incinmiş olan kudsî nebî, “Bunu böyle enleyenlere Allah lânet etsin” dedikten sonra, onları artık yüze vurmaktan men’etmiştir.[\[97\]](#)

IX.

İçimizdeki Âyetler

KUREYŞ MÜŞRİKLERİ, risaletinin altıncı yılında bir gün, Peygamber aleyhissalâtu vesselamı dâvâ ve davetinden vazgeçirmek için yeni bir formül düşünürler. ‘Yetim-i Ebu Talib’e, reddetmeyeceğini düşündükleri birşey önereceklerdir. Teklifi, o sırada Kureyş’in bir numaralı ismi konumundaki kişi, Abdi Menaf kabilesinin reisi Utbe b. Rebia bizzat iletacaktır.

Rebia’nın oğlu Utbe, Peygamber aleyhissalâtu vesselama gelir ve “Ey kardeşimin oğlu!” der. “Sen halkına ciddi ve tehlikeli bir mesele getirdin. Bununla onları birbirinden ayırıyor, onların hayat tarzının saçma olduğunu söylüyor, dinlerini ve tanrılarını küçümsüyor ve onların atalarına kâfir diyorsun. Şimdi benim önerdiklerimi dinle, sana uygun olanı kabul et. Eğer istediğin zenginlikse, mallarımızı birleştirir, seni aramızda en zengin kimse yaparız. Eğer istediğin şerefse, seni liderimiz yaparız ve senin sözünden hiç çıkmayız. Ve eğer başımıza kral olmak istiyorsan, seni kral yaparız. Eğer sana musallat olan cinden ve hastalıktan kurtulamıyorsan, sana bir hekim bulur ve iyileşene kadar senin için bütün servetimizi harcarız.”

Utbe bir peygamber için tahammülü zor olan bu sözlerini bitirdiğinde, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, “Ey Velid’in babası! Şimdi beni dinle” der ve kendisine yeni nâzil olan sûrelerden birini okumaya başlar.

Okunan âyetler Fussilet sûresindedir ve şöyle devam etmektedir:

“(…) Gece ve gündüz, güneş ve ay O’nun âyetlerindendir. Siz güneşe de, aya da secde etmeyin. Allah’a secde edin ki, bunları O yaratmıştır—eğer yalnız O’na ibadet edecekseniz... Eğer onlar Allah’a ibadet etmeyi büyüklüklerine yediremiyorlarsa [bilsinler ki], Rabbinin katında olanlar, gece gündüz usanmaksızın O’nu tesbih eder dururlar. Yine O’nun âyetlerindendir ki, sen yeryüzünü kupkuru görürsün. Nihayet üzerine suyu indirdiğimizde harekete geçer ve kabarır. O kupkuru toprağa can veren, ölüleri de öylece diriltecektir. Şüphesiz ki, O herşeye kâdirdir. (...) Onlara, âfâkta ve enfüste âyetlerimizi göstereceğiz. Tâ ki, Kur’ân’ın hak olduğu onlara iyice açıklanmış olsun. Rabbinin herşeye şahit olması yetmez mi?”^[98]

Gerçekten de, âlemlerin Rabbi, Kur’ân-ı Hakîm’inde baştan sona insana hem kâinattan, hem kendi iç dünyasından; yani hem âfâktan ve hem de enfüsten âyetleri gösterir durmaksızın. İşte, Fussilet sûresinin geceyi ve gündüzü, güneşi ve ayı, kışı ve baharı, suyu ve toprağı O’nun şahitleri olarak gösteren âyetleri, âfâkî tefekkür için birer menzildir. Buna karşılık, “Kalbler ancak Allah’ı anmakla mutmain olur”^[99] gibi nice âyetle de, âlemlerin Rabbi enfüsî tefekkürün menzillerini gösterir ve insanı kendi iç dünyasındaki donanım ve duyguları kullanarak Rabbini tanımaya çağırır.

Âfâktaki âyetlerin Kur’ân’ın aydınlığında nasıl okunacağını bize gösteren en güzel örnek Muhammed Mustafa aleyhisselâtu vesselam olduğu gibi, insanın kendi iç dünyasının donanımlarıyla Rabbini nasıl tanıyıp bileceğinin en güzel örneğini de yine o arz etmektedir. Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan bize kadar intikal eden sözler ve hatıralar, âfâkî tefekkürün zirvesini temsil eden kudsî nebînin, nasıl enfüsî tefekkürün de timsali olduğunu bize göstermektedir.

Taşların, ağaçların kendisine selam verdiği, duasıyla bulutların yürüdüğü, bir bulutun gölgelik gibi sürekli onu takip ettiği, eline aldığı bir taşın veya kertenkelenin tevhid heceleri mırıldanmaya başladığı, beş parmağından beş musluk gibi sular akıtan, hayatında çizdiği tek bir elifle koca Ayın ikiye ayrıldığı server-i kâinat ve rahmeten li’l-âlemîn olarak Muhammed Mustafa aleyhissalâtu vesselam; “Nefsini bilen Rabbini bilir” sırrınca Rabbine karşı haddini bilmesiyle ve haddini bilerek

Rabbini bilmesiyle de, bütün cihanın enfüsî tefekkür için rehberi, kılavuzu ve nümune-i imtisalidir.

Sahabiler, onun gündelik hayatın akışı içinde ‘ben’den O’na açtığı pencereyi bildirirler bize. O, benliğini tam bir şeffafiyetle O’nu bildirir kıvama getirmiş bir peygamberdir. Arzın da, semanın da mucizelerine şahit olduğu kudsî nebînin “Bir kul Allah rızası için mütevazı olur, alçalırsa, Allah onu mutlaka yüceltir” sözüne,^[100] bizatihî onun hayatı delildir ve şahittir. Onun mübarek dilinden bir kudsî hadis olarak dökülen “Allahu Teâlâ buyurdular ki: Kibriya ridamdır, azamet de izarımdır. Kim bunlardan birinde benimle iddialaşmaya kalkarsa, onu cehenneme atarım”^[101] sözü de, insana kendini bilerek Rabbini bilmenin hayatî önemini öğretmektedir.

Bütün mahlukatın emrine âmâde, en büyük melek Cebrail’in ise kendisine arkadaş olduğu kudsî nebî, kendi hayatının her veçhesinde; giyiminde, yemesinde içmesinde, oturmasında, unutup darlandığı bir durumda bunu bir insanî hal olarak kabullenip asla nefsinin yüceltmeye çalışmamasında, kısacası her halinde ve her duygu durumunda, insanın âfâktan derlediği ilâhî delillere kendi iç dünyasını da nasıl dahil edeceğinin yolunu ve yordamını göstermiştir sahabilerine. Onlar, yanında dünyadan söz edilirken; bu meyanda fâlanın veya filanın giyimden ne kadar anladığı, feşmekanın ne de güzel giyindiği üzerine konuşulurken onun verdiği dersi, unutmayıp bize de taşımışlardır meselâ: “Duymuyor musunuz, işitmiyor musunuz? Mütevazı giyinmek imandandır, mütevazı giyinmek imandandır.”^[102] Diz bükerek, tevazu içinde yemeğe oturduğunda bunu ona yakıştıramayan bir bedevîye verdiği cevabı, Câbir b. Abdullah hiç unutmamıştır: “Ben ancak bir kulum; kulun yediği gibi yer, kulun oturduğu gibi otururum.”^[103] Başka bir sahabe ise, onun benzer bir durumda verdiği şu cevabı kalbine nakşetmiştir: “Allah beni inatçı bir zorba olarak değil, şerefli bir kul olarak yarattı.”^[104]

Sahabiler için, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın benliğini nasıl tereddütsüz ve tastamam Rabbine teslim ettiğinin bir göstergesi, onun yeminleridir. Kudsî nebî, ekseriya şu şekilde yemin etmiştir: “Kalbleri çeviren Zâta yemin olsun, hayır!”^[105] Yahut: “Nefsim Kudret Elinde olana yemin ederim ki...”^[106] Ebu Said el-Hudrî’nin bildirdiğine göre, şiddetli bir yemine niyetlendiğinde onun itiyadı, “Hayır! Ebu’l-Kâsım’ın nefsinin elinde tutan Zât-ı Zülcelâle yemin olsun ki...”^[107] diye yemin etmektir.

Sahabiler, ondaki iddiasızlığı ve Rabbine teveccühü, kalbin mahiyetine dair sözlerinde ve dualarında da okumuşlardır. Benlik dâvâsında olmayı, kendisini güvencede görmeyi, kendine güvenmeyi hoş görmemiştir kudsî nebî. Çünkü, bunun doğru olmadığını bilmektedir. Zira, “Rahmân’ın iki parmağı arasında olmayan bir kalb yoktur. Allah dilerse onu doğru yola sevkeder, dilerse şaşırtır.”^[108] Bir gün, hizmetkârı genç Enes “Yâ Rasûlallah! Biz senin getirdiklerine inandık. Sen bizim hakkımızda korkuyor musun?” diye sorduğunda, kudsî nebî şu cevabı verir: “Evet! Kalpler Rahmân’ın iki parmağı arasındadır. Onları istediği gibi çevirir!”^[109] Yine Enes b. Mâlik, “Resûlullah şu duayı çok yapardı” diye haber vermektedir: “Ey kalbleri çeviren Allahım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl!”^[110]

X.

‘Ene’yle Yüzleşmeler

PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELÂMIN devesi Adbâ yarışta birinciliği kimseye bırakmamasıyla ünlenmiştir. Adbâ’nın Peygamberin devesi olarak bu birinciliği, sahabileri ziyadesiyle sevindirir. Ama bir gün, binek devesi üstünde bir bedevî Medine’ye gelir ve onun devesi yarışta Adbâ’yı geçer. Bu durum sahabilere çok ağır gelir. Resûlullah aleyhissalâtu vesselam sahabilerinin üzüntüsünü yüzlerinden okur ve onlara şu tevazu dersini verir: “Yeryüzünde yükselttiği birşeyi sonra alçaltmak, Allah’ın üzerinde bir hakıdır.”^[111]

Başka bir zaman, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın devesi bağlandığı yerden boşanır ve kaybolur. Nereye gittiğini ne kudsî nebî, ne de başka biri bilmektedir. Herkes ovalarda, tepelerde ve vadilerde Peygamber aleyhissalâtu vesselamın devesini aramaya koyulur. Durum bu iken, münafıkların “Bu ne biçim peygamber? Kendisine gökten haber geldiğini söylüyor, ama daha devesinin nerede olduğunu bilmiyor?” diye bir söz yaymaya başladıkları duyulur. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, bu fitneci söze karşılık, ancak ‘ene’ siyle yüzleşmiş, benliğiyle ilgili bütün iddialardan arınmış, herşeyiyle ‘ben’den arınıp ‘O’na teslim olmuş bir peygamberin verebileceği şu cevabı verir: “Ben bilmem, ben bana bildirileni bilirim.” Onun kendini ve Rabbini böylesine bilişinin bir mükâfatıdır ki, âlemlerin Rabbi devenin yerini o dakikada kendisine bildirir. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın verdiği tarif üzere yola düşen sahabiler, deveyi onun haber verdiği şekilde bir vadide ipi bir ağaca dolanmış halde bulup getirirler.^[112]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın ‘ene’ siyle nasıl yüzleştiğinin, nasıl varlığını hep O’nu gösterir bir ayna haline getirdiğinin böyle nice örneği vardır. Meselâ, bir namazda unutarak ziyade veya noksanda bulunduğunda bu kendisine hatırlatılınca, sehiv secdesinde bulunur ve şöyle der: “Ben bir beşerim. Sizin unuttuğunuz gibi, ben de unuturum. Öyleyse, birşeyi unutursam, bana haber verin.”^[113]

Kaldı ki, onun yaşadığı böylesi unutmalar, bizler için hem benlik dâvâsından kurtulmamız için bir ders, hem de unutup yanıldığımız anlar için bir rahmettir. Başka bir vesileyle kudsî nebînin buyurduğu üzere: “Ben de unuturum veya bir sünnet koymak için unutturulurum.”^[114] Nitekim, bir gün, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam mestleri üzerine meshetmiştir de, Muğire b. Şu’be “Yâ Rasûlallah! Yoksa unuttunuz mu?” diye sorunca kudsî nebî şu cevabı vermiştir: “Bilakis, belki bana unutturuldu. Rabbim azze ve celle, [ümmetime bir kolaylık olarak] bana böyle emretti.”^[115]

Rübeyyi’ binti Muavviz için, düğün gününde evlerinde def çalarak Bedir savaşıyla ilgili hamasi şarkılar söyleyen iki cariyeden biri “Aramızda yarın ne olacağını bilen bir de peygamber var” dediğinde Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın yaptığı uyarı, unutulur gibi değildir. “Bırak o sözü, önceki söylediklerine devam et. Gaybı ancak Allah bilir.”^[116] Nitekim, onun istihare duasının cümleleri arasında şu cümleler de yer alıyor değil midir: “Allahım! Senin gücün herşeye yeter, benimki yetmez. Sen herşeyi bilirsin, ben bilemem. Şüphesiz ki Sen, görülüp bilinmeyenleri de bilirsin...”^[117]

Sahabiler, kudsî nebîden, “Ben size [kendiliğimden] ne birşey veriyor, ne de sizi birşeyden menediyorum. Ben sadece bir memurum”^[118] sözünü de işitirler. Keza: “Ben taksim ediciyim, esas veren Allah’tır.”^[119] Yahut: “Ben verici değil, sadece taksim ediciyim. Veren ise Azîz ve Celîl olan Allah’tır.”^[120]

Sahabiler, onun nefsinin Rabbine teslim edişini, benlik dâvâsı taşıyan en ufak bir söze karşı

müdahalesinden de okumuşlardır. Meselâ Mutruf b. Abdullah'ın babası, Heyetler Yılında Benî Âmir heyetiyle Medine'ye gelip "Sen bizim efendimizsin" dediklerinde onun verdiği şu karşılığı unutamaz: "Efendi, Allah'tır."^[121] Sahabileri, ondan şu sözü işitmişlerdir: "Allah katında en düşük isim Melikü'l-Emlâk [mülklerin maliki, şehinşah] ismidir. Allah'tan başka Mâlik yoktur."^[122] Kavminin Ebu'l-Hakem diye künyelediği Şureyh b. Hâni, kavminin ona bu lâkabı taktığını işitince Peygamber aleyhissalâtu vesselamın kendisini yanına çağırıp şöyle dediğini anlatır: "Hakem olan Allah'tır, hüküm de O'na aittir. Öyleyken, sen nasıl Ebu'l-Hakem künyesini taşırsın?"^[123] Kudsî nebînin haber verdiği üzere, Allahu Zülcelâl, kıyamet günü semavatı dürüp Kudret Eline alacak ve sonra şöyle buyuracaktır: "Ben Melîk'im, cebbarlar nerede, mütekebbirler nerede?"^[124] Sonra arzı dürüp Kudret Eline alarak, yine şöyle buyuracaktır: "Ben Melîk'im, cebbarlar nerede, mütekebbirler nerede?"^[124]

Akrâ b. Hâbis isimli bedevî kabile reisi insanları kendisiyle şiir ve hitabet yarışmasına teşvik etmek için "Benim övmem bir yüceltme, yermem de alçaltmadır" dediğinde Peygamber aleyhissalâtu vesselamın mukabelesi de, benliği aşma ve ubudiyet dersi içermektedir. Kudsî nebî, mağrur reis Akrâ'yı, "Böyle yapmak, Allah'a mahsustur" diyerek uyarmıştır.^[125]

Başka bir hatip ise, Resûlullah'ın da bulunduğu bir mecliste, "Kim Allah ve Resûlüne itaat ederse doğru yolu bulmuştur. Kim de o *ikisine* isyan ederse doğru yoldan sapmıştır" diye konuşur. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, ubudiyetin edebine yakışır bir üslub için bu hatibi de şöyle uyarır: "Şöyle söyle: 'Kim Allah'a ve Resûlüne isyan ederse...'"^[126] Sahabiler onun bu hassasiyetinin kullandığı kelimelere aksedişini, defaatle müşahade etmişlerdir: "Allah dilerse ve filanca dilerse demeyin. Fakat, Allah dilerse, sonra filanca dilerse deyin."^[127] "Allah dilerse ve Muhammed de dilerse demeyin; fakat Allah dilerse, sonra Muhammed de dilerse deyin."^[128]

Kudsî nebînin benlik davasından nasıl geçtiği, 'ben'liğini nasıl O'na tevdi ettiği, sadece seçtiği kelimelerde değil, kullandığı mühürde de görülür. Mekke'nin fethinden sonra, Peygamber aleyhissalâtu vesselam Bizans'ın, İran'ın, Mısır'ın, Habeşistan'ın, bütün civar devletlerin hükümdarlarına İslâm'a davet mektupları yazdırır. İran hükümdarına mektup yazdırdığı esnada, bir sahabisi "Onlar mühürlü olmayan mektubu okumazlar" diye hatırlatır. Bunun üzerine, Peygamber aleyhissalâtu vesselam bir gümüş mühür yaptırır ve üzerine Muhammed Resûlullah cümlesini yazdırır. Mühürde üç kelime, bir daire içinde üstüste sıralanmaktadır. Allah lâfzı en üstte yer almaktadır. Onun altında Resûl ve en altta da Muhammed!^[129]

Onun şu hali, bu hassasiyeti taçlandırır bir mahiyettedir: "Ben O'na günde yüz kere tevbe ederim."^[130] "Ben günde yetmiş kereden fazla istiğfar ederim."^[131]

Medineli sahabisi Câbir, 'benlik' sözkonusu olduğunda Peygamber aleyhissalâtu vesselamın sergilediği dikkati ve hassasiyeti, şu hatırayla yâd etmektedir:

"Peygamber aleyhissalâtu vesselama geldim ve kapısını çaldım. 'Kim o?' dedi. 'Benim,' diye cevap verdim. Peygamber aleyhissalâtu vesselam: 'Benim, benim!' diye tekrar etti. Galiba bu cevaptan hoşlanmamıştı."^[132]

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Peygamberin Bir Gününde Namaz

I.

Güne ve Ömre Vurulan Mühür

PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELAMIN peygamberlik ile görevlendirildiği ilk gün, Cebrail aleyhisselamın ona abdesti ve namazı da öğrettiği bildirilir.^[133] Bu, ‘Oku!’ emrini, ama elbette ‘Yaratan Rabbinin ismiyle oku!’ emrini getiren ilk vahyin ardından nâzil olan ikinci sûrenin ona gece namazını emrediyor olmasıyla da teyid edilen bir vâkiadır.

Bu sûrede âlemlerin Rabbi vahyolunan ilk ilâhî emre uyup ilk farz olarak ‘yaratan Rabbinin ismiyle oku’yan kudsî nebîye şöyle buyurmaktadır:

“Ey örtülere bürünen! Çok azı hariç, geceleyin kalk [ve namaz kıl]. Gecenin yarısı veya daha azında; veya daha çoğunda. Ve Kur’ân’ı tane tane oku! Çünkü Biz, sana ağır bir söz ilka edeceğiz. Çünkü gece saatlerinde olan işler, daha iyi oturur ve gece sözleri daha düzgün ve sağlam olur. Doğrusu gündüzleyin senin için uzun bir dolaşım zamanı vardır. Artık Rabbinin ismini zikret ve [O’ndan başka] herşeyden ilişiğini kes.”^[134]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın tefekkür ve namaz ile başlayan risalet vazifesinin nihayetinde söylediği son söz de yine namaza dairdir. Kudsî nebî, hastalığı iyice ağırlaşmadan mü’minlere yaptığı son vasiyetinde iki kere namazdan söz etmiştir. Hz. Ali’nin bildirdiği üzere, onun ashâbına yönelik son sözü şudur: “Namaz! Namaz! Sağ ellerinizin sahip olduğu [emriniz altındaki köleler] hakkında Allah’tan korkun!”^[135]

Bu bakımdan, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir resûl olarak yaşadığı yirmiüç yıllık risalet süreci, namazla başlamış, namaza dair bir uyarıyla nihayete ermiştir.

Bu yirmiüç yılın her gününde, namaz vardır. Peygamberin bir günü, namazla başlar, namazla devam eder, namaz ile nihayet bulur. Namaz, günün ve ömrün mihveridir Peygamber aleyhissalâtu vesselam için.

II.

Günün Halleri

GÜNEŞTEN GELEN ilk ışık huzmeleri gecenin karanlığına ince bir çizik atıp yerküre ile gökkubbeyi ayırdığında, yani ufuk çizgisi uzaktan uzağa belli olmaya başladığında, mü'minin sabahı başlar. 'İmsak' diye tabir olunan bu an, sabahın ilk habercisidir ve sabah namazının başlangıç vakti olarak tayin edilmiştir.

İmsak ânından itibaren, gecenin zifirî karanlığı önce alacakaranlığa dönüşür, sonra güneşin doğmasıyla yerini aydınlığa bırakır.

İlk önce ufuk çizgisinde kendini gösteren güneş, gün boyu, yavaş yavaş yükselir ve en yüksek noktaya kadar geldiğinde 'öğle' vakti gelmiş olur. Bu ândan itibaren güneş alçalmaya başlar; gölgeler ise uzamaya. Güneş, tepe noktası ile ufuk çizgisi arasındaki orta yere kadar alçaldığında, 'ikindi'ye gelinmiştir. Bu vakitten itibaren, gölgeler iyice uzar, güneş ufuk çizgisine iyice yaklaşır, ve en sonunda bir altın tepsiye dönüşerek ufuktan kaybolur gider. Artık vakit akşamdır. Akşamla birlikte, günün aydınlığının yerini, giderek koyulaşan bir alacakaranlık alır. Alacakaranlığın zifirî karanlığa dönüşmeye başladığı an ise, yatsı vaktidir. Güneşin ilk ışık huzmelerinin bu zifirî karanlığı tekrar alacakaranlığa dönüştürmeye başladığı imsak ânına kadar, gece devam edecektir. Her yeni gün, aydınlığın ve karanlığın farklı mertebeleri arasında böylece salınır durur.

Günün içinde yaşanan bu dönüşümler, öte yandan, bütün bir ömrün izdüşümü gibidir. İmsaktan gündeğümüne kadar geçen zaman, insana anne karnına düştüğü andan doğumuna kadar geçen zamanı anımsatır. Gündeğümünden öğle vaktine kadarki zaman ise, çocukluk ve ilkgençlik yıllarını. Öğle vakti, gençliğin simgesidir; ikindi ise insanın her açıdan kemale erdiği kırklı yılların. Nasıl günün meyvesi en ziyade öğleyle akşam arası zamanda, bilhassa ikindi vakti devşiriliyorsa, insan da yaşın kemale erdiği bu dönemde ömrünün en dinamik ve en verimli yıllarındadır. Ve nasıl ikindi sonrası güneşin ışığı ve ısısı giderek zayıflıyorsa, ömrün ikindisinden sonra da insan kuvvetten düşmeye, istidadça zayıflama emareleri göstermeye başlar. Artık hastalıklar sık sık uğramaya başlamıştır ömür semtimize. Yorgunluklar, za'fiyetler hâkeza... Sonra ömrün akşamı başlar. 'Yaşlı'dır artık insan; yaşlılığın izleri giderek belirginleşir ve sonra bedenimizin iyice çöktüğü ömrün 'gece'si günler gelir. Sonra da ölüm gelir. Bu dünyadaki ömrümüzün sonudur ölüm; ama bir diğer açıdan, yarısız bir günün sonsuz sabahına uyanışımız...

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın Mirac hediyesi beş vakit farz namaz, böylece bize, bir günün içinde koca bir ömrün talimini yaptırır. Bir günde beş vakit namaz, bütün bir ömrü O'nun adına yaşamanın teminat mektubu gibidir.

Bir günde bu beş vakit, insan ömrünün yanısıra, koca dünyanın ve koskoca kâinatın ömrünün de özeti gibidir. Dünyanın ilk önce bir ateş topu olarak varedilişi, güneşin etrafında bir mevlevî gibi dönerken bir yandan soğuması, yıldız fabrikalarında pişirilmiş ve yerin yüzeyinde kabuk tutup soğumuş elementlerin adım adım hayata beşiklik edecek hale getirilişi, sonra içinde insanın varedilişi, sonra koca yerkürenin sönmeye ve ölmeye yüz tutması ve nihayet dünyanın da ömrünün son bulunduğu kıyamet saati... Bir gün, böyle bakarsak, dünyanın ömrünün de özettir.

Aynı şekilde, imsak ânı bütün bir kâinatın yoktan ve hiçten varediliş ânını anımsatır insana; bunca değişim ve dönüşüm içinde aşama aşama genişlemesi ise kâinatın gündüzü gibidir; ve bir gül gibi kat kat kabarmış bu âlemin en sonunda dürülüp toplanışı, akşamı ve geceyi akla getirmektedir.

Beş vakit namaz, bu açıdan, âfâkta ve enfüste varolan âyetleri 'yaratan Rabbinin ismiyle oku'yan

insanın, okuduğu bu gerçekliğe bizzat katılıp bilfiil tasdik edişinin simgesidir. Beş vakit namaz ile, gün uzar, ömür olur. Gün uzar; dünyanın ömrü kadar, kâinatın ömrü kadar genişlik ve derinlik kazanır. Ve insan, sadece o  nın değil, bütün zamanların ve bütün mek nların tesbihat ve şehadetini  lemlerin Rabbine arzeden bir kutlu elçiye, bir şerefli misafire, bir halife-i arza dönüşüverir.

III.

Herşey İnsan İçin, İnsan Namaz İçindir

KÂİNATIN YARATILIŞ TARİHİNE dikkatle bakan herkes, onun en sonunda insan hayatına beşiklik edecek şekilde tasarlanmış olduğunu yakînen görür. Milyarlarca yıl önce yıldız fırınlarında pişirilmiş elementlerin dünyada mevcut oluşu; Güneşin Samanyolu içinde, dünyanın ise Güneş sistemi içinde tayin edilmiş yörüngesi, dünyanın eğimi.. derken, herşey kâinat içinde dünyayı hayata en elverişli yer kılacak surette ayarlanmıştır. Dünyanın da, iç kısmı binlerce derece sıcaklıkla fokur fokur kaynayan bir element kazanı olduğu halde, incecik kabuğuna hayata elverişli bir kıvam verilmiştir. Denizler ve göller, dağlar ve dereler, ırmakların ve vadiler, yazlar ve kışlar, kutuplar ve atmosfer.. derken, son tahlilde, herşey hayata hizmet etmekte ve hayat için çalıştırılmaktadır.

Yüzmilyonlarca yıldır içinde hayat barındıran dünyadan, bunca zaman zarfında nice bitkiler, nice canlılar gelip geçmiştir. Meselâ yüzmilyonlarca yıl önce dünya yüzeyinde dev ağaçlar boy verdiği ve devasa dinozorlar yaşadığı halde, gün gelmiş hepsi yerin altında kalmış ve hepsi şu hayattan terk-i diyar eylemiştir. Ama bakılsa, yüzmilyonlarca yıl önce şu dünyada dev ağaçların ve devasa hayvanların yaşamış ve sonra hayat sahnesinden çekilmiş olmaları dahi, yüzmilyonlarca yıl sonra dünyaya teşrif edecek insan içindir. Günü geldiğinde, insanın kömür olarak, petrol olarak onlardan istifade etmesi için. İnsan, şu koca kâinat içinde hayata elverişli olduğunu bildiğimiz yegâne gök cismi olarak dünyada vücut sahnesine en sonra çıkan en şerefli misafir hükmündedir.

Velhasıl, kâinatın varoluş tarihine bakan herkes, kâinat sahnesinde vücuddan hayata, hayattan ruha, ruhtan şuura doğru bir ilerleme ve yükselişi görür. Bu kadar nesnenin ve bu çoklukta elementin bu yerkürede varlığı, hayat içindir. Dünya, hayata beşiklik edecek şekilde varedilmiştir. Ve bu dünyada can taşıyan bitkiler ruh da taşıyan hayvanların, bitkiler ve hayvanlar ise, şuur da taşıyan insanın hizmetine ve yardımına koşturulmaktadır. Şu kâinat sahnesinde, “hayat vücudun nuru, şuur hayatın zıyasıdır.”^[136]

İnsan, şuuruyla, bu kâinatın en şerefli misafiri, arzın halifesidir. Kâinat bir ağaç gibiye eğer, insan onun meyvesidir. Ve nasıl meyve içindeki çekirdek koca ağacın özetini ve fihristesini taşır, insan da cisimce küçüklüğüne mukabil mânâca kâinat kadar büyük ve değerlidir. Bütün kâinatta görülen ilâhî isimler, insan adlı küçük âlemde de okunabilir. İnsan maddece kâinatın çok küçük bir parçası iken, mânâca, kâinat küll’üne denk bir küllî hükmündedir. Zira, kâinat aynasında tecelli eden bütün isimleri görür ve bilir; dahası, gösterir ve bildirir bir istidaddadır. İnsan, bütün kâinatın ettiği bütün tesbihat ve tahmidatı kâinat Sâniine arz ve takdim eden en şerefli misafirdir. Âlemler Rabbinin yeryüzündeki halifesidir.

İnsan, halife olarak işte bu takdimini, namazla gerçekleştirir. Namazda insan, bütün kâinat adına âlemler Rabbinin huzuruna çıkmaktadır. Namaz ‘mü’minin miracı’dır, ve secde ânı ‘kulun Rabbine en yakın olduğu ân’dır.

Sözün kısası, kâinatın yaratılışı insana, insanın yaratılışı namaza bakmaktadır. Kâinat insan için, insan ise namaz için yaratılmıştır. Namazı olmasa, insanın ne ehemmiyeti vardır?

IV.

Hayatın Odak Noktası Olarak Namaz

DAHA ÖNCE DE DEĞİNMIŞTİK: İlk vahyin hemen ardından, Cebrail aleyhisselam Peygamber aleyhissalâtu vesselama gelir ve ona namazı öğretir.

O sıralar, on yaşında bir çocuk olarak Peygamberin evinde yaşayan Hz. Ali, bu semavî talimin akabinde kudsî nebînin kıldığı namazı, Hz. Hatice validemizin bu namazda kudsî nebîye tâbi oluşunu, kendisinin de bir çocuk olarak bu namaza ittibaini bir kutlu hatıra olarak anlatır yıllar sonra.

Muhammed Mustafa aleyhissalâtu vesselam, Resûlullah olarak, merkezinde namazın yer aldığı bir hayat yaşamıştır yirmiüç senenin her bir gününde. Mekke’de mü’minlerden olmanın gözle görülür ilk alâmeti, namazdır. Medine’ye hicretinde Peygamber aleyhissalâtu vesselamın ilk işi ise, mescidinin yerini tayin etmek... Sahabiler, herhangi bir seferden Medine’ye dönüşünde onun yaptığı ilk işin ise, mescide gidip iki rekat namaz kılmak olduğunu bildirirler.

Hadis kitapları, Peygamberin bir gününde namazın merkezî önemini, ayan beyan gösterir. Beş vakit farz namazın yanı sıra, nafile namazları vardır kudsî nebînin. Beş vaktin farzının yanında kıldığı nafileler; kuşluk vakti gibi başkaca vakitlerde kıldığı nâfileler, gece namazları.. derken, namaz bir Peygamber gününün her karesinde çıkar karşımıza.

Namaz, Peygamber aleyhissalâtu vesselam için o kadar gerekli ve o kadar zevkli bir ubudiyet talimidir ki, “Bana dünyanızdan iki şey sevdirdi”^[137] diye başlayan meşhur hadisini, “ve iki gözümün nuru namaz” buyurarak bitirir. Namaz, kudsî nebî için, işte o kadar sevimlidir.^[138] Hem namaz, ‘dinin direği’dir,^[139] ‘mü’minin miracı’dır,^[140] ‘kişiyle şirk arasında’ namazın terki vardır.^[141] Yine onun bildirdiği üzere, “İçinde namaz olmayan dinde hayır yoktur.”^[142] Öyleyse, içinde namaz olmayan bir hayatta; içinde ve merkezinde namazın olmadığı bir günde de hayır yoktur.

Hem, iman ile İslâm’ın kesişme noktası gibidir namaz. İman ile İslâm, hakikat kitabının birbirine bakan ve birbirini tamamlayan iki sayfası ise, namaz tam ortasıdır. Amelî tarafla İslâm tarafında durmakta, ama içerdiği talim ve ders ile iman tarafına bakmaktadır. Doğrudur, ancak iman eden bir kişi namaz kılar. Ama öte yandan, namaz kılan kişinin imanı ziyadeleşir. İman ile İslâm birbirine bakan ve birbirini gerektiren iki içiçe daire ise, namaz bu iki dairenin kesişme alanıdır.

V.

Tek Bir İçin Tekbir

PEYGAMBERİN BİR GÜNÜNÜ lâıyıkınca anlatmanın imkânsızlığını, insan bilhassa söz namaza gelip dayandığında apaçık görür. Görür ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir gününün her diliminde farzı ve nâfilesi ile bunca namaz vardır; ama bu kadar namazın tek bir rekatindeki tek bir kelamı anlatabilmek için dahi, kitaplar dolusu sayfa gereklidir.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın kıldığı namazın sadece başlangıcına; bu başlangıçtaki sadece iki mübarek kelâma bakmak, bu gerçeği anlamak için pekâlâ yeterlidir.

Bu kelâmların ilki, namaza onunla başlamanın farz olduğu “Allahuekber”dir. Kul, namaza dururken, en başta Peygamber aleyhissalâtu vesselamın yaptığı gibi, “Allahuekber” diyerek tekbir getirir; ve bu tekbir, bir açıdan bütün kâinatın varoluşuyla verdiği nihai mesajın özetidir: Allah, ekberdir! O en büyüktür. Öyle bir büyüklüktür ki bu, başka bütün ‘büyüklük’ tarifleri onun karşısında erimektedir. O en büyüktür; ve başka herşey O’nun karşısında küçüktür, başka hiçbir şeyin O’na kıyasla şu veya bu düzeyde büyüklüğünden söz edilemez.

Bu tek bir “Allahuekber,” asırlar boyu, bir büyük hakikat sarayını açmıştır akleden bir kalble düşünenlere. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın her namaza onunla başladığı ve namazın içinde tekrar tekrar zikrettiği “Allahuekber”in anlamı üzerine düşünen kalbler, bu iki kelimelik sözde kâinat sarayında tecellileri okunan bütün ilâhî isimlerin kemal derecede bulunduğunu görmüşlerdir.

Âlemlerin Rabbinin en başta Kur’ân’ın bildirdiği; Peygamber aleyhissalâtu vesselamın da haber verdiği üzere hem cemalî, hem de celâlî isimleri vardır. Kudret, izzet, kahr, cebr, hakimiyet gibi isim ve sıfatlar O’nu celâliyle tanıtır; rahmet, merhamet, şefkat, ikram, ihsan, lutuf gibi isim ve sıfatlar ise cemaliyle O’nu bildirirler. Celâl ile cemal ise, görünüşte, bir zıtlık barındırır. Aralarındaki bu mesafe dolayısıyla, celâl vasfı öne çıkan insanlarda cemalî vasıflar, cemal vasfı galip gelen insanlarda ise celâlî vasıflar pek bulunmaz, bulunsa da gözükmmez. Meselâ sert mizaçlı insanlardan herkes korkar, zira ‘sağı-solu pek belli olmaz.’ Yumuşak huylu insanlar ise, kesin ve net tavır gerektiren durumlarda bile sert ve kararlı olamazlar genellikle. Yani, ne sırf celâlli birinden ‘mükemmel insan’ olarak söz edebiliriz, ne de yalnız cemalli birinden. İkisi de, ‘tam’lığa ulaşamaz, mükemmel olamaz. İkisi de eksik ve yarım kalmaktadır.

Celâl ile cemalin buluşup birleştiği noktada ise, eksik ve yarım ortadan kalkar, ‘kemal’ tezahür eder. Kemal, tamlığın, eksiksizliğin, bir boşluk ve zaaf taşımamanın ifadesidir.

İşte, âlemlerin Rabbinin Zülkemal sıfatı, celâl ve cemal gibi bize zıt gözükken, insanların dünyasında birebir örtüştüğünü pek de göremediğimiz bu iki vasfın O’nun zâtında beraberce ve kâmilten mevcudiyetinin habercisidir. Âlemlerin Rabbi, hem zülcelâl, hem de zülcemal’dır. Mutlak anlamda celâl sahibi olarak mutlak anlamda cemal sahibi de olmasıyla, bize isim ve sıfatlarının kemalini göstermektedir. Cebbar ve Kahhar bir Yaratıcı olarak, Rahmân ve Rahîm de olmasıyla... Azîz ve Kadîr olmakla birlikte Kerîm ve Muhsin olmasıyla... Adil ve Zü’ntikam olmasıyla birlikte Gafûr ve Halîm de olmasıyla...

Biraz daha açacak olursak, âlemlerin Rabbi, celâlî bir vasıf olarak, meselâ kudret sahibidir. Mutlak bir kudret sahibidir O. Ama bu, hâşâ, zaptolunamayan, yakıp yıkan bir kaba kuvvet değildir. Bilakis, O’nun kudretinin ‘basîrâne bir tasarruf’u vardır. Yani, her bir şeye lâıyık ve lâzım olduğu şekliyle tecelli eder. O, kudretini acze dönüştürebilecek ölçüsüz bir rahmetten de berîdir, rahmetini silip süpürecek kontrolsüz bir güç gösterisinden de. Ve celâl ile cemali, yarattığı her bir şeyde

buluşturmaktadır. Yani, gerçekte, bazı şeyleri cemalsiz, bazı şeyleri ise celâlsiz yaratma gibi bir noksanlıktan da münezzehtir. Kar taneleri gibi her biri ayrı bir nakış taşıyan müthiş bir güzellik sergisi, yolların kapandığı ve insanların evlerde kaldığı bir celâl boyutu da taşır meselâ. Hem insana haşyet ve ürperti veren bir celâl sergisi olarak gökyüzü, müthiş bir güzellik de sergilemektedir.

Aynen bu örneklerde olduğu gibi, Kadîr-i Zülcelâl'in 'kemal-i kudret'i, kâinatta zıtlıkların buluşması ile kendisini gösterir. Kâinatta muazzam bir çeşitlilik vardır, herşey birbirine karışmış ve içiçe geçmiş durumdadır, birşeyin olması pek çok şeyin işin içine girmesini gerektirir; ama buna rağmen, bir karışıklık ve keşmekeş de yoktur. Bilakis, bir düzen, intizam, temyiz ve tefrik mevcuttur. Yine kâinatta bolluk ile sanatlılık, çokluk ile güzellik beraberce hüküm sürmektedir. Meselâ papatyalar hem son derece çoktur, hem de her biri çok güzel. Kar taneleri hem sayılamayacak kadar boldur, hem her biri tıpatıp diğerine benzemeyecek derecede özel bir nakışla bezeli. Her bir tür için, her cinsten şey için geçerli olan da budur. Öte yandan, her bir şeyin varlığı için bütün kâinatın çalıştırılması gerektiği halde, herşey muazzam bir kolaylık ve suhulet içinde vücuda gelmektedir. İşte O'nun kudretinin kemali, zıtların böylece buluşmasıyla ortaya çıkmaktadır. Kibriya hakikati, işte bu şekilde açığa çıkmaktadır.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın namazının ilk kelamına, "Allahuekber"e dönersek: Allah, 'Ekber'dir; çünkü, O'nun için zıtların ve zıtlıkların sınır koyması diye birşey yoktur. O'nun için, bir tarafa ağırlık verirken öbürünü eksik bırakmak diye birşey sözkonusu değildir. O'ndan gayrı herşeyi sınırlayan ve eksik bırakan zıtlıklar O'na ârız olamaz. O, kibriya ve azametini, işte bu kemal keyfiyetiyle göstermektedir. Sözelimi, 'sanat'ı sözkonusu edecek olsak, ömründe yirmi-otuz güzel tablo yapan, bunlar için ise çöpe attığı binlerce eskiz yapması gereken meşhur ressamalar değildir sanat itibarıyla gerçek anlamda 'büyük' olan. Sanatta büyüklük ve kibriya, nihaî noktada, Sâni-i Zülcelâl'in vafıdır ve ancak O'nun hakkıdır. Çünkü meselâ her sabah ve her akşam, gökyüzü sahnesinde her biri diğerinden eşsiz, hepsi muazzam derecede güzel tabloları an be an yazıp bozmaktadır. O ki, koca kâinatın işgörmesini gerektiren işleri kolaylıkla gördürür; çeşitlilik ile âhengi, çokluk ile beraberliği, bolluk ile değerliliği, kolaylık ile sanatkârlığı eserinde buluşturur.

Allah, işte bunun için Ekber'dir. Celâline mukabil tesbih ve cemaline karşılık hamd ettiğimiz gibi, celâl ile cemalin beraberce varlığı demek olan kemale karşı tekbir getirmemiz de bu yüzdendir. Bu tekbir ile, hem O'nun mutlak büyüklüğünü, hem O'nun büyüklüğü karşısında yaratılmışlar olarak hepimizin, bütün kâinatın mutlak küçüklüğünü kabul ve ilan ederiz. Ezana da, namaza da Allahuekber ile başlamamız bundandır. "Allahuekber" O'nu isim ve sıfatlarıyla tanımanın zirvesi ise, kulluğun zirvesi olan namaza Peygamber aleyhissalâtu vesselam onunla başlar elbet. Kulluğun zirvesi olan namaza davet de elbette onunla başlar.

Böylesi nice derin mânâyı ve hakikati ilan eden "Allahuekber," namazda sadece başlangıç anında zikrediliyor da değildir. Sahabilerinin ondan görüp ittiba ettikleri üzere, "Allahuekber," Peygamber aleyhissalâtu vesselamın namazının her veçhesine yayılmış bir sırdır. Başlarken, rükuya giderken, secdeye giderken, secdeden kalkarken, tekrar secdeye eğilirken, yeniden kıyam için. Hepsi için, Allahuekber! Peygamber aleyhissalâtu vesselam, namazın her rekatını en az beş kere "Allahuekber" diyerek kılmıştır. Ondandır ders alan mü'minler, dört rekatlık bir namazı yirmi iki kez Allahuekber diyerek tamamlar hep. Celâlî ve cemalî bütün isimlerin Allah'a ait olduğunu bildiren; zıtları buluşturma gibi kulların acziyet ve küçüklüğünü belgeleyen bir kemal vasfıyla O'nun kibriyasını ilan eden bu kısa ama büyük kelam, bayram namazlarında daha da ziyadesiyle zikredilir üstelik.

İnsan, Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan görüp öğrendiği üzere kıldığı namazdaki tek bir "Allahuekber" kelamının derinliğini bu şekilde farkedince, tek bir lâfzı bu kadar değerli, bu kadar derin, bu derece büyük olan namazın bir bütün olarak ne kadar büyük, değerli ve derin olduğunu

sorar kendisine. “Allahuekber”in derinlik ve büyüklüğüne dair bir kavrayış, bir bütün olarak namazın derinlik ve büyüklüğü için bir makyas ve misaldir.

VI.

Sen, Yalnız Sen...

GÜNDE BEŞ VAKİT FARZ NAMAZI bize öğreten; kuşluk ve teheccüd gibi nafilelerle gününü ‘iki gözünün nuru’ namaz ile aydın eden kudsî nebî, kitaplar dolusu hakikatin özü ve özeti olan “Allahuekber” ile başlar namazına.

Onun her namazında “Allahuekber”den sonra sarfettiği ikinci kelam ise, “Subhaneke” kelmamıdır: *“Subhaneke Allahumme ve bi hamdik. Ve tebareke’smuk. Ve teâlâ cedduk. Ve lâ ilâhe ğayruk.”*

Bu tesbihat, daha ilk kelimesiyle, tıpkı ‘Allahuekber’ gibi, bizi bir mânâ okyanusuyla tanıştırır. Hatta bu tek kelimenin sadece *–ke* eki dahi, bizatihî, bir büyük okyanus mesabesindedir.

Peygamber aleyhissalâtu vesselam “Allahuekber” diyerek başladığı namazına “Subhaneke” diyerek devam etmiştir. *“Subhane-hu”* değil de, *“subhane-ke”* diyerek. Yani, “O’nu tesbih ve tenzih ederiz” değil, “Seni tesbih ve tenzih ederiz” diyerek. Namazın daha başında âlemlerin Rabbine O (*hû*) zamiri yerine Sen (*ke*) zamiriyle bu yöneliş, kulun namazda doğrudan doğruya Rabbine müteveccih oluşunun ifadesi ve namazın ‘mü’minin miracı’ olduğunun bir teyididir. Namazın haricindeki zamanlarda, insanın varlık algısında bir biz vardır, bir kâinat, bir de bizi ve kâinatı yaratan Zât-ı Zülcelâl. Böylece, O’nun kâinat içinde ‘halife-i arz’ olarak yarattığı en şerefli mahluk olarak insan, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayatıyla bizzat gösterdiği gibi, herşeyi ‘yaratan Rabbinin adıyla oku’ yarak, kâinata O’nun adına muhatap olur. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın sair vakitlerde *“Subhanehu”* diyerek ettiği tesbihler, bunun içindir. Ama namaz, halifenin üzerine halife olduğu teb’adan alacağını alıp, bütün bunları Ezel ve Ebed Sultanına arz ve teslim etmesinin zamanıdır. O vakte kadar âlemlere nazar edip âlemlerin Rabbine ‘gâibâne’ sûrette ibadet etmekte olan kul, şimdi kâinatı arkasında bırakmış, bütün kâinat âdına O Sultanın huzurunda arz-ı ubudiyet etmektedir. Sair vakitlerdeki ‘gâibâne ubudiyet’ten ‘hâzırâne ubudiyet’e geçişin ifadesidir namaz. Artık kâinat önümüzde değildir; bilakis, ondan o vakte kadar toplayıp alabildiğimiz bütün tesbihat ve tahmidat ile arkamızdadır. Namazda insan, yüzünü doğrudan doğruya âlemlerin Rabbine çevirmiş haldedir, dosdoğru O’nun huzurundadır. Bu yüzdendir âlemlerin Rabbine artık ‘O’ dememesi. Âlemlerin Rabbine artık ‘Sen’ diye hitap etmesi de bu sebeptendir: *“Subhaneke Allahumme ve bi hamdik! Allahım! Seni hamdinle tesbih ederim.”*

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın namazda “Allahuekber”den sonra ikinci kelamı olarak “Subhaneke”deki sadece *‘ke’* dahi, böylesi bir büyük hakikatin taşıyıcısıdır işte. Kul kâinata bakmış, âlem içinde âlemleri görmüştür. Kâinatın nazar ettiği her bir âleminde, nizam, mizan, hikmet, intizam, sanat, kemal, kudret, rahmet, ikram, ihsan, in’âm cilvelerini görmüştür. Bütün bu cilveler ile bütün bu âlemleri terbiye ve idare eden Rabbi, bütün bu rahmetlerin müsemması olan Rahmân-ı Rahîm’i, bütün âlemleri yaratan Kadîr-i Zülcelâl’i, bütün bu kâinat mülkünün Mâlikini tanımıştır. Ve şimdi, bütün kâinatın bütün âlemleriyle üzerinde cilvelenen hamde lâyıık her ne hal ve her ne özellik varsa hepsini bütün bu âlemlerin Rabbine mahsus kılarak; âdeta bütün kâinatı arkasına alarak ve onların önünde bir sözcü, bir vekil, bir ‘halife-i arz’ sûretinde durarak, bütün âlemler adına âlemlerin Rabbine hâzırâne bir muhatabiyete hazır haldedir: *“Subhaneke allahumme ve bi hamdik! Seni hamdinle tesbih ederim. Seni her türlü kusurdan, her türlü eksiklikten, her türlü noksandan, her türlü çirkinlik ve zaaftan tenzih ederim. Şu kâinatın her cüz’ünde görünen bunca sanat, bunca hikmet, bunca rahmet, bunca güzellik, bütün bu kâinatı vareden Zâtına mahsustur. Öyleyse, bütün bunlar için her türlü övgü ve teşekkür de Sana mahsustur. Bütün bu övgüye değer vasıfların sahibi olarak Seni, her*

türlü noksanlık ve kusurdan tenzih ederim..”

VII.

Gözün, Günün ve Ömrün Aydınlığı

SADECE ‘ALLAHUEKBER’ ve ‘subhaneke’nin taşıdığı anlam derinliği, Peygamberin bir gününde namazın bir bütün olarak taşıdığı derinliği idrak için yeterli bir işarettir.

Dikkatle baktığında, namazın içindeki her cümle ve her kelime ve her bir hareketin bitimsiz bir mânâ okyanusuna işaret ettiğini görür insan. Bu, “Subhaneke”nin devamındaki kelimeler için böyledir; bu, her rekatta okunan Fâtiha için böyledir; bu Fâtiha’nın her kelimesi, hatta her harfi için böyledir; bu, rüku ve secde için böyledir. Namazın her veçhesi için, bu böyledir.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın namazın her rekatinde okuduğu Fâtiha’ya dair ciltler dolusu tefsir, bunun bir delilidir. Fâtiha’nın sadece ilk kelimesi olan “Elhamdulillahi”deki sadece ‘el- harf-i tarifine dair, sayfalar dolusu tefsir yazılmıştır. Aynı şekilde, ‘iyyâke’deki ‘ke’ye ve ‘na’budü’deki ‘nun’a dair... Kudsî nebînin namazın her rekatinde okuduğu, ona ittibaen mü’minlerin de namazlarının her rekatinde okudukları Fâtiha, her bir cümlesi, her bir zamiri ve her bir harfiyle bitimsiz bir anlam hazinesidir.

Rüku, secde, kaade derken, namazın her bir rüknü ve o rükünlerin her birinde söylenen her mübarek kelime için de aynısı geçerlidir. Meselâ Peygamber aleyhissalâtu vesselam kıyamda iken Fâtiha ile ve rükudan doğrulurken “Semiallahu limen hamideh” ile, âlemlerin Rabbine olan hamdini ifade etmiştir. Buna mukabil, rükûda “Subhâne rabbiye’l-azîm” ve secdede “Subhâne rabbiye’l-a’lâ” diyerek âlemlerin Rabbini tesbih ve tenzih eder. Onun kıyamdaki hamdden sonra rükuda tesbihinin, rükudan kalktığında ettiği hamdden sonra secdede tesbihinin elbette bir hikmeti vardır. Rüku ve secdedeki tesbihatta, âlemlerin Rabbini iki farklı isimle zikredişinin; yani, rükuda ‘rabbiye’l-azîm’e karşılık secdede ‘rabbiye’l-a’lâ’ hitabının da.

Hem tahiyyata sıranın, secdeden sonra gelişin’in de bir hikmeti vardır; tahiyyat ile bütün mahlukatın hayatlarıyla ve varoluşlarıyla ettikleri bütün tesbihat ve tahmidatı Zât-ı Zülcelâl’e arzedişimizin de... Sultan-ı Ezelî, Mâlikü’l-Mülk ve Rabbü’l-âlemîn’in huzuruna girişin timsali olan kıyamın, O’nun huzurunda kulluğunu ilanın timsali olan rükûnun, O’nun huzurunda kulluğunu mutlak surette ilanın ifadesi olan secdenin ardından gelen tahiyyat ile, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, şu gerçeği dile getirir: Sultan-ı Ezelî’nin şerefli bir halifesi olarak bütün mahlukatın hayatlarıyla ettikleri tesbihatı hepsi namına O’na iletme gibi büyük bir makamı kazanmak için, en başta kendi benlik iddiamızdan arınmamız, en başta kendi varlığımızı O’ndan bilmemiz ve O’nun ismiyle varlığımızın devam ettiğini kavramamız gerekir. Ancak ene’den Hüve’ye geçen, ‘ben’den ‘O’na bir yol bulan, benliğini O’nu isim ve sıfatlarıyla tanıtan bir aynaya dönüştüren kişi, kâinatı da O’nun güzel isimlerini yansıtan bir büyük ayna olarak görüp bütün mahlukatın hayatlarıyla ettikleri bütün tesbihat ve tahmidatı okuyabilir. Ve ancak iç dünyası ile dış dünyadaki bütün bu âyetleri okuyabilen kişi, bütün kâinatın halifesi olarak bütün bu tesbihat ve tahmidatı onlar adına O’na arzedebilir.

Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın Miracını bir gece vakti yatsı namazından sonra yaşamış olması; ve Miracda âlemlerin Rabbine “Et-tahiyyatu lillah” diyerek bütün mahlukatın bütün tahiyyelerini sunması, bundan sonradır ki âlemlerin Rabbinin “Esselamu aleyke eyyuhe’n-nebiyy” hitabına mazhar olması da bir büyük sırdır elbet. Peygamberin yaşadığı gibi yaşamaya çalışan her mü’min, ‘mü’minin miracı’ olan her namazın sonunda okuduğu tahiyyatla, Peygamberin Miracının hatırasını bir kez daha ruhuna taşır.

Sözün özü, namaz iman ile İslâm’ı; insan ile kâinatı buluşturan bir büyük hakikattir. Başlama

tekbirinden en sonundaki selama, “subhaneke”den tahiyyat ve salavâta; dahası, başlamadan önce alınan abdestten okunan ezan ve kâmet ve bittikten sonra edilen dua ve tesbihata... onun her bir rûknünde, her bir kelimesinde, her bir edebinde ayrı bir ubudiyet talimi ve nice kudsî hakikat vardır. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın namazda Rabbine arzettiği her bir söz, bindört yüz yıldır nice mü’min için bitimsiz bir tefekkür deryasının limanı olagelmıştır. Ve niceleri, namazın her rûknünün talimiyle, kendi miraclarını yaşamışlardır.

Gözün gördüğünün ötesini bize gösteren; varoluşun nihaî sırrını bize öğreten namaz, bunca hakikatin odağı, mihveri ve özü olmasıyla, elbette ‘iki gözünün nuru’dur kudsî nebînin. Gözün aydınlığı da odur; günün ve ömrün aydınlığı da...

VIII.

Namaz ve Peygamber

HZ. ÂİŞE VALİDEMİZ, nice geceler boyu Peygamber aleyhissalâtu vesselamın ayakları şişinceye kadar namaz kıldığını şahit olur. Üstelik, gözyaşları da seccadeyi ıslatmış haldedir.

Ve bir gece, Âişe validemiz “Niçin böyle yapıyorsun yâ Rasûlallah?” diye sorar. “Oysa Allah senin geçmiş ve gelecek hatalarını bağışlamıştır.” Peygamber aleyhissalâtu vesselam “Yâ Âişe!” diye karşılık verir. “Ben şükreden bir kul olmayayım mı?”^[143]

Muğîre b. Şu’be de benzer bir rivayette bulunur: “Resûlullah geceleri kalkıp ayakları kabarcıncaya kadar namaz kılardı. Kendisine: ‘Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını affetti’ denildi. ‘Şükredici bir kul olmayayım mı?’ diye cevap verdi.”^[144]

Bu cevap, namazın öncelikle âlemlerin Rabbinin kuluna sunduğu bütün nimetlere karşı kulun teşekkür ifadesi olduğunu bildirir. “İhsanın karşılığı ihsandır”^[145] ve insan, gördüğü bir iyiliğe iyilikle karşılık verdiğinde huzur bulabilen tertemiz bir fitratla yaratılmıştır. Herşey O’na muhtaç olduğu halde O hiçbir şeye muhtaç olmayan Zât-ı Ehad-ı Samed’in bunca ihsanına karşılık insanın mukabelesi, ancak teşekkürünü ifade etmek sûretinde olabilir. Namaz, bu teşekkürün ifadesidir. Ve insan ancak ihsana ihsanla karşılık verdiğinde huzur bulabiliyorsa, âlemlerin Rabbinin her gün ve her an ettiği bunca ihsanına karşılık insan ancak namazla huzur bulabilir.

Bir Asr-ı Saadet hatırası, namazın bu veçhesinin teyididir. Bir gün, Huzâa kabilesinden bir sahabi bir mecliste “Keşke namazımı kılıp da istirahat etseydim” demiştir. Mecliste bulunanlar, namazı istirahatle özdeşleştiren bu sözü ilk anda garipserler. O ise, şu cevabı verir: “Ben Resûlullah’ın söyle söylediğini işittim: ‘Ey Bilâl! Kâmeti oku da bizi rahatlat!’” Benzer bir olayda, Hz. Ali de bu rivayeti teyid eder. O da, bir mecliste “Namazımı kılar, istirahat ederim” demiştir. Bu sözü garipseyip kendisini ayıplayan olur. Hz. Ali şu cevabı verir: “Ben Resûlullah’ı işittim. Şöyle demişti: ‘Ey Bilâl! Kalk, bizi namazla istirahate kavuştur!’”^[146]

Belirtelim ki, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın namazı, bazan altmış, bazan yüz âyetle tek rekati kıldığı bir ‘istirahat’ tir.^[147] Çünkü, bedeni bu şekilde belki de yorulurken; Rabbine karşı teşekkür borcunu—üstelik eda ederken bunca hakikatle bir kez daha rızıklanarak—bir nebze ifa edebildiği için, kalbi, aklı ve ruhu rahata ermektedir. Tefekkür, Kur’ân, namaz... Bu üçlü, bir bakıma, onun gününün ve ömrünün özetidir.

Kudsî nebînin her gününde, beş büyük dönüşümün işareti olan vakitlerde kıldığı beş vakit farz namaz vardır. Ama bir o kadar da, üzerine farz kılınmadığı halde, ‘şükreden bir kul olmak’ için kıldıkları. Gece namazlarının dışında, kuşluk vaktinde veya akşam namazının ardından nâfile namazlar kılar kudsî nebî. Bir mescide ilk defa gittiğinde, ‘tahiyyetü’l-Mescid’ namazını kılar. Seferden Medine’ye döndüğünde, ilk işi, Mescide uğrayıp iki rekât namaz kılmaktır. Ay tutulur, Ay’ın Rabbine ubudiyetin bir nişanesi olarak namaza durur kudsî nebî. Güneş tutulur, güneşin Rabbine ubudiyetin bir nişanesi olarak namaza durur. Herhangi birşey onu üzecek olsa, yine namaza durur.^[148] Sevinçli bir hadiseyle karşılaşsa, şükcrünü ifade için, yine namaza durur.^[149]

Gece namazında ve ‘kulun Rabbine en yakın olduğu’^[150] secde ânında onun dilinden dökülen şu münacat ise, kulun âlemlerin Rabbine ubudiyetinde bir doruk noktasıdır:

“Allahım! Gazabından rızana, azabından affına sığınırım. Senden Sana sığınırım. Seni lâıyk olduğun şekilde sena edemem. Sen kendini sena ettiğin gibisin.”^[151]

IX.

Miracın Adımları

NAMAZ, PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELAMIN her günü için, o gün kalbe nakşolunan bütün kudsî mânâların üzerine nakşolunduğu bir atkı ipi gibidir. Onun bir gününün bütün ânları, namaz gergefi üzerine dokunmaktadır.

Merkezinde namazın olduğu bu Peygamber gününde, âlemlerin Rabbine ubudiyetin başkaca veçheleri de vardır. İnsanın bedeninin ihtiyaçlarına muvakkaten ket vurup bir müddet de olsa meleklerle benzediği oruç hali, bu veçhelerden ilkidir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, nasıl gün içinde farz olan beş vakit namazın yanında her gün nice nâfile namaz kılıyorsa; aynı şekilde, yıl içinde farz olan Ramazan orucunun dışında, kimi ayları gûnaşırı oruçlu geçirir, kimi aylarda ayın üç günü oruç tutar. Ve çoğu hafta, Pazartesi ve Perşembe günlerini oruçlu geçirir.

Manidardır; oruç da, namaz gibi, kulun âlemlerin Rabbine kulluğunun bir zirvesidir. İnsan, namaz gibi, oruç ile de, ‘hâzırâne, muhatabâne’ bir sûrette Rabbini bilir. Namazın içinde “Subhaneke”de, “İyyâke”de karşımıza çıkan “Sen” hitabına mukabil, oruçlunun iftar ânında ettiği duada karşımıza çıkan “Sen” hitabı, bunun ifadesidir. Orucunu açarken kudsî nebî “*Allahumme, leke sümtü*” demektedir: “Allahım! Senin için oruç tuttum. Sana iman ettim. Sana tevekkül ettim. Ve Senin rızkınla orucumu açıyorum.”

Gün içinde namazın, yıl içinde orucun temsil ettiği bu ‘hâzırâne’ ubudiyet sırrını, ömür içinde ise hac temsil eder. Gün içinde beş vakit namazın, yıl içinde Ramazan orucunun, gücü ve imkânı olan için ömür içinde haccın farz kılınması, buna işarettir. Ve Peygamber aleyhissalâtu vesselam, hac ile gerçekleşen ‘gâibâne’ ibadetten ‘hâzırâne’ ibadete yükseliş sırrını, yine “Sen” hitabı taşıyan ‘telbiye’ ile göstermektedir: “*Lebbeyk! Allahumme lebbeyk!* Allahım! İşte geldim, emrindeyim! İşte geldim, biliyorum Senin ortağın yoktur! Hamd Sanadır, nimet Senin, mülk de Senin...”

Farz olan veçhesini ‘zekât’ın temsil ettiği infak da, Peygamberin bir gününde bu küllî ve hâzırâne ibadetler cümlesindendir. Zekât ki, âlemlerin Rabbi Kur’ân-ı Hakîm’inde mü’minleri tarif ederken tekrar ve tekrar ‘namaz’dan sonra onu zikretmektedir: “... onlar ki, namazı ikâme eder ve zekâtı verirler.”^[152] Farz olan kısmını zekâtın temsil ettiği infak, imanın bir sınanması ve teyididir zira. İnsanoğlu, infak edip etmemesiyle, mülkün asıl Sahibini bilip bilmediğini, biliyorsa ne derece bildiğini belli etmektedir. Kendi elinde olandan ihtiyacı olana Allah için vermenin adı olarak infak imanın, cimrilik ise nifakın alâmetidir.

Sahabiler, Peygamber aleyhissalâtu vesselamı, ancak bir peygamberin sahip olabileceği bir gönül genişliğiyle infak edişiyle de yâd ederler. Onun hayatı, her günü infak ile yaşanan bir hayattır. Nitekim, yanında bir miktar parayla geceleyip sabahladığı bir gün olmamış; ertesi gününün ihtiyacını tamamen Mâlikü’l-Mülk’e emanet ederek, o gün elinde olanı Allah için harcamıştır. Ancak bir peygamberin takat yetirebileceği bir cömertlikle, kimi gün aç kalıp oruç tutma pahasına da olsa, elinde olanı fakirlere ve zayıflara vermekten geri durmamıştır. Hem, elinde verecek birşeyi olmayanlar için dahi onun bir ‘infak’ mesajı vardır. Kişi fakir olabilir, elinde avucunda hiçbir şeyi olmayabilir, bir başkasına verecek hiçbir şeyi bulunmayabilir; ama bu durumda dahi, onun sair insanlara infak edebileceği birşey yine de vardır: “Tebessümün de bir sadakadır.”^[153] Hem, “İki kişi arasında adâlet yapman bir sadakadır. Kişiye hayvanını yüklerken yardım etmen bir sadakadır. Güzel söz sadakadır, namaza gitmek üzere attığın her adım sadakadır. Yoldan rahatsız edici bir şeyi kaldırıp atman sadakadır.”^[154]

Namazla birlikte orucun, haccın ve zekâtın en üst noktasında yer aldığı bütün ibadetler; âlemler Rabbinden gelen bütün emirler ve yasaklar ve Peygamber aleyhissalâtu vesselamın ifa ettiği bütün nâfile ibadetler, insan için, ‘iki denizin buluştuğu yer’ gibidir. İman ile İslâm, burada buluşurlar. Hayatıyla ve nice hadisiyle Peygamber aleyhissalâtu vesselamın gösterdiği üzere, bu ikisi arasında, çift taraflı bir ilişki vardır. İman İslâm’a götürür, İslâm’ın emir ve yasaklarına riayet imanımıza kuvvet kazandırır. İmanımız bizi ibadete yöneltir; ibadetler imanımıza derinlik ve genişlik verir. Âlemlerin Rabbini tanıyıp bildiğimiz ölçüde O’nun emirlerine riayet ederiz, O’nun emirlerine riayet ettiğimiz ölçüde marifetimiz ziyadeleşir.

Kısacası, iman ile İslâm arasında biri diğerini gerektiren ve her biri yekdiğerine kuvvet ve mertebe kazandıran çift taraflı bir ilişki vardır. Peygamberin bir gününde namazı, orucu, infakı, farzı ve nafileleri ile bunca ibadet, bu nazarla okunmalıdır. [\[155\]](#)

X.

Âdetini İbadete Dönüştürmek

BİR GÜN, BİR ADAM Peygamber aleyhissalâtu vesselama gelir ve “Yâ Rasûlallah!” der. “Ben sefere çıkmak istiyorum, bana tavsiyede bulun!” Peygamber aleyhissalâtu vesselam, adama, “Sana Allah’tan korkmanı ve her tepenin başında tekbir getirmeni tavsiye ediyorum” buyurur. Ve tam adamın döneceği sırada onun için şöyle duacı olur: “Allahım! Ona uzaklığı dür, yolculuğu kolay kıl.”^[156]

Başka bir gün, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın kendisi seferdedir. Allah için cihada çıktıkları o yolda, sahabiler, yüksek sesle tekbir getirmeye başlarlar. Kudsî nebî, sefere çıkan adama her tepenin başında tekbir getirmesini tavsiye etmemiş midir? Bu yüksek sesli tekbir karşısında, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, ashâbına şöyle seslenir: “Nefislerinize karşı merhametli olun. Zira sizler, sağır birisine hitap etmiyorsunuz, muhatabınız gaip de değil. Sizler gören, işiten, [nerede olursanız olun] sizinle olan bir Zât’a hitap ediyorsunuz. Dua ettiğiniz Zât, her birinize, bineğinin boynundan daha yakındır.”^[157]

Bu iki olayla, kudsî nebî, ‘ibadet’in yerine ve zamanına dair öğretici bir ders verir. Sahabiler, bu dersin bir benzerini başka bir dizi olay vesilesiyle de almışlardır: İbadetin vakti bütün zamanlar, mekânı ise her yerdir! Peygamber aleyhissalâtu vesselam, böylesi nice olayla, gündelik hayatın akışı içinde bize âdetten, âdiyattan, sıradan gelen her işte ve her olayda kulun kulluğunu ifade etmesi için bir imkânın saklı olduğunu göstermiştir. Su içmekten evden çıkmaya, bir mecliste oturmaktan hâcetini gidermeye, elbise giymekten ayakkabı çıkarmaya.. gündelik hayatın içinde ‘sıradan’ deyip geçtiğimiz her işte ve her fiilde, Peygamber aleyhissalâtu vesselam için bir ibadet veçhesi vardır. Âişe validemiz şöyle haber vermektedir: “Resûlullah, Allahu Teâlâyı her halinde zikrederdi.”^[158]

Gündelik hayatın içinde hepimizin her gün yapmaya mecbur olduğu iki ‘sıradan’ fiil, kudsî nebînin hayatında, âdetini ibadete çevirip her halinde Allah’ı zikretmenin iki güzelim örneğidir. Şöyle anlatır sahabiler: “Hz. Peygamber, hurma yiyip soğuk su içtiği zaman, ‘Bizi yedirip içiren ve mü’min kılan Allah’a hamdolsun’ diye dua ederdi.”^[159] Birşey yiyip içtiğinde, az bir farkla, şöyle de dua ettiği bildirilir: “Bize yedirip içiren ve bizi müslümanlardan kılan Allah’a hamdolsun.”^[160] Bir sahabisi, Muaz b. Enes, onun şöyle buyurduğunu işitmiştir: “Kim birşey yer ve: ‘Bana bu yiyeceği yediren ve tarafımdan hiçbir güç ve kuvvet olmadan bunu bana rızık kılan Allah’a hamdolsun’ derse, geçmiş günahları affolunur.”^[161] Çünkü, “Muhakkak ki Allah, kulun birşey yiyip hamdetmesinden veya birşey içip hamdetmesinden razı olur.”^[162] Kudsî nebî, ashâbına, “Su içerken besmele çekin. Bitirince de Allah’a hamdedin”^[163] diye de öğretmiştir. Zaten, “Allah’a hamd ile başlamayan her kelim kesiktir” buyuran o değil midir?^[164]

Elbisesini giymek gibi yine her gün yaptığımız basit bir fiili, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, “Bismillah”la bir nevi ibadete çevirir. Yeni bir elbise ise, onun için, bir hamd vesilesidir: “Allahım! Hamd Sanadır. Bunu bana Sen giydirdin. Bunun hayrını ve bunun yapılmasındaki hayrı Senden dilerim. Bunun şerrinden ve yapılmasındaki şerden Sana sığınırım.”^[165] O, kendisi böyle yaptığı gibi, ümmetini de buna teşvik etmiştir: “Kim bir elbise giyer ve: ‘Bunu bana giydirip tarafımdan bir güç ve kuvvet olmaksızın beni bununla rızıklandıran Allah’a hamdolsun’ derse, geçmiş ve gelecek günahları affedilir.”^[166] Nitekim Hz. Ömer’in büyük oğlu Abdullah, günlerden bir gün yeni bir elbise giyerken “Avretimi örtebileceğim ve hayatta güzellik sağlayabileceğim bir elbise giydiren Allah’a hamdolsun”

der ve o sırada o mecliste bulunanlara şu hatırasını aktarır: “Ben Resûlullah’ı dinledim: ‘Kim yeni bir elbise giyer, böyle söyler, daha sonra da eskittiği elbiseyi tasadduk ederse, sağken de, öldükten sonra da Allah’ın himayesi, hıfzı ve örtmesi altında olur.’”^[167]

Mü’minlerin annesi Ümmü Seleme, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın evden çıkarken hep şöyle dediğini işitmiştir: “Allah’ın ismiyle! Allah’a tevekkül ettim. Allahım! Zillete düşmekten, dalâlete düşmekten, zulme uğramaktan, cahillikten, hakkımızda cehalete düşülmüş olmasından Sana sığınırız.”^[168] On sene hizmetinde bulunan Enes ise, ondan şu tavsiyeyi işitmiştir: “Evinden çıkınca kim ‘Allah’ın ismiyle! Allah’a tevekkül ettim. Güç ve kuvvet Allah’tandır’ derse, kendisine ‘İşine bak, sana hidayet verildi, kifâyet edildi ve korundun da’ denilir; şeytan ondan yüz çevirir.”^[169] Başka bir sahabisi Ebu Mâlik el-Eş’arî ise, ondan eve girmeyi de bir ubudiyet vesilesi kılmayı öğrenmiştir: “Resûlullah buyurdular ki: ‘Kişi evine girince şu duayı okusun: ‘Allahım! Senden hayırlı girişler, hayırlı çıkışlar istiyorum. Allah’ın ismiyle girdik, Allah’ın ismiyle çıktık. Rabbimiz Allah’a tevekkül ettik.’ Bu duayı okuduktan sonra ailesine selam versin.’”^[170]

Aynı şekilde, içinde ibadetlerin sultanı namazın kılındığı mescide girişi ve çıkışı dahi, Peygamber aleyhissalâtu vesselam için, âdetini ibadete çevirmenin bir vesilesidir. Kudsî nebî, mescide girerken, şöyle der: “Rabbim! Günahımı affet, rahmet kapılarını bana aç.” Çıkarken ettiği dua da şudur: “Rabbim! Günahımı affet, lütuf kapılarını benim için aç.”^[171]

Evde veya mescidde, yolda veya işyerinde farketmez, her yerde O’nu anmanın imkânı vardır insan için: “Kim bir yere oturur ve orada Allah’ı zikretmez ise, Allah’tan ona bir noksanlık vardır. Kim bir yere yatar ve orada Allah’ı zikretmezse, ona Allah’tan bir noksanlık vardır. Kim bir müddet yürür ve bu esnada Allah’ı zikretmezse, Allah’tan ona bir noksanlık vardır.”^[172] Buna karşılık, “Bir cemaat oturup Allah’ı zikrederse, mutlaka melekler etraflarını sarar, Allah’ın rahmeti onları bürür, üstlerine sekîne iner ve Allah yanında bulunanlara onları anar.”^[173] Bu beraberlik ortamından ayrılma vakti de âdetini ibadete çevirmek için bir vesiledir. Bir sahabe, Abdullah el-Hatmî şöyle rivayet etmektedir: “Resûlullah birisiyle vedalaştı mı, şöyle derdi: ‘Dininizi, emanetinizi ve işlerinizin akıbetini Allah’ın muhafazasına bırakıyorum.’”^[174]

Bulunduğu ortamdan ayrılıp evine geldiğinde, kişi, evinde bulunuşu da bir ubudiyet imkânına çevirebilir. Kaldı ki, “İçerisinde Allah zikredilen evlerin misali ile içerisinde Allah zikredilmeyen evlerin misali, diri ile ölünün misali gibidir.”^[175] Evde, meselâ yatmaya hazırlık, kulluğumuzu bir kez daha hatırlama vesilesidir: “Kim yatağına temiz [abdestli] olarak girer ve uyku bastırıncaya kadar Allah’ı zikrederse gecenin herhangi bir saatinde uyanıp da Allah’tan dünya veya âhiret hayırlarından birşey isterse, Allahu Teâlâ istediğini mutlaka ona verir.”^[176] Yine uykuya hazırlık anı için, kudsî nebî şunu tavsiye etmektedir: “Kapını kapa, Allah’ın ismini zikret. Kandilini söndür, Allah’ın ismini zikret. Yemek kabının ağzını kapa, Allah’ın ismini zikret.”^[177]

Gecenin bir vaktinde bir horoz sesi, bir köpek havlaması veya bir eşek anırması işittiği anı dahi, insan Allah’ı anma ve O’na iltica için bir imkâna dönüştürebilir: “Horozların öttüğünü işittiğiniz vakit, Allah’tan lütuf ve ikramını talep edin. Zira onlar bir melek görmüştür. Merkebin anırmasını işittiğiniz zaman şeytandan Allah’a sığının. Çünkü o da bir şeytan görmüştür.”^[178] “Geceleyin köpeklerin havlamasını ve merkeplerin anırmasını işittiğiniz zaman şeytandan Allah’a sığının. Çünkü onlar, sizlerin görmediklerinizi görürler.”^[179]

Aynı şekilde, hapşırma gibi bize son derece sıradan gelen, ama aslında insanın ölümle hayat arasında gidip geldiği bir fiili, kudsî nebî, bir hamd ve dua imkânı olarak bildirir: “Sizden biriniz, hapşırınca ‘Elhamdülillah’ desin. Kardeşi de ona, ‘Yerhamükallah (Allah sana merhamet etsin)’

desin.”^[180]

Sıradan görmenin ötesinde kerih gördüğümüz, ama yapamadığımız takdirde hayatımızın tehlikeye girdiği bir fiili, ‘def’-i hâcet’i de kudsî nebî şükrünün eda edilmesi gereken bir nimet olarak öğretir. O, ihtiyacını görmek için tuvalete girdiğinde, “Allahım! Pislikten ve kötü yaratıklardan Sana sığınırım” diye Rabbine iltica etmiş,^[181] tuvaletten çıktığında ise “Gufrâneke!” demiştir.^[182] *Gufrâneke*; yani, “Allahım! Beni bağışla!” Çünkü insan, kerih gördüğü ama son derece hayatî bu fiil için şükrünü hakkıyla ifadeden âcizdir. Onun, yine tuvaletten çıktığında söylediği şu sözler, bu gerçeğin teyididir: “Ezayı giderip afiyet veren Allah’a hamdolsun.” “Gıdamızın evvelinde de, sonunda da bize ihsanda bulunan Allah’a hamdolsun.” “Lezzetini bana tattırıp, gıdasını bende bırakıp sonra da ezasını benden gideren Allah’a hamdolsun.”^[183]

Sahabiler, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın sevindiği bir olayı veya hoşlanmadığı bir durumu da ubudiyet vesilesi kıldığını bildirirler. Hoşlandığı birşey gördüğü, sevindiği bir olayla karşılaştığı zaman, şöyle der kudsî nebî: “Bütün iyi şeylerin verdiği nimet sayesinde tamamlandığı Allah’a hamd olsun.” Üzücü bir olay olduğu, hoşlanmadığı birşey gördüğü zaman ise, Allah’ın her takdirinde muhakkak bir hayır olduğunun idrakiyle, bu kez şöyle hamd eder: “Küfür ve dalâlet hali hariç, her hal için elhamdülillah!”^[184] Nitekim, Cündeb b. Abdullah, bir yolculuk esnasında şu olaya şahit olmuştur: “Resûlullah ile beraber olduğumuz bir anda kendilerine bir taş isabet etti, kaydı ve parmağı kanadı. Bunun üzerine, şöyle buyurdu: ‘(Parmağım ne sızlarsın?) Sen ancak kanayan bir parmak değil misin? (Bu kazaya da, boşuna değil) Allah yolunda uğradın.’”^[185]

Yine bir sefere, seferlerin en zoru olarak Tebuk’e hazırlık günlerinde, binekleri olmayan ama sefere katılmak da isteyen bir grup sahabi için nihayet binek bulunduğunda, kudsî nebî Bilâl-i Habeşî’yi bunları onlara iletmekle görevlendirir ve bütün ümmetine herşeyde ve her olayda O’nun mührünü okumanın nişanesi şu sözleri söyler: “Şu çifti, şu çifti, şu çifti al. Bunları arkadaşlarına götür. Ve de ki: Allah sizi bunlarla taşıyacak; bunlara binin.”^[186]

Sefere hazırlık esnasında Allah’ı böyle anan kudsî nebînin seferden dönüşünde de âlemlerin Rabbi hep hatırlındadır elbet. Genç sahabisi Abdullah b. Ömer şöyle anlatır: “Resûlullah seferden dönerken uğradığı her tümsekte üç kere tekbir getirir, arkadan da: ‘Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerike leh, lehü’l-mülkü ve lehül hamdü ve hüve ala külli şey’in kadîr.’”^[187] Dönüyoruz. Tövbe ediyoruz. Kulluk ediyoruz. Secde ediyoruz. Rabbimize hamdediyoruz. Allah va’deinde sadık oldu, kuluna yardım etti, müttefik orduları tek başına helak etti’ derdi.”^[188]

Gündelik hayatın içindeki herhangi bir olaydan bir marifet ve ubudiyet dersi çıkarmayı, Abdullah b. Ömer’den de genç sahabisi Enes b. Mâlik ise, Medine pazarında fiyatların yükseldiği bir sırada, şöyle öğrenir: “Halk, Resûlullah’a müracaatla: ‘Ey Allah’ın Resûlü, fiyatlar yükseldi, bizim için fiyatları siz tesbit edin’ dediler. Resûlullah onlara şu cevabı verdi: ‘Fiyatları koyan Allah’tır. Rızkı veren, arttırıp eksiltenden de O’dur. Ben ise, hiç kimse benden ne kan, ne de mal hususunda hak talebinde bulunmaz olduğu halde Allah’a kavuşmamı diliyorum.’”^[189] Borç hali bile, kudsî nebînin nazarında, bir ubudiyet imkânıdır. Belli bir miktar ödeme karşılığında hürriyetine kavuşmak üzere efendisiyle anlaşmış bulunan bir mükâteb köle “Borcumu ödemekten aciz kaldım” diye Hz. Ali’ye gelince, Hz. Ali’den Resûlullah’ın kendisine öğrettiği şu duayı işitir: “Allahım! Yeterince helâlinden vererek beni haramından koru. Lütfunla ver, başkasına muhtaç etme.”^[190]

Onun şu kısa öğüdü de, âdetini ibadete çevirmek için bir formül kıymetindedir: “Nimetleriyle sizi beslediği için Allah’ı sevin. Beni de Allah sevgisi için sevin. Ehl-i Beytimi de benim sevgim için sevin.”^[191]

* * *

BEŞİNCİ BÖLÜM

Peygamberin Bir Gününde Dua

I.

Dua, Nedir?

BİR GÜN SAHABİLER Peygamber aleyhissalâtu vesselamın dilinden duaya dair şu kısacık cümleyi işitirler: “Dua ibadettir.”^[192] Şu söz de kudsî nebînindir: “Dua ibadetin özüdür.”^[193] Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, bir ipucu da vermiştir: “Sizden herkes ihtiyaçlarının tamamını Rabbinden istesin; hatta kopan ayakkabı bağına varıncaya kadar...”^[194]

Elimize bir kağıt kalem alıp bir dua çetelesi tutsak, bu hadislerin derûnunda yatan derin gerçek kendini açığa vurur. Ne zaman dua etmiştir insan? Ve ne için dua etmiştir?

Görürüz ki, insan neyi âlemlerin Rabbine nisbet etmişse, onun için dua etmektedir. Neyi O’ndan biliyorsa, onu O’ndan istemektedir. Buna karşılık, neyi kendi başına kotaracağına eminse kişi, orada duası yoktur. Neyi bir başkasından umuyorsa, orada da duası yoktur. İnsanoğlu, eşyanın ne kadarını Allah’tan biliyorsa, o kadarını O’ndan istemektedir.

Bu bakımdan, duamız, en temelde, imanımızın derecesini bize gösterir. Beraberinde, kulluk idrakimizin derecesini. Kime kul olduğumuzu... Kulluğumuzun ne kadar farkında olduğumuzu... İman bir intisaptır; ve mü’min varoluş sahnesinde her ne varsa onu Rabbine nisbet ederek, “Herşey O’ndandır. Herşey O’nundur. Herşey O’nun içindir. Herşeyin dönüşü yine O’nadır” diye bilme durumundadır. Duamız, işte bu intisabın bir aynasıdır. Kişinin neyi O’na has kıldığı, neyi yalnız ve ancak O’nun eseri bildiği, duasıyla anlaşılır. Tevhid sırrı, bütün varoluşu O’ndan bilip O’na has kılabilmeyi ister bizden. Ve ancak herşeyi ona has kılabilen insan, başka hiç kimseye ve hiçbir şeye bel bağlamayıp doğrudan ve yalnız O’na yönelir, istediğini O’ndan ister ve O’nun rızasını gözetir. Kişinin bunu ne derece başardığının en önemli göstergesi, dualarının kapsamı ve derinliğidir.

Meselâ, nefes alıp vermeyi kendinden bilen biri, ne aldığı her nefes için şükretmeyi akıl eder, ne de alacağı her nefes için O’na dua ve iltica eder. Yahut, gündelik rızkını piyasadan, devletten veya tabiatından bilen biri, o rızkı temin için Allah’a dua etmez; bilakis, rızkını kimden biliyorsa, gider ona yalvarır. Bu durumdaki kişiler, yalnızca güvendiği, bel bağladığı sebeplerin sukut ettiği noktalarda ve ânlarda O’na dua ederler.

Oysa gerçekte, sebeplerin sukut etmediği tek bir nokta görmez. Herşey, şu sebepler perdesinin ardında, O’nun ismiyle, O’nun dilemesiyle, O’nun havl ve kudretiyle, O’nun izin ve iradesiyle olup bitmektedir. Sebepler bir perdedir; etken değildir. Sebepler yaratıcılık noktasında daima sukut halindedir. Bu bakımdan kâinattan dergâh-ı ilâhîye yükselen ancak dua ve münacattır; ve kula düşen, daire-i esbabda kavli, hali, fiili, istidadı ve ihtiyacı ile O’na dua etmektir.

Bir gününde Peygamber, duasıyla, bu hakikati bize gösterir. İnsanlığın en ekmeli, duada da herkesten ileridir. Hadis külliyatlarında yer alan bunca duası, onun hem O’na kulluktaki derecesini, hem O’ndan gayrısına kulluktan mutlak surette uzaklığını bize bildirmektedir.

II.

Dua: Her Zaman

KÂİNATI İÇİNDEKİ HERŞEY ile O'nun mülkü, kendisini de bütün zerrâtıyla O'nun memlûkü bilen Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir gününün her diliminde, bir dua hâlesi çıkar karşımıza. Kudsî nebî, günün her anı her ihtiyacı için Rabbine dua etmektedir. Üstelik, tam da o ânın o ihtiyacına ve o ân insanın taşıyor olduğu halet-i ruhiyeye en muvafık şekilde...

Meselâ, insanın bir bakıma 'ölümün küçük kardeşi' olan uykuya hazırlandığı; ertesi sabah kalkıp kalkamayacağından emin olmadan ve dünyanın bütün yükü üstüne çökmüş halde başını yastığa koyduğu ân için onun ettiği ve sahabilerine öğrettiği dua, nasıl da hikmetli, ne derece emniyet ve huzur yüklü, ne kadar da belîğdir: "Allahım! Kendimi Sana teslim ettim, yüzümü Sana çevirdim, işimi Sana ısmarladım, işimde Sana güvendim. Rızanı isteyerek, azabından korkarak sırtımı Sana dayadım, Sana sığındım. Sana karşı yine Senden başka sığınak yoktur."^[195]

İnsanın 'uyudun-uyanamadın' ihtimaline son derece açık olduğu o uyku zamanına hazırlanırken, o şöyle de dua etmektedir: "Allahım! Sen yarattın. Senin şerikin yoktur. Kimse Sana öğretmeden herşeyi bildin ve bilirsin. Beni bağışla! Çünkü günahları ancak ve ancak Sen bağışlarsın."^[196] Yine, akşamları ettiği bir dua şöyledir: "Allahım! Senin lutfunla akşama erdik. Sen isteyince dirilir, Sen isteyince ölürüz. Huzuruna varılacak olan da Sensin."^[197]

Bir sahabisi, Abdullah b. Mes'ud, geceleyin ondan şu duayı işitir: "Elhamdülillah geceye erdik. Mülk de, Allah için geceye erdi. Allah'tan başka ilah yoktur. Tektir, ortağı yoktur. Mülk O'nundur, hamdler O'nadır, O herşeye kâdirdir. Rabbim! Bu gecenin hayrını ve bundan sonrakilerin hayrını Senden dilerim. Bu gecenin şerrinden ve bundan sonrakilerin şerrinden Sana sığınırım. Rabbim! Tenbellikten, insanı perişan eden yaşlılıktan Sana sığınırım. Rabbim! Cehennem azabından, kabir azabından Sana sığınırım!"^[198] Huzeyfe b. Yeman'ın Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan yatağa girdiği anda işittiği bir diğer dua, şu şekildedir: "Allahım! Senin isminle hayat bulur, Senin isminle ölürüm." Huzeyfe, sabah olduğunda ise, onun "Bizi öldürdükten sonra tekrar hayat veren Allah'a hamd olsun! Zaten dönüşümüz de O'nadır"^[199] dediğini işitmiştir.

Hz. Ali ise, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın yatacağı sırada şu duayı okuduğunu bize bildirir: "Allahım! Kerîm olan Zât'ın adına, eksiği olmayan kelimelerin adına, alınlarından tutmuş olduğun hayvanların şerrinden Sana sığınırım. Allahım! Sen borcu giderir, günahı kaldırırsın. Allahım! Senin ordun mağlup edilemez, vaadine muhalefet edilemez. Servet sahibine serveti fayda etmez, servet Sendendir. Allahım! Seni hamdinle tesbih ederim."^[200]

Bera radyallahu anh, kudsî nebîden şu tavsiyeyi işitmiştir: "Yatağına girdiği zaman şu duayı oku: 'Allahım, nefsimi Sana teslim ettim, yüzümü Sana çevirdim, işlerimi Sana emanet ettim, sırtımı Sana dayadım. Senin rahmetinden ümitvarım, gazabından da korkuyorum. Senin ikabına karşı Senden başka ne melce var, ne de kurtarıcı. İndirdiğin Kitab'a, gönderdiğin Peygambere iman ettim.' Eğer bunu okuduğun gece ölecek olursan fitrat üzere ölmüş olursun, şayet sabaha erersen hayır bulursun."^[201]

Kudsî nebî, "Bu gece hiç uyuyamadım" şikâyetiyle kendisine gelen Halid b. Velid'e ise şöyle demiştir: "Yatağına girdin mi, şu duayı oku: 'Ey yedi kat semanın ve onların gölgelediklerinin Rabbi! Ey arzların ve onların taşıdıklarının Rabbi! Ey şeytanların ve onların azdırdıklarının Rabbi! Bütün bu mahlukatının şerrine karşı bana himayekâr ol! Ol ki, hiçbiri üzerime ani çullanmasın, saldırmassın. Senin koruduğun aziz olur. Senin övgün yücedir. Senden başka ilah da yoktur. İlah olarak yalnız Sen

varsın.”^[202]

Ebu Hureyre ise, kudsî nebîden şu duayı okuma tavsiyesini işitir: “Rabbim! Senin isminle yatağıma yattım, yine Senin isminle yatağımdan kalkarım. Eğer uykuda canımı alacaksan, bana merhamet edip bağışla! Şayet hayatta bırakacaksan, iyi kullarını muhafaza ettiğin gibi, beni de fenalıklardan koru!”^[203]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın, uykudan önce yaptığı ve sahabilerine yapmalarını tavsiye ettiği bütün bu duaların gösterdiği iki apaçık gerçek vardır. Öncelikle, bu dualar onun kendi benliğini ve başka herşeyi nasıl âlemlerin Rabbine teslim ve tevdi ettiğini bize gösterir. İkincisi, ihtiyaç duyduğumuz ve medet beklediğimiz herşeyi nasıl O’na iltica vesilesi kıldığını...

Sabah olduğunda ise, şu sözler dökülür Peygamber aleyhissalâtu vesselamın dilinden: “Allahım! Senin lutfunla sabaha ulaştık, Senin lutfunla akşama erdik. Sen isteyince dirilir, Sen isteyince ölürüz. Yeniden diriltilip huzurunda toplayacak olan da Sensin.”^[204] Şu sözü ise, benliğini ve bütün kâinatı mutlak surette O’na teslim edişinin nişanesidir: “Elhamdülillah sabaha erdik. Mülk de Allah için sabaha erdi.”^[205] Güneşin henüz doğmadığı, ama güneşin göğe vuran ışıklarıyla ortalığın yavaş yavaş aydınlanmaya başladığı o dipdiri vakitte, kudsî nebî ilk iş olarak abdest alıp sabah namazını kılar. Namazının sonunda, selam verirken, başlamakta olan güne ve bütün bir ömre dair, şu dua dökülür dilinden: “Ey Rabbim! Senden faydalı ilim, temiz rızık, makbul amel talep ediyorum.”^[206] Bu kısacık dua, kısalığına mukabil, hayatın tertemiz bir özeti değil midir? Hayatın hayatı, ‘faydalı ilim, temiz rızık, makbul amel’den öte nedir?

“Yâ Rasûlallah! Bana sabahleyin ve akşamleyin okuyacağım mübarek kelimeleri belletseniz de okusam” diye kendisine geldiğinde hicrette yol arkadaşı Hz. Ebu Bekir’e verdiği cevap da, derin ve geniş bir tefekkürle beslenen bir dua hazinesidir: “Semavat ve arzın Fâtırı, gayb ve şهادetin Âlimi, bütün şeylerin Rabbi ve onların Melîki olan Allahım! Senden başka ilah olmadığına şهادet ederim. Nefsimin şerrinden, şeytanın şerrinden ve onun şirkinden Sana sığınırım.”^[207]

III.

Dua: Her Durumda

GÜN, KUDSÎ NEBÎ İÇİN, duayla başlar, duayla biter. Başında ve sonunda, hep dua vardır günün. Bu dua hali, sabah ve gece arasındaki bütün zamanların da gerçeğidir. Meselâ evinden çıkarken ve girerken, bir meclise girerken ve çıkarken, tuvalete girerken ve çıkarken, hatta bir kapıyı açarken, Peygamber aleyhissalâtu vesselam hep Rabbine duacıdır.

Meselâ evinden çıkarken, şu duayı okur: “Allah’ın ismiyle! Dünya ve ahiret işlerine güç kuvvet Allah’tandır. Dayanağım Allah’tır.”^[208] Ev, bir bakıma, insanın korunağı, sığınağıdır. Evinde, kendisinden emin olduğu insanlarla; onu seven ve onun da sevdiği eşiyle, çocuklarıyla, akrabasıyla beraberdir. Ama evinden dışarı çıktığında, tekinsiz bir ortama adım atar. Her türlü insanla karşılaşabilir, başına her türlü iş gelebilir. Ümmü Seleme validemizin evden çıktığı sırada kudsî nebîden işittiği dua, işte bütün bu ihtimalleri hissetmenin Resûlullah aleyhissalâtu vesselam için nasıl bir dua ve iltica kapısı açtığını gösterir: “Allah’ın ismiyle! Allah’a tevekkül ettim. Allahım! Zilete düşmekten, dalâlete düşmekten, zulme uğramaktan, cahillikten, hakkımızda cehalete düşülmüş olmasından Sana sığınırız.”^[209] Eve tekrar döndüğünde, bu kez, şu mübarek kelimeler dökülür Peygamberin dilinden: “Allahım! Senden hayırlı girişler, hayırlı çıkışlar istiyorum. Allah’ın ismiyle girdik, Allah’ın ismiyle çıktık. Rabbimiz Allah’a tevekkül ettik.”^[210]

Mescide girerken ise, “Rabbim! Günahımı affet, rahmet kapılarını bana aç” diye dua eder kudsî nebî. Mescidden çıkarken, O’na şöyle duacıdır: “Rabbim! Günahımı affet, lütuf kapılarını benim için aç.”^[211]

Peygamber aleyhissalâtu vesselam mescidde veya başka yerde, içinde bulunduğu meclisten kalkmadan önce, o mecliste bulunan herkes için de Allah’a dua eder. Bu dua da edildiği yere ve zamana son derece münasiptir; ve dostluğun, beraberliğin, bir topluluk olma halinin yöneleceği adresi de tarif eder niteliktedir: “Allahım! Bize korkundan öyle bir pay ayır ki, bu Sana karşı işlenecek günahlarla bizim aramızda bir engel olsun. İtaatinden öyle bir nasip ver ki, o bizi cennete ulaştırsın. Yakîninden öyle bir hisse lutfet ki, dünyevî musibetlere tahammül kolaylaşsın. Allahım! Sağ olduğumuz müddetçe kulaklarımızdan, gözlerimizden, kuvvetimizden istifade etmemizi nasip et! Aynı şeyi bizden sonra gelecek olan neslimize de nasip et. Bizi, intikamımızı bize zulmedenlerden almış olanlardan kıl. Bize saldıranlara karşı bizi muzaffer kıl. Bize dinî musibet verme. Dünyayı ne asıl gayemiz kıl, ne de ilmimizin son hedefi. Bize merhametli olmayanı bize musallat etme.”^[212]

Her cümlesi ayrı bir ders taşıyan, küllî, kapsayıcı ve derin bir duadır bu. Korkunun da, ilticanın da, itaatin de, yakîninin de adresi, bu duada besbellidir. Bu duadaki “Allahım! Bizi yaşattığın müddetçe kulaklarımız, gözlerimiz ve kuvvetimizden faydalandır; ölümümüze kadar da onları devamlı kıl”^[213] cümlesi, duanın yeri ve zamanı düşünüldüğünde, son derece manidardır. Bir meclise gelebilmiş ve o meclisten istifade edebilmişse insan, bu, Allah’ın verdiği güç ve kuvvetle oraya kadar gelebilmesi, gözüyle ve kulağıyla o ortamdan ve orada konuşulanlardan istifade edebilmesi sayesinde. O halde, bu istifadenin devamı için ‘kulaklarımız, gözlerimiz ve kuvvetimizden bizi faydalandır’ diye âlemlerin Rabbine dua etmek, elhak yerindedir.

Tıpkı, namazın en sonunda, teşehhüd ile selam arasında yaptığı en son dua için de olduğu gibi: “Allahım, geçmiş ömrümde yaptıklarımı, gelecekte yapacaklarımı, gizli işlediklerimi, alenî yaptıklarımı, israflarımı, benim bilmediğim fakat Senin bildiğin kusurlarımı affet. İlerleten Sensin,

geri leten de Sen. Senden başka ilah yoktur.”[\[214\]](#)

Her yeni durum, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam için, zamana ve zemine münasip bir dille dua ve iltica sebebidir. Meselâ gök gürleyip şimşek çakınca, dilinden şu dua işitilir: “Allahım! Bizi gadabınla öldürme, azabınla da helâk etme. Bundan önce bize afiyet ver.”[\[215\]](#) Sert bir rüzgâr estiğinde ise, başka bir dua işitilir: “Allahım! Senden bunun hayrını ve bunda olan hayrı ve bunun gönderilişindeki hayrı istiyorum. Bunun şerrinden, bunda olanın şerrinden, bununla gönderilen şeyin şerrinden Sana sığınıyorum.”[\[216\]](#) Rüzgârlar bulut getirdiğinde, kudsî nebî elinde bir iş varsa o işi terkeder, namazda ise kısa keser ve şu duayı okur: “Allahım, bunun şerrinden Sana sığınırım.” Buluttan yağmur damlaları düşmeye başladığında, bu kez şöyle dua eder: “Allahım, bol yağmur, faydalı yağmur!”[\[217\]](#)

Yağmur gibi, yağmursuzluk da bir dua vesilesidir. Kudsî nebînin ettiği yağmur duası, aczini ve ihtiyacını âlemler Rabbinin huzurunda en makbul bir şefaathane haline getirmenin latif misalidir: “Allahım! Bize cankurtaran, içe sinen, latif, bereketli, bol ve hayırlı, sırlıslık eden, kuvvetli, her tarafa şamil ve ihtiyacı karşılayıncaya kadar devam eden bir rahmet ver. Allahım! Yağmur ihsan et de, bizi rahmetinden ümidini kesmişlerden eyleme. Allahım! Kulların ve beldelerin ve sair mahlukatın öyle bir açlığa, öyle bir yoksulluğa ve öyle bir darlığa giriftar oldular ki, Senden başkasına arz edemeyiz. Allahım! Ekinlerimizi bitir, hayvanlarımızın memelerini doldur, semânın bereketlerinden bizi sula, arzın bereketlerini bizim için meydana çıkar. Allahım! Bizden yoksulluğu, çıplaklığı, açlığı kaldır ve Senden başkasının defedemeyeceği belayı bizden defet. Allahım! Senden şimdi mağfiret diliyoruz, çünkü Gaffâr ve Rahîm Sensin. Öyleyse yağmuru bize bol bol yağdır Allahım!” Yine şu cümleler, bir yağmur duasının cümleleridir: “Allahım! Kendisinden başka hak mabud olmayan Allah Sensin. Ganî Sensin, fakir ise bizleriz. Üzerimize rahmeti yağdır. Yağdırdığını da bizi kuvvet ve hayra eriştirecek birşey eyle yâ Rab!”[\[218\]](#)

Bu kadar küllî, böylesine latîf, bu derece halis bir duadan sonra âlemlerin Rabbi üzerlerine yağmur indirdiğinde ise, rahmeti tebessüme getiren şu cümleler dökülür Peygamberin dilinden: “Allah’ın herşeye kâdir olduğuna, kendimin de Allah’ın kulu ve resûlü olduğuma şehadet ederim.”[\[219\]](#)

IV.

Dua: Herşey İçin

PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELAMIN bir gününün her ânında dua, her durumda dua ve herşey için dua vardır. Sabah-akşam, gece-gündüz, Rabbine dua ve iltica etmektedir kudsî nebî. Her yeni durum, onun için yeni bir dua vesilesidir. Ve herşeyi O’ndan bildiği için, herşey için O’na dua etmektedir.

Meselâ yolculuk, her türden belirsizliğin doruğa tırmandığı bir vaziyettir. Yabancı olunan bir diyarda, başımıza her türlü şey gelebilir. Yolda ayağımız tökezleyebilir, bir zehirli mahluk ölümcül bir zehirle bizi ısırabilir, bineğimize ecel yetişir de çölün ortasında öylece kalınabilir, karşımıza her türden insan çıkabilir, umulmadık bir kaza başımıza gelebilir. Yahut, çevre baskısının ortadan kalktığı bu durumda, insan nefesine pekâlâ yenilebilir. Sözün kısası, yolculuk, belirsizlik demektir. Gidilip de dönülmeyebilir; gidilen halden başka bir hal ile dönülebilir.

İnsanın aklına her türlü ihtimalin geldiği bir durum olarak yolculuk, kudsî nebî için ise, O’na iltica için bir vesiledir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, yolculuğa çıkarken üç kere “Allahuekber” diyerek, herşeyin O’nun kudreti ve tasarrufu altında olduğunu ilan eder önce. Sonra, bindiği binek için, “Bunu bizim hizmetimize vereni tesbih ve takdis ederiz; yoksa biz buna güç yetiremezdik. Biz şüphesiz Rabbimize döneceğiz” diyerek O’na tesbih ve hamd eder. Sonra da şöyle dua eder: “Allahım! Biz bu yolculuğumuzda Senden iyilik ve takva, bir de hoşnut olacağın ameller işlemeyi nasip etmeni dileriz. Allahım! Bu yolculuğumuzu kolay kıl ve uzağını yakın et! Allahım! Seferde yardımcı, geride çoluk çocuğu koruyucu Sensin. Allahım! Yolculuğun zorluklarından, üzücü şeylerle karşılaşmaktan ve dönüşte malımızda, çoluk çocuğumuzda kötü haller görmekten Sana sığınırım.”^[220]

Onun, yine aynı geniş mânâlar yüklü, daha kısa bir yolculuk duası daha vardır: “Yolculuğun güçlüklerinden, üzücü manzaralarla karşılaşmaktan, iyiye kötü olmaktan, mazlumnun bedduasından ve dönüşte mal ve çoluk çocuğu kötü hallerde bulmaktan Allah’a sığınırım.”^[221] Sefer arzusuyla ayağını bineğinin üzengisine koyduğunda şöyle dua ettiği de işitilmiştir: “Bismillah! Allahım! Sen seferde arkadaşım, ailemde vekilimsin. Allahım! Bize arzı dür, seferi kolaylaştır. Allahım! Yolun meşakkatlerinden, üzüntülü dönüşten, mal ve ailede vukua gelecek kötü manzaralardan Sana sığınyorum.”^[222] Allah yolunda bir gazâ için yolculuğa çıktığında ise, şöyle dua etmiştir: “Allahım! Dayanağım ve yardımcım sadece Sensin. Senin sayende hareket ediyorum, Senin yardımın sayesinde düşmana hücum ediyorum, Senin verdiği güç ve kuvvet sayesinde düşmanla savaşıyorum.”^[223]

Yolculuk esnasında bir yerde konaklayınca, bu kez şu iltica sözleri duyulur kendisinden: “Allah’ın eksiksiz, mükemmel kelimeleri ile, yarattıklarının şerrinden Allah’a sığınyorum.”^[224] Yine, yolculukta iken gece olunca onun ettiği dua, son derece latîf, bir o kadar hikmetlidir. Başlıbaşına bir belirsizlik durumudur yolculuk; gündüzü bile her türlü ihtimale açıktır. Hele yerin üstüne siyah bir yorganın örtüldüğü gece, bu belirsizliği ve bunca ihtimali kat kat artırır. İşte bu durumda, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam şu letafet ve hikmet yüklü duayı etmektedir: “Ey yeryüzü! Benim de Rabbin, senin de Rabbin Allah’tır. Senin ve sendekilerin şerrinden, sende yaratılanların ve üzerinde dolaşıp duranların şerrinden Allah’a sığınırım. Aslanın, büyük yılanın, yılan ve akreplerin şerrinden, burada yaşayanların, doğuran ve doğanların şerrinden Allah’a sığınırım.”^[225]

Yolculuktan dönüşte ise, bu kez hamd ü senalar vardır: “Yolculuktan dönüyor, tevbe ediyor, kulluk ediyor ve Rabbimize hamdediyoruz.”^[226]

Yolculuk gibi endişeye açık her türlü hal, Peygamber aleyhissalâtu vesselam için bir dua kapısıdır. Keza, her türden üzüntü sebebi de, o hale denk düşen bir duaya onu sevketmektedir. On yıl hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik, “Resûlullah aleyhissalatu vesselamı birşey üzecek olsa şu duayı okurdu” diye haber vermektedir: “*Yâ Hayyu yâ Kayyum! Bi rahmetike estağîsu.*” Yani: “Ey Hayy, ey Kayyûm! Rahmetin adına yardımını istiyorum.”^[227]

Kuzeni Câfer b. Ebu Talib’in hanımı Esma b. Umeys, şeytanın insanın aklına Allah hakkında türlü çeşit zanlar sokmaya çalıştığı sıkıntı zamanları için okunmak üzere, kudsî nebîden şu münacatı öğrenmiştir: “Rabbim Allah’tır, Allah! Ben hiçbir şeyi O’na ortak koşmam!”^[228] Abdullah b. Mes’ud ise, kudsî nebînin “Kimin sıkıntısı artarsa şu duayı okusun” dediğini bildirmektedir: “Allahım! Ben Senin kulunum, kulunun oğluyum, cariyenin oğluyum, Senin avucunun içindeyim, perçemim Senin elinde. Hakkımdaki hükmün caridir. Kendini isimlendirdiğin veya kitabında indirdiğin veya nezdinde mevcut gayb hazinesinden seçtiğin, Sana ait her bir isim adına, Kur’ân’ı kalbimin baharı, sıkıntı ve gamlarımın atılma vesilesi kılmanı Senden dilerim.”^[229]

Peygamberin bir gününde duanın her hale ve her vakte ne derece nüfuz ettiğini anlamak için, bu kadar örnek herhalde yeterlidir. Hadis külliyatlarına girmiş ciltler dolusu duaya ve Peygamber aleyhissalâtu vesselamın sadece dualarını içeren ciltler dolusu dua mecmuasına bakıldığında, bu duaların kapsamı ve derinliği daha bir berraklıkla görülecektir.

* * *

ALTINCI BÖLÜM

Peygamberin Bir Gününde Tezekkür

I.

Tezekkür, Nedir?

“BENİM SUSMAM FİKİR, konuşmam zikir, bakışım ibret bakışıdır.” Günlerden bir gün, böyle buyurmuştur kudsî nebî.

Onun her gününün bu şekilde yaşandığına, sahabiler şahittir. Onların Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan rivayet ettikleri binlerce hadis, bunun böyle olduğunu bize de gösterir.

Hadis külliyatları ve siyer kitapları, onun herşeye nasıl bir ibret bakışıyla baktığının örneklerini de bize sunar; kâinattan ve iç dünyasından devşirdiği her tablonun nasıl bir tefekkürü meyve verdiğinin örneklerini de. Yine hadis kitaplarında, onun bir gününde ve bütün ömründe zikrullah, çok farklı veçhelerle çıkar karşımıza. Görürüz ki; onun her konuşması gerçekten zikirdir. Çünkü her konuşması, muhakkak âlemlerin Rabbini hatıra getirmektedir.

Peygamberin bir günündeki bu tezekkür gerçeği, en başta, namaz ile tezahür eder. İlgili bölümde kabiliyetimiz nisbetinde ifadeye çalıştığımız gibi, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın her namazı, abdest anında okuduğu dua ve zikirlerden namaza başlarken getirdiği tekbire, sonra ettiği tesbihten okuduğu Kur’ân âyetlerine, her bir rûknün içinde ve arasında söylediği mübarek sözlerden tahiyyata, namazın nihayetinde verdiği selamdan bu selamın ardından ettiği tesbihata derken namazın her ânına yayılmış haldedir. Kur’ân’ın namaza dair bazı âyetlerde onu sadece ‘zikr’ kelimesiyle tarif etmesi de zikrin namaz içindeki bu kuşatıcı vasfından dolayı değil midir?

Aynı şekilde, orucunda ve haccında, zekatında ve infakında, ve gündelik hayatın içinde bizim ‘âdiyattan’ gördüğümüz her fiili onun ifa edişinde, muhakkak bir zikrullah, boyutu vardır.

Bu tezekkür boyutu, onun dualarında da berraklıkla karşımıza çıkmaktadır.

Bunu, evvelce örneklerini sunduğumuz bu üç halin dışında kalan durumlarda da görür insan. Görür ki, akleden kalbi herşeyden O’na giden bir yol bulan kudsî nebînin mübarek dili, kıpırdadığı her ân âlemlerin Rabbini anmaktadır.

Onun gündelik hayatından şu kareler, bunun birer nişanesidir:

Zeyd b. Halid anlatıyor:

“Resûlullah aleyhissalatu vesselam, Hudeybiye’de bize geceleyin yağan yağmurun ardından sabah namazı kıldırması. Namazı bitirince cemaatin önüne geçti ve: ‘Rabbiniz ne dedi, biliyor musunuz?’ buyurdu.

Cemaat: ‘Allah ve Resûlü bilir!’ dediler.

Resûlullah şöyle buyurdu: ‘Allahu Teâlâ, ‘Kullarımdan bir kısmı bana mü’min, bir kısmı da kâfir olarak sabahladı. ‘Allah’ın fazl ve rahmetiyle bize yağmur yağdırıldı’ diyen bana mü’min, yıldızları da inkâr edici olarak sabahladı. Kim de ‘Falanca falanca yıldız sayesinde bize yağmur yağdırıldı’ dediyse, o da bana kâfir, yıldıza mü’min olarak sabaha erdi’ dedi.”^[230]

Behz b. Hakîm anlatıyor:

“‘Yâ Rasûlallah! Hangi avretimizi açıp hangi avretimizi örtelim?’ dedim.

‘Zevcen ve sağ elinin sahip oldukları dışında herkese karşı avretini koru!’ cevabını verdi.

‘Yâ Rasûlallah, erkek erkekle olursa?’ dedim

‘Gücün yeterse, avretini kimseye gösterme!’ dedi.

‘Kişi tek başına olursa?’ dedim.

‘Kendisine karşı hayâ edilmeye, Allah daha lâyıktır’ buyurdu.”^[231]

Abdullah b. Abbas anlatıyor:

“Bir adam Resûlullah’a gelerek: ‘Kızkardeşim haccetmeye nezretti. Ancak bu adağını ifa etmeden öldü (ne yapmam gerekiyor?)’ diye sordu.

Resûlullah: ‘Üzerinde başka borcu var mıydı, sen bunu ödeyiverdin mi?’ buyurdu.

Adam ‘Evet’ deyince: ‘Öyleyse, Allah’a olan borcunu da ödeyiver. O, borç ödenmeye daha lâyıktır’ buyurdu.”[\[232\]](#)

II.

Zikrullahın Şubeleri

KUDSÎ NEBÎNİN BİTİMSİZ BİR ZİKRULLAH denizini andıran mübarek dilinden dökülen zikir cümleleri, tıpkı aynı denizden ayrı ayrı hazineler ve mücevherler çıkması misali, ayrı veçheler ve farklı güzelliğeler taşır. Bütün bu sözlerin hepsi de O’nu anmak, O’nu hatırlamak ve O’nu hatırlatmak içindir; ama kendi aralarında tıpkı inciyle yakut, zümrülle zebercet, altınla pırlanta arasındaki fark misali farklılıklar içermektedir.

Bu zikir sözlerinde hamd ve şükür de vardır, tesbih ve tenzih de, tekbir ve tehlil de, dua ve iltica da, istiaze ve münacat da. Hatta bu mânâların hepsi aynı cümlelerin içinde, birbiri ardısıra dizilmiş halde çıkar çoğu kez karşımıza. Meselâ yolculuğa çıkarken, bineğine bindiğinde dilinden dökülen zikir cümleleri: “Bismillahi, elhamdülillahi, sübhanellezi...” Böyle başlayıp devam eder bu zikir cümlesi. Daha ilk üç harfî, O’nu hatırlamak ve O’nu anmak anlamlarını da içeren tezekkürün üç farklı veçhesine işaret etmektedir: besmele, hamdele ve tesbih... Zikrini, o anda öyle yapmıştır kudsî nebî. Çünkü o ân, Allah’ı her üç halde de anmayı gerektirir bir ândır. En başta, herşey O’nun ismiyle olmuş ve oluyor değil midir? Bizi vareden, bizi bu dünyada vareden ve işte şu bindiğimiz bineği bize musahhar eden O değil midir? O’nun ismiyle varoluyor ise herşey, bütün övgüler ve bütün teşekkürler de O’nadır elbet: Elhamdülillah! Bütün övgüler O’na mahsus olduğuna göre, kul O’nun her türlü kusur ve noksandan berî olduğunu da ilan etmelidir: Sübhanallah!

Yolda ise, yokuş yukarı çıkarken, ondan “Allahuekber” zikrini işitir sahabiler. Âlemlerin Rabbi, bütün yüksekliklerden yüksek, bütün büyüklüklerden büyük değil midir? O, kendisine karşı hiçbir şeyin büyüklüğünden söz edilemeyecek Kebîr-i Zülkemat değil midir? Yokuş aşağı inip düzlüğe doğru yol alırken ise, bu kez, “Subhanallah” zikri duyulur onun dilinden.^[233] Âlemlerin Rabbi, her türlü noksandan, her türlü zaafıtan, her türlü düşkünlükten berî değil midir?

O yolculuk esnasında onun dilinden dökülen zikir sözleri bu iki kelâmdan ibaret de değildir. Bir sahabisi, meselâ her yokuşa çıkışta üç kere “Allahuekber” dedikten sonra, onun şöyle de zikrettiğini bildirmektedir: “Lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerike leh lehil mülkü ve lehil hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr.” Yani: “Allah’tan başka ilah yoktur, O’nun ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’na mahsustur. O’nun herşeye gücü yeter.” Ki bu cümleler, kudsî nebînin her sabah ve akşam, namazdan sonra dilinden dökülen tevhid cümleleridir. Yokuş yukarı tırmanırken, bu sözlerden de sonra, şu inci-misal cümleler gelir: “Biz yolculuktan dönen, tevbe eden, kulluk eden ve Rabbimize hamdeden kişileriz. Allah verdiği sözü yerine getirdi, kuluna yardım etti ve birleşmiş hizipleri tek başına yenilgiye uğrattı.”^[234]

Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın dili, sevdiği birşey gördüğü zaman, Rabbini şöyle zikreder: “Bütün iyi şeylerin O’nun verdiği nimet sayesinde tamamlandığı Allah’a hamd olsun.” Onun, üzüldüğü zaman ise, meselâ şöyle niyaz ettiği bildirilir: “Halîm ve Azîm olan Allah’tan başka ilah yoktur. Büyük Arşın Rabbi olan Allah’tan başka ilah yoktur. Kıymetli Arşın Rabbin, arzın Rabbi, semavatın Rabbi olan Allah’tan başka ilah yoktur.”^[235]

Rükû ve secdede iken Rabbini “Subbûhun kuddûsün Rabbu’l-melâiketi ve’r-ruh”^[236] diyerek de andığı bildirilen kudsî nebînin, sırtını rükudan kaldırdığı zaman ettiği bir hamd de manidardır. “Semiallahu limen hamideh,” yani “Allah kendisine hamd edeni işitir” dedikten sonra, şöyle hamd eder kudsî nebî: “Allahım, ey Rabbimiz! Semalar dolusu, arz dolusu ve bunlardan başka istediğin

herşey dolusu hamdler sana olsun.”[237]

Abdullah b. Gannâm, Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan sabaha ve akşama erişince söylenmek üzere, şu tevhid ve şükür sözlerini işitmiştir: “Kim sabaha erdiği zaman ‘Allahım! Benimle veya mahlukatından herhangi biriyle hangi nimet sabaha ermişse, bu Sendendir. Sen birsin, ortağın yoktur, hamdler Sanadır, şükür Sanadır’ derse, o günkü şükür borcunu ödemiştir. Kim de aynı şeyleri akşama erince söylerse, o da o geceki şükür borcunu eda eder.”[238]

Bu zikir incileri, Peygamberin dünyasında zikrin şubeleri ve her birinin kendisine yakışır yeri hakkında insana bir fikir verir. Hadis külliyatları, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın gün boyu dilinden dökülen ve mü’minleri de söylemeye teşvik ettiği zikir cümlelerini tafsilatıyla bize bildirmektedir.

Bu hadislerden sadece birkaçı, Peygamberin bir gününde zikrullahın yeri ve zikrin şubeleri hakkında bir fikir edinmek için, pekâlâ yeterlidir:

“Benim söylediğim ve benden önceki peygamberlerin söyledikleri en faziletli söz, *lâ ilahe illallahu vahdehu lâ şerike leh lehul mülkü ve lehül hamdü ve hüve alâ külli şey’in kadîr* sözüdür.”[239]

“İki kelime vardır, bunlar dile hafif, terazide ağır, Rahmân’a da sevgilidirler: Sübhânallahi ve bihamdihî, sübhânallahi’l-azîm kelimeleridir.”[240]

“*Sübhânallahi velhamdulillahi ve lâ ilahe illallahu vallahu ekber* demek, benim için, üzerine güneş doğan herşeyden daha kıymetlidir.”[241]

“Her bir tesbih sadakadır, her bir tekbir sadakadır, her bir tahmid sadakadır, her bir tehlil sadakadır.”[242]

III.

Genişlik ve Derinlik

MEKKE'DE, İSLÂM'IN DAHA İLK GÜNLERİNDE imanıyla Resûlullah'a yoldaş olan büyük sahabilerden Sa'd b. Ebi Vakkas, bir gün Peygamber Resûlullah aleyhissalâtu vesselam ile beraber bir kadının yanına girer. Kadın, o sırada, önündeki hurma çekirdekleri yahut çakıl taşlarıyla Allah'ı zikretmektedir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, onu bu halde görünce, kendisine:

“Bundan daha kolayını [ve daha faziletlisini] sana haber vereyim mi?” diye sorar. Sonra ona şu tesbihatı öğretir:

“Allah'ı, gökyüzünde yarattıkları sayısınca tesbih ederim. Allah'ı yeryüzünde yarattıkları sayısınca tesbih ederim. Allah'ı yer ile gök arasında yarattıkları sayısınca tesbih ederim. Allah'ı bundan sonra yaratacakları sayısınca tesbih ederim.”

Sonra, “Subhanallah” için öğrettiği bu cümleleri, diğer zikir sözlerine de tatbik etme tavsiyesinde bulunur: “Allahuekber'i de böyle, elhamdülillah'ı da böyle, lâ ilahe illallah'ı da böyle, lâ havle velâ kuvvete illâ billah'ı da böyle söylersin.”^[243]

Anlaşıldığı üzere, hanesine ziyarete gidilen kadın, ‘Subhanallah, elhamdulillah, lâ ilâhe illallah ve allahuekber’ lâfızlarıyla saatlerce Allah'ı zikretmekle meşguldür. Onun saatler boyu süren bu tezekkürüne karşılık kudsî nebî, şefkaten ve hikmeten, çok daha kısa ama mânâca çok daha geniş ve derin, sevapça da çok daha büyük bir zikri öğretmektedir:

“Gökyüzünde yarattıkları sayısınca Subhanallah. Yeryüzünde yarattıkları sayısınca Subhanallah. Yer ile gök arasında yarattıkları sayısınca Subhanallah. Bundan sonra yaratacakları sayısınca Subhanallah.”

Aynı şekilde: “Gökyüzünde yarattıkları sayısınca Allahuekber. Yeryüzünde yarattıkları sayısınca Allahuekber. Yer ile gök arasında yarattıkları sayısınca Allahuekber. Bundan sonra yaratacakları sayısınca Allahuekber.”

Keza: “Gökyüzünde yarattıkları sayısınca elhamdülillah. Yeryüzünde yarattıkları sayısınca elhamdülillah. Yer ile gök arasında yarattıkları sayısınca elhamdülillah. Bundan sonra yaratacakları sayısınca elhamdülillah.”

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın öğrettiği bu geniş ve derin tezekkür, “Lâ ilâhe illallah” ve “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah” kudsî lâfızları için de geçerlidir.

Benzer bir olayı, Cüveyriye validemiz anlatır. Mü'minlerin annesi Hz. Cüveyriye'nin anlattığına göre, Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, bir gün sabah namazını kılınca, Cüveyriye validemiz hususî namazgâhında iken erkenden onun yanından ayrılır ve ancak kuşluk vaktinden sonra Cüveyriye validemizin yanına döner. Görür ki, Cüveyriye validemiz, o namazgâhtan ayrılırken bıraktığı haldedir. Oturduğu aynı yerde, zikrine devam etmektedir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, “Bırakıp gittiğim halde duruyorsun” der mü'minlerin annesine. Cüveyriye validemiz, “Evet” diye cevap verir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, bunun üzerine, “Ben senden ayrıldıktan sonra dört kelimeyi üç kere okudum. Eğer bunlardan hâsıl olan sevap tartılacak olsa, senin burada sabahtan beri okuduğun duaların sevabının ağırlığına denk olur” buyurur ve o zikri mü'minlerin annesine öğretir: “*Sübhânallahi ve bihamdihî adede halkihî ve radiye nefsihî ve zinete arşihî ve midâde kelimâtihi.*” Yani: “Allah'ı mahlukatı sayısınca, nefsinin rızasınca, arşının ağırlığına, kelimelerinin adedince tesbih ederim.”^[244]

Bütün mahlukatı zikrimize şahit kıldığımız böylesi geniş ve derin bir tesbihatın Allah katında

elbette apayrı bir kıymeti vardır. Böylesi bir tesbihat, diğerine göre çok daha kolay olsa dahi, sevapça ondan çok ileridir; çünkü bütün varoluşu bu zikre dahil ederek, insanın Allah'ın arzında en şerefli misafir ve halife olması sırrını tahakkuk ettirmektedir.

Ve şu söz, hele ki böyle derin ve geniş olduktan sonra, tezekkürün ne derece büyük bir değer taşıdığının Peygamber lisanıyla ifadesidir: “Abdest imanın yarısıdır. Elhamdülillah mizanı doldurur. Sübhânallahi velhamdülillah arz ve sema arasını doldurur. Namaz nurdur, sadaka bürhandır, sabır ziyadır; Kur’ân ise lehine veya aleyhine bir hüccettir. Herkes sabahleyin kalkar, nefsinı satar; kimisi kurtarır, kimisi de helâk eder.”[\[245\]](#)

* * *

YEDİNCİ BÖLÜM

Peygamberin Bir Gününde Bismillah

I.

Bismillah, Nedir?

MEKKE'DE BİR GÜN... Kureyş'in önde gelen müşriklerinden Übey b. Halef, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın yanına gelir. Elinde çürümüş bir deve kemiği vardır. Übey, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın karşısına geçip kemiği ufalar. Sonra, avucuna birikmiş kemik tozlarını da ona karşı üfleyip, mağrur bir edayla sorar: "Ölümünden sonra yeniden diriliş olduğunu söylüyormuşsun. Bu çürümüş kemikleri kim diriltecek?"

Âhiret hakikatine ve haşir gerçeğine ilişen bu mağrur soruya cevap, kudsî nebînin elçisi olduğu âlemler Rabbinden gelir. Bu olay üzerine gelen âyette, âlemlerin Rabbi, şu cevabı vermektedir: "O insan görmedi mi, Biz onu bir meniden yarattık, şekil verdik. O ise kalkıp apaçık bir düşman kesilmiştir. Kendi yaratılışını unutmuş da, bizim için misal biçip dedi: 'Çürümüş kemikleri kim diriltecek?' Sen de: 'Kim onları daha önce inşa edip yaratmışsa? Ki O, her çeşit yaratma biçimini bilendir.'" [\[246\]](#)

Mekke yıllarında yaşanan bu olay, hem varoluşu doğru okumanın ipucunu gösterir, hem de varoluşu yanlış okumanın esasen ne kadar basit bir noktadan başladığını. Öldükten sonra yeniden dirilişi aklı almayan Übey, hiçten ve yoktan bir Übey'in varedilişini hiç düşünemediği için bu haldedir. Mevcut hali verili bir durum olarak kabul etmiş, bu halin nasıl 'mevcut' olduğu üzerine hiç düşünmemiştir. Düşünse, doğumundan bir sene önce varlığından asla sözü edilemez halde olup ete kemiğe büründüğünü görecekti; dolayısıyla "Çürümüş kemikleri kim diriltecek?" gibisinden sorular sormaya girişmeyecektir. Çünkü, yeniden dirilmenin delili zaten ortadadır: "Kim ilk olarak inşa edip yarattıysa, O diriltecek. Kim ilk olarak ete kemiğe bürüyüp hayat verdiyse, O diriltecek."

Übey'in bir kez olsun gözü önündeki varoluş gerçeği üzerine düşünememiş olmasına karşılık, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bu gerçeği gözdardı ettiği tek bir ân yoktur. Bu kitapta sayfalar boyu aktarmaya çalıştığımız tefekkürü ve tezekkürü, ibadeti ve duası, bunun şahididir. Onun her gün her işinde muhakkak mührünü gördüğümüz bir söz ise, bu şahitliği taçlandırır niteliktedir: Bismillah!

Hadis külliyatları ve siyer kitapları gösterir ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, varedilen her bir halde, 'Allah'ın ismi'ni anar. Onun evinden dışarı adım atışı da 'Allah'ın ismiyle'dir, evine tekrar girişi de, yemeğe başlaması da, söze başlaması da, bineğine binmesi de, uyuması ve uyanması da. Kudsî nebî, her hayırlı işin başında, muhakkak "Bismillah" demektedir.

Ondan bize ulaşan rivayetler uyarınca, bizim de unutmadığımız sürece bir işe başlarken söylemeye çalıştığımız bir sözdür Bismillah. Ama onun 'Bismillah'ı ile bizimki arasında, bir büyük fark vardır. Bir örnekle açacak olursak: Biz, kapıyı *biz* açarken Bismillah deriz. Peygamber aleyhissalâtu vesselam ise, gerçekte kapıyı açanın *O* olduğunun idrakiyle Bismillah der. Onun Bismillah'ı, varolan herşey O'nun ismiyle varolduğu içindir. 'Olan' herşey O'nun ismiyle; O'nun dilemesi, O'nun izni, O'nun ilmi, O'nun kudreti ile varolduğu içindir.

Açıkçası, biz elbette iyiniyetle, elbette onun öyle demesine hürmetle 'Bismillah' deriz. Ama bu Bismillah, gafletten büsbütün âzâde değildir. Bir bakıma, taklidîdir. Dil onun sünnetini takliden 'Bismillah' derken, akıl kapıyı açanın *biz* olduğumuzu düşünmektedir. Oysa kudsî nebînin aklı bütün varoluşu 'O'nun ismiyle' bilir. Varolan herşeyde 'O'nun ismi'ni okur. Dilinin söylediği Bismillah, aklının gördüğü ve kalbinin tasdik ettiği bir gerçeğin dil ile ifadesidir: Her şey O'nun ismiyle vukua gelmektedir.

II.

Bismillah’a Başlamak

ÜBEY B. HALEF’İN YAŞADIĞI YANILGI, aslında bütün nefisler için geçerlidir. Übey’i o derece kör bir gururla inkâr ve şirke götüren, nefsinin yaşadığı bu körlüğe aklını ve kalbini de ortak etmesidir.

Baksak, bizim nefislerimizin de, mevcut halimizi kim varetti, nasıl varetti diye düşünmeden bir verili durum olarak kabul ettiğini görürüz. Âdeta öylesine, kendiliğinden oluvermiş gibi... O yüzden, âlemlerin Rabbinin bize bizden daha yakın olduğunu bildiren Kur’ân âyetleri karşısında, nefsimizin bu gafleti aklımızı da ilk önce şaşkınlığa düşürür. Meselâ âyet “O size şahdamarınızdan daha yakındır” diye bize haber verdiğinde, bir bocalama yaşarız ilkin. Kur’ân’ın “Nerede olursanız olun, O sizinle beraberdir” haberini duyduğumuz ânda da aynı bocalama hali bizi kuşatır.

Halbuki, bu apaçık bir gerçek değil midir? Herşey O’nun ‘Ol!’ demesiyle oluyorsa, bütün oluşlar O’nun isminin eseri ve cilvesi değil midir? Bizi yoktan vareden O ise, bunun apaçık karşılığı O’nun bize bizden, bize şahdamarımızdan daha yakın olması değil midir? Çünkü şahdamarımızı da O varetmiş değil midir?

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın her işindeki ‘Bismillah’ın, işte böyle okunması gerekir. Kudsî nebî, her işin başında dilinden dökülen ‘Bismillah’ ile olanın aslını, varoluşun sırrını bize ifşa etmektedir: Herşey O’nun ismiyle varedilmektedir!

O halde Bismillah, başta söylenen, sonra terkedilen bir söz değildir. Bilakis, bütün varoluş Bismillah’ın kapsama alanındadır ve bütün kâinat Bismillah’ın ülkesidir. Diğer bir deyişle, esasında, ‘Bismillah’la başlanmaz, ‘Bismillah’a başlanır. Ardından gelen bütün düşüncüler, bütün zikirler, bütün hamdler ve tesbihler, bir bakıma Bismillah’ın açılımı ve tercümesidir.

Bu, âlemlerin Rabbinin Kelâm-ı Ezelî’sinde bizzat nazara verdiği bir gerçektir. Neml sûresinin 30. âyeti, Süleyman aleyhisselamın bir mektubundan bahsederken; “İnnehû min süleymâne ve innehû bismillâhirrahmânirrahîm” demektedir. Yani: “O muhakkak Süleyman’dandır ve muhakkak ki o, bismillâhirrahmânirrahîm’dir.” Mektupta yazan tek söz, elbette ki Besmele değildir. Ama sonraki bütün sözler ‘Bismillah’ın kapsama alanı içinde ve onun bir açılımı niteliğinde olduğu için, âlemlerin Rabbi peygamberinin yazdığı mektubun bütün mesajını ‘Besmele’ye hasretmektedir.

III.

Bismillah'ı Yaşamak

İNSANIN KENDİSİ BAŞTA olmak üzere, bütün sebepler dikkatle bakan için O'nu gösteren bir pencere, gafletle bakan için ise O'na perdedir. Bu gerçeği en iyi bilen insan olarak kudsî nebînin her işinde 'Bismillah' vardır. Uyku, uyanış, eve giriş, evden çıkış, yürüyüş, oturuş, yeme-içme, konuşma... Bir günün içinde aklımıza hangi fiil geliyorsa, Peygamber aleyhissalâtu vesselam hepsini 'O'nun ismiyle' yapar. Meselâ, on sene hizmetinde bulunan Enes'in anlattığı üzere, evinden çıkması hep 'Bismillah' ile olur. ^[247] Evinden çıkarken, sıklıkla “*Bismillahi lâ havle velâ kuvvete illâ billah, et-tüklânî alellah,*” yani “Allah'ın ismiyle. Bütün havl ve kuvvet Allah'tandır. Dayanağım Allah'tır” ^[248] demiştir. Yine, “Allah'ın ismiyle, Allah'a tevekkül ettim. Allahım! Zillete düşmekten, dalâlete düşmekten, zulme uğramaktan, cahillikten, hakkımızda cehalete düşülmüş olmasından Sana sığınırız” ^[249] dediği rivayet edilmektedir.

Onun eve girişi de Bismillah ile olur. Sahabileri, eve giriş için ondan şu duayı öğrenmişlerdir: “Allahım! Senden hayırlı girişler, hayırlı çıkışlar istiyorum. Allah'ın ismiyle girdik, Allah'ın ismiyle çıktık. Rabbimiz Allah'a tevekkül ettik.” ^[250]

Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, günün bitiminde de 'O'nun ismini' anar ve yine 'O'nun ismiyle' yeni gününe başlar. Yatarken söylediği “Allahım! Senin isminle hayat bulur, Senin isminle ölürüm” sözü ne kadar da yerindedir. Hz. Ali'nin bildirdiğine göre, yatacağı zaman şu duayı etmektedir: “Allahım! Kerîm olan Zâtın adına, eksiği olmayan kelimelerin adına, alınlarından tutmuş olduğun hayvanların şerrinden Sana sığınırım.” ^[251] Sahabiler, ondan her sabah ve her akşam, yani günün başında ve sonunda, üç kere söylemek üzere 'Bismillah' ile başlayan şu münâcatı öğrenmişlerdir: “O'nun ismi ile; ki O'nun ismi sayesinde, yerdeki ve gökteki hiçbir şey bize zarar veremez. Ve O herşeyi gören, herşeyi işittir.” ^[252]

Bir sahabisi, yatma zamanı için, her adımında 'Allah'ın ismi'nin anıldığı şu tavsiyeyi işitmiştir: “Kapını kapa, Allah'ın ismini zikret. Kandilini söndür, Allah'ın ismini zikret. Yemek kabının ağzını kapa, Allah'ın ismini zikret...” ^[253]

Bir yolculuk için ayağını bineğinin üzengisine koyduğunda sahabilerin kudsî nebîden ilk işittikleri söz, yine, Bismillah'tır: “Bismillah! Allahım! (...) Bize arzı dür, seferi kolaylaştır...” ^[254] Hummaya ve bütün ağırlara karşı okumayı öğrettiği dua yine Bismillah'la başlar: “Allahu Kebîr'in ismiyle! Kanla kaba her bir damardan ve ateş hararetinin şerrinden Allahu Azîm'e sığınırım.” ^[255]

Her lokması için bütün kâinatın çalıştırıldığı bir yemeği ağzına almadan önce de, onun mübarek dilinden aynı kelimeler dökülür. Çünkü o yemek, O'nun ismiyle varedilmiştir ve ağzımıza alıp sindirmemiz yine O'nun ismi ile olur: “Sizden kim birşey yerse Bismillah desin. Başta söylemeyi unutmuşsa, sonunda şöyle söylesin: Başında da, sonunda da Bismillah.” ^[256] Bismillah demeden hemen yemeğe başlayan birini şöyle uyardığı bildirilir: “Şeytan, üzerine Allah'ın ismi zikredilmeyen yemeği kendine helâl addeder...” ^[257] “Biz yiyoruz, ama bir türlü doymuyoruz” diyen bazı sahabilerine ise, yemeği beraberce yemelerini tavsiye etmiş, ardından şunu söylemiştir: “Yemeğe Allah'ın ismini zikrederek başlayın. Böyle yaparsanız, yemeğiniz hakkınızda mübarek kılınır.” ^[258]

Mü'minlerin annesi Ümmü Seleme'nin oğlu ve Peygamber aleyhissalâtu vesselamın üvey oğlu Ömer b. Ebi Seleme'nin, küçük bir çocukken aldığı bir nebevî terbiye yine 'Bismillah'la ilgilidir. “Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın terbiyesinde bir çocuktum” diye anlatır Ebu Seleme'nin oğlu

Ömer. “Yemekte elim tabağın her tarafında dolaşıyordu. Resûlullah bana ikazda bulundu: ‘Evlat! Allah’ın ismini an, sağınla ye, önünden ye!’ Bundan sonra hep böyle yedim.”^[259]

Sahabiler, ‘Bismillah’a dair, ondan şu haberi de duymuşlardır: “Kim evine döndüğü zaman içeri girerken ve yemek yerken Allah’ın ismini zikrederse, şeytan (avenelerine): ‘Size burada geceleme de yok, akşam yemeği de yok’ der. Ama kişi eve girerken Allah’ı zikreder, fakat akşam yemeğini yerken zikretmezse, şeytan (avenelerine): ‘Akşam yemeğine kavuştunuz, ama burada geceleme mümkün değil!’ der. Adam eve girerken ve yemeğe başlarken Bismillah diyerek Allah’ı zikretmezse, şeytan ‘Yemeğe de yetiştiniz, yatmaya da!’ der.”^[260] Bu nebevî uyarı, şeytanın üflediği küfranî vehim ve vesveselerin zihnimizi ve kalbimizi mesken tutmaması için de ‘Bismillah’ın kritik önemine dikkat çekmektedir.

Bütün bunlar Peygamberin bir gününde ‘Bismillah’a dair, birkaç örnekten ibarettir. Hadis kitapları, Peygamberin bir gününden aklımıza gelen hangi fiil olursa olsun, onun muhakkak ‘Bismillah’a baktığını ve ‘Bismillah’la başladığını bildirmektedir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, her fiilinde ‘Bismillah’la, varoluşun aslını bize öğretmektedir.

IV.

Bir İsimden Bütün İsimlere

ALLAH İSMİ, BİR TARİFE GÖRE, ‘lâfza-i celâl’dir. Yani, Allah ism-i celâli, âlemlerin Rabbinin bütün güzel isimlerini de içerir ve hepsini birden hatıra getirir. Biraz daha açarsak; Allah dediğimizde, Kadîr, Rahîm, Azîm, Hakîm.. gibi bütün isimleri de zımnın söylemiş oluruz. Meselâ “Lâ ilâhe illallah,” bu şuurla söylendiğinde, “Lâ hâlika illallah,” “Lâ kâdire illallah,” “Lâ râzıka illallah,” “Lâ rahîme illallah” mânâlarını da zımnında taşır. Hem sadece onları değil, bütün güzel isimleri; O’ndan başka rab, mâbud, kerîm, azîm, hakîm.. olmadığı mânâlarını da.

O halde, “Bismillah” gerçekte bütün isimleri özünde taşıyan bir çekirdek gibidir. Buna göre, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın “Bismillah”ının içinde, Âlemler Rabbinin bütün güzel isimleri vardır: “Kadîr olan Allah’ın ismiyle,” “Rezzak olan Allah’ın ismiyle,” “Rahîm olan Allah’ın ismiyle,” “Kerîm olan Allah’ın ismiyle...”

Bütün varoluşu ‘yaratıcı Rabbinin ismiyle’ okuyarak “Lâ ilâhe illallah”ı “Bütün güzel isimler O’nundur” derinliğiyle haykıran kudsî nebî, herşeyin ve her oluşun bütün güzel isimler O’nun olan “Allah’ın ismiyle” varolduğunu, her fiiline yansıyan “Bismillah”ıyla bize öğretir.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın tefekkürüne, tezekkürüne, duasına ve besmelesine sinmiş bu esmâ-i hüsnâ tâliminin, bir de insanın kendisine, ahlâkına ve davranışına bakan bir veçhesi vardır. Herşey O’nun ismiyle varoluyorsa, insan da her halinde O’nun ismini bildirir bir ayna olmalı değil midir? Bütün kâinat O’nun güzel isimlerini yansıtıyorsa, insanın yaşayış ve davranışı da O’nun güzel isimlerini yansıtmalı değil midir?

Kudsî nebînin bir hadisi, doğruca bunu ifade eder: “Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanınız.”^[261] Yani: Halinizde ve hareketinizde, ahlâkınızda ve yaşayışınızda rehberiniz, O’nun güzel isimleri olsun. Her halinizde ve her fiilinizde, O’nun güzel isimleri okunsun.

Bunun nasıl olacağını, o hidayet rehberi, kendi hayatıyla, bizzat gösterir. Gündelik hayatın içinde öyle veya böyle olmasını bizim pek de umursamadığımız ‘basit’ bir davranış bile onun elinde, esmâ-i hüsnâ ahlâkıyla aydınlanıp nurlanmaktadır.

Nasıl mı? İşte örnekleri...

V.

Esmâ-i Hüsnâ Ahlâkı

TEK... PEYGAMBERİN BİR GÜNÜNE damgasını vuran kelimelerden biri, budur. Resûlullah aleyhissalâtu vesselâm, günün içinde, nice fiilinde, hep teki seçer. Meselâ suyu iki veya dört yudumda değil, üç yudumda içer. Abdestte de, gusulde de suyu iki, dört veya altı kere değil; üç kere almayı tercih eder. Her namazdan sonra yaptığı tesbihat için seçtiği rakam, 33'tür. Sübhânallah'ı da, Elhamdülillah'ı da, Allahuekber'i de 33 kere söyler. "Kim gözüne sürme çekerse teklesin" demiştir sonra. "Kim abdest bozduktan sonra taş kullanarak temizlenirse, teklesin..."^[262] "Biriniz istincada taş kullanırsa teklesin."^[263]

Keza, onun vücudundan kan aldırıldığı hacamat günü, ayın günleri içinde ya onyedinci, ya ondokuzuncu yahut yirmibirincidir.^[264] Ramazan bayramında, sayıca tek olan birkaç hurma yemedikçe namaza gitmez. Ya bir hurma yer, ya üç, ya beş. Ama iki, dört veya altı değil.^[265] "Taş kullanmak tektir. Şeytana atılan taş tektir. Safâ ile Merve arasında sa'y tektir, tavaf da tektir. Öyle ise sizden biri taş kullanacaksa bunu da tek kılsın"^[266] buyurduğu bildirilir. Adamın biri iki parmağıyla dua etmektedir. Resûlullah'ın müdahalesi işitilir: "Birle! Birle!"^[267] Hem, onun her günü, gece vakti kıldığı tek rekatli 'vitr' namazı ile sona ermektedir. Sebep? "Allahu Teâlâ tektir, teki sever. Öyleyse ey ehl-i Kur'an, vitri kılın." Enes'in bildirdiği üzere, bunca fiilinde hep teki tercih etmesi bu sebeptendir: "*İnnallâhe vitrun, yuhibbul vitr.*" Yani: "Allah tektir, teki sever." Teki tercih, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam için umumî prensiptir.^[268] Öyle ki, esmâ-i hüsnâyı dahi tek rakamla tarif eder: "Allahu Teâlânın doksandokuz ismi vardır; yüzden bir eksik. O tektir, teki sever."^[269]

Bu esmâ-i hüsnâ ahlâkı, yalnızca 'tek'le sınırlı değildir elbet. Onun o dillere destan temizliği, cömertliği, ikramı, merhameti, affediciliği, hep O'nun güzel isimleriyle doğrudan ilgilidir ve 'Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanma'nın birer timsalidir.

Meselâ, yapılan işin elden geldiğince güzel yapılmasını sever kudsî nebî. Temizliği, ikramı ve nezaketi, hem de cömertliği... Neden? "Allahu Teâlâ tayyib'dir, tayyib olanı sever; nazîftir, nezafeti sever; kerîmdir, keremi sever; cömerttir, cömertliği sever."^[270] Şöyle de demiştir ümmetine: "Allah pak ve nazîftir, paklığı ve nezafeti sever; kerim ve cömerttir, keremi ve cömertliği sever. Öyleyse, avlularınızı ve boş sahalarınızı temiz tutun."^[271] Yahut: "Ey insanlar! Allahu Teala tayyibdir, tayyibden başka birşey kabul etmez. Allah'ın mü'minlere emrettiği şeyler, peygambere emretmiş olduklarının aynısıdır."^[272]

Kudsî nebî, bir gün üstü başı darmadağınık bir adam görür. Ondan, kendisine çekidüzen vermesini ister. Neden? "Allah güzeldir, güzelliği sever."^[273] Bir seferden dönülmektedir. Yolculuk hali olarak, herkesin saçı başı bir derece dağınık, üstü başı ise bir derece tozlanmış. Medine'nin yakınına gelindiğinde, "Sizler kardeşlerinizin yanına varacaksınız. Binek hayvanlarınızı düzene koyun, elbiselerinize çekidüzen verin ki, insanlar arasında yüzdeki güzellik timsali ben gibi olun" der sahabilerine. "Çünkü Allah çirkin görünüşü ve kötü sözü sevmez."^[274] Başka bir zaman, sahabiler, onun "Kalbinde zerre miktar kibir bulunan kimse asla cennete girmeyecektir" buyurduğunu işitirler. Bunun üzerine bir adam ayağa kalkar ve "Fakat yâ Rasûlallah! Kişi elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını sever" diyerek, bunun da kibre girip girmediği endişesini dile getirir.

Peygamber aleyhissalatu vesselamın cevabı şu şekildedir: “Allahu Teâlâ güzeldir, güzelliği sever! Kibir ise hakkın iptali, insanların tahkiridir.”^[275]

Başka bir gün, açıkta yıkanan bir adama rastgelir. Derhal minbere çıkar ve Allah’a hamd ü senadan sonra, ashâbına yine esmâ-i hüsnâ ahlâkını ders verir: “Allah diridir ve ayıpları örtücüdür, hayâyı ve örtünmeyi sever. Öyleyse biriniz yıkanınca örtünsün.”^[276]

Bir sahabisini inşaat için harç hazırlarken belli bir özellikte kumu seçer getirir halde görür, sebebini öğrenince, onu över ve “İşini iyi yapana Allah rahmetini esirgemesin” diye duacı olur. Çünkü, Allah Zülkema’l’dır, kulun işini iyi yapmasını sever. En küçük oğlu İbrahim’in defninde, sahabiler toprağı mezarın üstüne atıp gitmek üzereyken, mezarın üstündeki taşı topacı ayıklayıp toprağı elleriyle düzeltmelerini rica eder. Çünkü Allah Zülkema’l’dır. Ebu Mes’ud el-Bedrî’nin anlattığı üzere, Resulullah aleyhissalatu vesselamın namazda omuzlarına dokunup “Düzgün olun, karışık durmayın. Sonra kalplerinize de karışıklık ve ihtilaf girer...” demesinde de bu sırra bakan bir veçhe vardır.^[277]

Onun dillere destan infakı, yine ‘Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanma’nın bir nişanesidir. O, âlemlerin Rabbinin kuluna “Sen infak et ki, ben de sana infak edeyim” buyurduğunu haber verdikten sonra, şöyle der: “Allah’ın eli doludur. Gece ve gündüz arkası kesilmez. Arz ve semavatın yaratılışından beri Allah’ın infak ettiklerini düşünün...”^[278] Buna binaen, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın, kendisinden birşey istendiğinde asla “Yok” demediğı bildirilir.^[279] Esmâ binti Ebubekir’e şöyle demiştir: “Kesenin ağzımı sıkma! Allah da sana sıkarak verir.”^[280] Allahu Teâlâ kullarına ne demektedir? “Ey âdemoğlu! Sen infak et ki, sana da infak olunsun!”^[281] Bir gün, “Size insanların en kötüsünü haber vermeyeyim mi?” diye sormuş, kendi sorusuna şu cevabı vermiştir: “Allah’tan isteyip, Allah adına vermeyendir.”^[282]

Sahabiler, borçluyu sıkıştırmayın tavsiyesini duyarlar kendisinden. Bu da Allah’ın ahlâkıyla ahlâklanma sırrıyla ilgilidir: “Kıyamet gününün sıkıntılarından Allah’ın kendisini kurtarmasından hoşlanan kimse, borcunu ödeyemeyene mühlet tanısin veya ondan bir bölümünü indirsin.”^[283] Öte yandan, kulun kula zelilâne el açması da ona ağır gelir. Burada da bir esmâ-i hüsnâ talimi vardır: “Kim istiğna gösterirse, Allah da onu gani kılar.”^[284] Buna karşılık, “Kim kendisine gelen bir fakirliği hemen halka intikal ettirirse, onun fakirliğinin önüne geçilmez. Kime de fakirlik gelir, o da bunu Allah’a açarsa, Allah ona er veya geç rızıkıyla imdat eder.”^[285] “Allah’ın fazlından isteyin. Zira Allah, kendisinden istenmesini sever.”^[286] “Allahu Teâlâ kendisinden istemeyene gadab eder.”^[287]

Bir adam infakta bulunduğu bir zeminde infakı doğrudan Peygambere izafe ederek konuştuğunda, yine esmâ-i hüsnâ ahlâkını ders veren bir ikaz işitilir: “Ben verici değil, sadece taksim ediciyim. Veren ise azîz ve celîl olan Allah’tır.”^[288]

Abdullah b. Ömer, Peygamberin bir gününde bu esmâ-i hüsnâ ahlâkının nasıl hayatın her karesine sirayet ettiğini şu olayla örneklendirir: “Resûlullah bevlederken bir adam ona uğradı ve selam verdi. Ancak Resûlullah selamına mukabelede bulunmadı. Sonra adama özrünü beyan etti: ‘Ben temiz değilken Allah’ı zikretmeyi uygun bulmadım.’”^[289]

Resulullah aleyhissalâtu vesselam ashâbına şefkati ve yumuşak huyluluğı tavsiye buyurmuşsa, bu da esmâ-i hüsnâ ahlâkıyla ilgilidir: “Allah Refîk’tir, rıfkı sever, rıfk sebebiyle razı olur, rıfka mahsus bir yardımı vardır ki, şiddet sahipleri bu yardımı göremez.” Ardından, mahlukata merhametle muamele tavsiyesi gelir: “Öyleyse, bu dili olmayan hayvanlara bindiğiniz zaman bunlara konaklama yerlerinde mola verin.”^[290] Âlemler Rabbinin Rahmân, Rahîm, Raûf, Refîk gibi isimlerini hatıra getirerek mahlukata merhameti tavsiye eden kudsî nebî, elbette insanlara merhameti de ihmal

etmeyecektir: “İnsanlara merhametli olmayana Allahu Teâlâ merhamet etmez.”[\[291\]](#)

Örnekler böylece uzar gider: Allah muhsin’dir; ihsanı sever. Afuvv’dur, affediciliği sever. Halîmdir, hilmi sever, ilâahir. Ârif olan için, Peygamberin bir gününde esmâ-i hüsnâ ahlâkına dair bu kadar işaret herhalde yeterlidir.

* * *

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Peygamberin Bir Gününde İncelikler

I.

Ahlâkın En Güzeli

PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELAM, “Beni Rabbim edeblendirdi” buyurur bir hadisinde. Ve ekler: “Ne de güzel edeblendirdi!”^[292]

Ondaki bu güzel ahlâkın aslı, bütün varoluşun da gelip dayandığı adres olarak âlemler Rabbinin esmâ-i hüsnâsıdır. Peygamberin bir gününde esmâ-i hüsnâ ahlâkı, en temelde, iki veçhede kendini gösterir. Birinci veçhe, onun âlemlerin Rabbine karşı edebiyle ilgilidir. Onun tefekkürü, tezekkürü, ibadeti, duası, hep bu veçhenin bir tezahürüdür. İkinci veçhe ise, onun Rabbü'l-âlemîn'in kullarına karşı davranışında tezahür eder. Bu iki veçhe, bir bütün oluşturur; ve fitrat ile vahyi, insaniyet ile İslâmiyeti buluşturur.

Onun bildirdiği üzere, “İnsanlara merhametli olmayana Allahu Teâlâ merhamet etmez.”^[293] Ve diğer taraftan, “İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah’a şükretmiş olmaz.”^[294] Bu iki hadis, Allah’a karşı edeb ile Allah’ın kullarına karşı edebin nasıl birbirine baktığını bize öğretir. Hem, kulların hukukunu gözardı ettiği halde ‘hukukullah’a riayet iddia etmenin asılsızlığını da...

Bu iki hadisi beraberce düşününce, şunu da anlar insan: Bir kişinin insan-insan ve insan-kâinat ilişkilerinde nasıl davrandığı, onun kul-Rab, abd-Mâbud ilişkisini ne derece düzgün kurabildiğinin sınaması niteliğindedir. Peygamber sözünü bir kez daha hatırlayalım: “İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah’a şükretmiş olmaz.”^[295]

Bizim en sıradan gördüğümüz fiillerde dahi O’nu bilmenin ve O’na kulluğunu ifade etmenin özel bir yolunu gösteren Peygamber aleyhissalâtu vesselam, yine, gündelik hayatın en basit ayrıntısında dahi O’nun kullarının hukukuna yönelik dikkatiyle ahlâkın en güzelini bize öğretir. Altında bir nur ve bir edeb bulunmayan en ufak bir ayrıntısı yoktur onun sünnet-i seniyyesinin. En küçük ayrıntısında bile nice güzellik, edeb ve incelik gizlidir. Böylece, rahmeten li’l-âlemîn aleyhissalâtu vesselam, bir ‘incelikler peygamberi’ olarak da çıkar karşımıza. Onun sergilediği bu incelikler, iki büyük imparatorluğun arasında kalmış bedevî bir topluluğu çağlar boyu bütün medenî milletler için bir insaniyet ve ahlâk timsaline dönüştürecektir.

II.

Günün İçinde İncelikler

PEYGAMBERİN HER GÜNÜ, nice hayran olunası inceliği bize gösterir. Meselâ, Hz. Ömer’in oğlu Abdullah, bir incelik ve ahlâk dersi olarak, Resûlullah aleyhissalatu vesselamın başka insanlarla birlikte bir sofraya oturan kişinin arkadaşlarından izin almadan iki hurmayı birlikte yemesini yasakladığını bize bildirir.”^[296] Cabir b. Abdullah ise, bir diğer inceliği haber verir: “Resûlullah, kınından çıkmış kılıcı elden ele vermeyi yasakladı.”^[297] Sahabiler, ok gibi sivri birşeyi yanında taşır halde çarşıya-pazara giren kişi için onun yaptığı uyarıyla da bir insaniyet ve incelik dersi almışlardır: “Yanında ok varken mescitlerimize veya çarşı-pazarımıza uğrayan kimse, müslümanlardan birine onlardan bir zarar gelmemesi için, okunun ucunun demirlerini eliyle tutsun.”^[298]

Bugün de yolda-beride ne yazık ki karşımıza çıkan; hem bizi tiksindiren, hem de hıfzıssıhha açısından sakıncalı bir davranış, onun incelik ve insaniyet taliminin bir parçası niteliğindedir. Kudsî nebî ashâbını yola beriye tükürmekten menetmiştir. Tükürme durumunda kalmışsa da, tükürüğünü gömmeyi, yani üzerini toprakla örtmeyi emretmiştir. Enes b. Mâlik ise şunu anlatır: “Resûlullah buyurdular ki: ‘Ümmetime verilen ücretler bana arzedildi. Bunlar arasında bir kimsenin mescidden kaldırıp attığı bir çöp için verilmiş olanı da vardı.’”^[299] Aynı şekilde, insanlara rahatsızlık vermesi muhtemel bir taşı, bir dalı veya başka birşeyi yoldan kaldırmak gibi bir fiil dahi, onun bildirdiğine göre, ‘imanın şubelerinden bir şube’dir.^[300] Çünkü bu basit fiil, o insanın, kendinden geçme ve nefsinin aşma istidadının bir nişanesidir.

Onun şemâil kitaplarına konu olan güzel ahlâkının bir diğer yansıması, nimete gösterdiği saygıdır. Kudsî nebî, insanların şunu yemez, buna lâf eder diye çekindiği biri asla değildir. Bilakis, mü’minlerin annesi Hz. Hatice’nin ilk kocasından olan oğlu Hind, onu anlatırken, “Ne kadar ince olursa olsun nimete saygı gösterirdi. Nimetin hiçbir şeyini kınamazdı” diye haber vermektedir.^[301] Şu ise, Ebu Hureyre’nin haberidir: “Resûlullah yemekte hiçbir zaman kusur aramazdı. İştahı varsa yer, canı çekmiyorsa yemezdi.”^[302]

Onun merhamet yüklü bir diğer ahlâk dersi yine yemekle ilgilidir: “Biriniz için hizmetçisi yemeğini yapıp getirince, o yemeğin sıcaklığını ve kokusunu almış [ve canı çekmiş]tir. Öyleyse, yanınıza oturup onunla birlikte yiyin. Eğer yemek az ise, hiç olmazsa eline bir veya birkaç lokma [tadımlık] koyun.”^[303] Şu kısa hadiste ise, çok geniş bir merhamet dersi vardır: “Açı doyurun, hastayı ziyaret edin, esirleri hürriyetine kavuşturun.”^[304] Ya öyle yapmazsak? “İnsanlara merhametli olmayana Allahu Teâlâ merhamet etmez.”^[305] Aynı şekilde, bir mecliste “[Halkayı] genişletin, yer açın” diye de öğretir kudsî nebî. “Tâ ki, Allah da size genişlik versin.”^[306]

Onun bir meclis içinde insanları utandırma gibi bir davranıştan da azamî derece sakındığını bildirir sahabiler. Bir adam hakkında kendisine birşey ulaştığı zaman onun adamı teşhir edip “Sen böyle böyle demişsin” dediği görülmemiştir. Bilakis, ortaya konuşur: “Şu kişilere ne oluyor ki, böyle böyle diyorlar.”^[307]

Onun hayatındaki bu inceliğin bir örneğini, Ebu Cuhayfe şöyle dile getirir:

“Resûlullah namazdayken, nasiplerden bahis açıldı. Bir adam: ‘Falanın nasibi atlardan’ dedi. Bir diğeri, ‘Falanın nasibi de develerdedir’ dedi. Bir başkası da ‘Falanın nasibi koyunlardadır’ dedi. Bir diğeri ‘Falanın nasibi kölededir’ dedi. Resûlullah, namazını kılıp son rekatten başını kaldırıncı: ‘Ey Rabbimiz! Semavat ve arz dolusu, daha başka dileyeceğin şeyler dolusu hamdimiz Sanadır. Ey

Rabbimiz! Senin verdiğine mani olacak yoktur. Menettiğin şeyi de verecek yoktur. Nasip sahibinin de bir faydası yoktur. Nasibi veren de Sensin’ dedi ve onlara dediklerinin doğru olmadığını duyurmak için sesini nasip kelimesinde uzattı.”[308]

Herkesin bitap düştüğü zor bir sefer dönüşü mola verildiğinde, sabah namazına kaldırmak için nöbetçi kalan Bilal-i Habeşî’ye de uyku çöker. Uyandığında, güneşin ışıkları yüzüne vurmaktadır! Yani, vakti kaçırmıştır. Uyanan sahabiler Bilâl’e çıkışırken, kudsî nebî onu şu sözlerle savunur: “Ruhlarınız Allahu Teâlânın tasarrufundadır; dilediği zaman kabzeder, dilediği zaman geri gönderir.”[309] Genç Enes ise, şunu anlatır: “Resûlullah’a tam on yıl hizmet ettim. Bana bir defa bile, ‘Öf!’ demedi. Yaptığım birşeyden dolayı ‘Niye böyle yaptın?’ demediği gibi, yapmadığım birşey sebebiyle ‘Şöyle yapsan olmaz mıydı?’ da demedi.”[310]

Hayber seferinde ise, Allah’ın adını anma gibi güzeller güzeli bir niyetle bile olsa bağırıp çağırmanın uygun düşmediğini ashâbına öğretmiştir. Bazı sahabiler, yüksek sesle, bağırarak tekbir getirmektedir. Onlardan, seslerini kısımlarını rica eder kudsî nebî. Ve bir güzel ahlâkı şu iman dersiyile öğretir: “Siz sağır veya gaip birine hitap etmiyorsunuz. Dua ettiğiniz zât işiticidir, yakındır, her birinize devenizin boynundan daha yakındır.”[311] Hem, onun bildirdiğine göre, “Dünyada da, ahirette de mel’un iki ses vardır: nimete mazhar olunca çalgı, musibete maruz kalınca inleme.”[312]

Saçı başı dağınıklığın esmâ-i hüsnâ ahlâkıyla zıtlığını “Allah güzeldir, güzelliği sever” diye açıklayan kudsî nebî, bunun insanî düzlemde izahını ise ‘ikram’ gibi nezih bir kelimeyle yapar: “Kimin saçı varsa, ona ikram etsin.”[313] Ebu Katâde’ye de, “Yâ Rasûlallah! Benim omuzlarıma kadar dökülen saçlarım var, tarayıp tanzim edeyim mi?” sorusuna karşılık, “Evet, ona ikramda bulun” diye cevap verir.[314] Şu tavsiyesi ise, ne kadar da latîf bir gerekçeye binaendir: “Saçtaki akları yolmayın. Zira bir kimse Müslüman iken tek bir kıl bile ağarmış olsa, bu Kıyamet günü onun için mutlaka bir nur olur.”[315]

Bir gün, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın yanından bir cenaze geçirilir. Kudsî nebî derhal ayağa kalkar ve ashâbına da “Ayağa kalkın, zira ölümde korku ve dehşet vardır” buyurur.[316] Böyle bir durumda, hatırlatır bazı sahabiler: “Yâ Rasûlallah! Kâfir cenazesine de kalkacak mıyız?” “Evet” der kudsî nebî. “Kâfir cenazesine de kalkınız. Çünkü siz, o kâfirin cenazesi için kalkmıyorsunuz. Belki, insanların ruhlarını kabzedenden Zât’a tazim için kalkıyorsunuz.”[317]

Onunla yaşanan her gün, böylesi nice incelik içermektedir. Ve incelikler hayatımıza nüfuz ettikçe, onun sesi içimizde daha güçlü biçimde hissedilecektir.

III.

Merhamet: Kalbin Sesine Hicret

EBU MES'UD EL-BEDRÎ, celâlli bir sahabidir. Bir gün kölesine kızmış, kamçıyla vurmaktadır. Arkasından bir ses işitir: “Ebu Mes’ud, bil!”

Ebu Mes’ud, öfkeden sesi tanıyamaz haldedir. Ses iyice yaklaşıncı, gelenin Resûlullah aleyhissalatu vesselam olduğunu görür. “Ebu Mes’ud bil! Ebu Mes’ud bil!” der kudsî nebî.

Sonrasını, Ebu Mes’ud şöyle anlatır:

“Kamçıyı elimden attım. Resûlullah: ‘Ebu Mes’ud, bil! Allah senin üzerinde, senin bunun üzerinde muktedir oluşundan daha fazla muktedir!’ dedi. ‘Bundan sonra ebediyyen köle dövmeyeceğim’ dedim.”^[318]

Kalbin sesi merhamet, gündelik hayatın içinde sahabilerin Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan her vesileyle işittikleri bir sestir. Ebu Mes’ud el-Bedrî, bu sesi kölesini dövmeye kalkıştığında işitir. Akrâ b. Hâbis, torunu Hasan kucağına oturmuş halde Resûlullah aleyhissalâtu vesselamı görüp de “Benim on çocuğum var, hiçbirini kucağıma oturtmam ve öpmem” diye böbürlenmeye kalktığında aynı sesin uyarısıyla sarsılır: “Merhamet etmeyene merhamet edilmez.”^[319] Mü’minlerin annesi Hz. Âişe ise, binmeye yeni alıştıırılacak bir deve için kudsî nebîden merhamet çağrısı işitir.^[320] Hayber seferi esnasında yüksek sesle, bağırarak tekbir getiren sahabilerin duyduğu ilk cümle de merhamet çağrısı içermektedir: “Nefislerinize karşı merhametli olun...”^[321]

Sahabiler her vesileyle merhameti öğütleyen rahmeten li’l-âlemîn aleyhissalâtu vesselamın şu merhamet çağrısını ne de çok işitmişlerdir: “Allah, merhametli olanlara rahmetle muamele eder. Öyleyse, sizler yeryüzündekilere karşı merhametli olun ki, semada bulunanlar da size rahmet etsinler.”^[322]

Kudsî nebînin merhamet halesi, en çok da zayıfları ve âcizleri; yani maddî imkân, iktidar ve sıhhat bakımından en geride olanları kuşatır. “Allahım, senden hayırları yapmamı, kötü şeyleri terketmemi ve fakirleri sevmemi talep ediyorum”^[323] duası, bunun latif bir nişanesidir. Sahabileri, onun ahlâkını anlatırken, “Dul ve miskinlerle beraber yürümekten ar duymazdı. Onların ihtiyaçlarını mutlaka yerine getirirdi”^[324] demektedir. Kudsî nebî bize şu haberi verir: “Üç şey vardır, bunlar kimde bulunursa Allah onun üzerine himayesini açar ve onu cennete koyar: zayıflara şefkatle muamele, anne-babaya şefkat, kölelere ihsan.”^[325] Âlemler Rabbinin hoşnutluğunu kazanmanın bir şartı, zayıflara merhamettir: “Açı doyurun, hastayı ziyaret edin, esirleri hürriyetine kavuşturun.”^[326] Hem, “Allah size yardım edip rızık veriyorsa, bu, aranızdaki zayıflar sayesinde değil midir?”^[327] “Fakirleri kollayıp gözetin. Aranızdaki zayıflar sayesinde Allah’tan yardım görüp rızıklandığınızdan şüpheniz olmasın.”^[328]

Zayıflara merhametle muamele Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın nazarında o kadar önemlidir ki, vefatından az zaman önce sahabilerine söylediği son söz, doğrudan bununla ilgilidir: “Namaz! Namaz! Sağ ellerinizin sahip olduğu [köleler, emriniz altındakiler] hakkında Allah’tan korkun!”^[329]

Câbir b. Abdullah’ın anlattığı şu olay, onun toplumun hor görülmüş kesimlerine yönelik şefkatinin destansı bir örneğidir: “Resûlullah cüzzamlı bir kimsenin elinden tuttu, kendisiyle birlikte elini tabağa koydu, sonra da: ‘Allah’a güvenerek ve O’na tevekkül ederek ye!’ buyurdu.”^[330]

Ebu Hureyre ise şu nebevî hatırayı anlatır:

“Resûlullah bir gün ‘Bugün sizden kim oruçlu olarak sabahladı, diye sordular. Ebu Bekir, ‘Ben’ dedi. Resûlullah, ‘Bugün kim bir cenazeye katıldı?’ diye sordu. Yine Ebu Bekir ‘Ben’ dedi. ‘Bugün kim bir fakire yedirdi?’ diye sordu. Ebu Bekir, yine, ‘Ben’ dedi. ‘Bugün kim bir hastayı ziyaret etti?’ diye sordu. Bu sefer de, Ebu Bekir ‘Ben’ dedi. Bunun üzerine Resûlullah aleyhissalâtu vesselam, ‘Bunlar bir kimsede biraraya geldi mi, o kimse mutlaka cennete girer’ buyurdu.”[\[331\]](#)

Bir kudsî hadis ise, merhamet ile marifet, şefkat ile tefekkür arasındaki birebir ilişkiyi, şöyle ders vermektedir:

“Azîz ve Celîl olan Allah kıyamet gününde şöyle buyuracak: ‘Ey Âdem oğlu! Ben hasta oldum da, sen Beni ziyarete gelmedin.’ Kul:

‘Yâ Rabbi’ diyecek. ‘Sen âlemlerin Rabbisin. Ben Sana nasıl hasta ziyareti yapabilirim?’” Allah: ‘Sen bilmez misin?’ buyuracak. ‘Benim falan kulum hasta olmuştu da, sen onu ziyaret etmemiştin. Yine bilmez misin ki, eğer sen onu ziyaret etseydin, muhakkak Beni onun yanında bulacaktın. Ey Âdem oğlu! Ben senden yiyecek istedim, fakat sen Beni doyurmadın.’ Kul:

‘Yâ Rabbi!’ diyecek. ‘Sen âlemlerin Rabbisin. Ben Seni nasıl doyururum?’ Allah şöyle buyuracak: ‘Sen bilmez misin ki, falan kulum senden yiyecek istemişti de, sen onu doyurmamıştın. Bilmez misin ki, şayet onu doyursaydın, muhakkak ki bunu Benim yanımda bulmuş olacaktı.’ Ve tekrar Allah:

‘Ey Âdem oğlu! Ben senden su istedim de, sen Bana su vermedin’ buyuracak. Kul: ‘Yâ Rabbi! Sen âlemlerin Rabbisin. Ben Sana nasıl su verebilirim?’ diyecek. Allah: ‘Falan kulum senden su istemişti de, sen ona su vermemiştin’ buyuracak. ‘Bilmez misin ki, eğer ona su vermiş olsaydın, bunu Benim yanımda bulacaktın.’”[\[332\]](#)

Bu kudsî hadisin bildirdiği üzere, O’nu bilmenin, O’nu tanımanın, O’nu tefekkür ve tezekkürün nirengi noktasıdır merhamet. Hem kâinatın da, hayatın da merkezidir. Herşey O’nun ismiyle vücut bulduğu için Resûlullah’ın her işinde söylediği ‘Bismillah’ın devamında âlemler Rabbinin Rahmân ve Rahîm isimleriyle anılması da, varoluşun özünde ve odağında merhametin bulunduğu bir nişanesi değil midir?

O halde, gerçek bir insan olmak isteyen, yüreğini merhametle doldurması gerekir: “Allahu Teâlâ buyurur: Ben ancak şu kimsenin duasını kabul ederim: Duasıyla Benim azametim karşısında tevazu gösteren, yarattıklarım üzerinde üstünlük taslamayan, Bana itaatsizlikte ısrar ederek gecelemeleyen, gününü Benim zikrime tahsis eden, yoksula, yolcuya ve dul kadına şefkat eden, musibete uğrayan kişiye merhamet eden kimse... Böyle kimsenin ışığı, güneşin ışığı gibidir. Ben o kimseyi izzetimle korurum ve meleklerime emanet ederim. Kendisi için karanlıkta bir nur, cehalette bir ilim yaratırım. Mahlukatım içinde bu kimsenin misali, cennetin içinde Firdevs’e benzer.”[\[333\]](#)

IV.

Hayata Saygı

BİR SEFER ESNASINDA, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, yavrularını emziren bir anne köpek görür. Rahmetin latîf bir cilvesi olan bu sahneyi bir müddet seyrederek. Sonra, bir sahabisini nöbetçi olarak köpeğin başında bekletir. Tâ ki, koca ordu oradan geçerken, köpeğe de, yavrularına da bir zarar gelmesin. Ne anne köpek, ne de yavrular ürksün.^[334]

Cihad için değil, umre için yollarda oldukları başka bir seferde, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, İsâye diye anılan bir yere gelir. Orada, sıcak bir gölgede kıvrılıp uyumakta olan bir ceylan görür. Yine, herkes oradan geçinceye kadar, bir sahabiye ceylanın başında bekletir. Tâ ki, kimse hayvanı rahatsız etmesin, kimse onu uykusundan uyandırmamasın.^[335]

Bir diğer gün, hac için yoldadır. Bir adamın daha hızlı koşmasını sağlamak için devesine şiddetle vurup bağırıldığını işitir. Bunun üzerine, etrafındakilere kulak verin diye işaret edip, şöyle buyurur: “Sâkin olun. Takvâ, acelede değildir.”^[336]

Yine bir sefer esnasında, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam bir ihtiyacı için ashâbının yanından ayrılır. O sırada, sahabiler hummara denilen bir kuş görürler. İki tane de yavrusu vardır. Sahabiler kuşu ürkütüp kaçırmak, yavrularını yuvadan alırlar. Anne kuş, yanlarına yaklaşıp çırpınmaya, kanatlarını çırpıp havada inip çıkmaya başlar. Çaresiz, yavrularını kurtarmaya çalışmaktadır. O esnada Resûlullah aleyhissalâtu vesselam çıkagelir. Gördüğü manzara rikkatine dokunur ve “Kim bu zavallının yavrularını alıp onu ızdıraba attı?” diye sitem eder. “Yavrusunu geri verin!”^[337] Aynı seferde, ateşe verilmiş bir karınca yuvası görür. “Kim yaktı bunu?” diye sorar ve uyarır: “Ateşle azap vermek, ancak ateşin Rabbine hastır!”^[338]

Onun anlattığı bir peygamber kıssası, böylesi davranışlara karşı iman ve marifet yüklü bir uyarı niteliğindedir. Kendisini ısırarak bir karıncadan dolayı o karıncanın yuvasının yakılmasını emreden bir peygamberden söz etmiştir kudsî nebî. Bu emir üzerine, yuva yakılır. Bunun üzerine, âlemlerin Rabbi peygamberine şöyle vahyeder: “Seni bir karınca ısırması iken, sen Allah’ı tesbih eden bir ümmeti yaktın.”^[339]

Başka bir gün, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, Medine’dedir. Tenezzüh ve tefekkür için, hurmalıklar, bahçeler arasında gezinmektedir. Derken, Ensârdan bir zâtın bahçesine girer. Bahçede çalışmakta olan insanların yanında bir deve vardır. Onu bahçede görünce, deve inlemeye başlar. Tıpkı insanlar gibi, ağlamaya başlamıştır. Gözlerinden şıpır şıpır yaşlar damlamaktadır. Kudsî nebî deveye yaklaşır ve merhametinin azîz bir nişanesi olarak mübarek elleriyle hayvancağzın gözyaşlarını siler. Bu nebevî iltifat, deveyi sakinleştirir. O esnada, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam sorar: “Bu devenin sahibi kim?” Ensardan bir genç “O bana aittir yâ Rasûlallah!” diyerek ortaya çıkınca, rahmet peygamberi şöyle buyurur: “Allah’ın sana mülk kıldığı bu deve hakkında Allah’tan korkmuyor musun? Bak, bu bana şikayette bulundu. Sen bunu acıktırıyor ve fazla çalıştırarak da yoruyormuşsun.”^[340]

Onun her gününde, kalbindeki merhametin yalnız insanlara mahsus kalmayıp, sair canlıları da kapsayıp kuşattığını belgeleyen nice olay ve nice öğüt gizlidir. Rahmet peygamberi, meselâ hayvanların sırtına minberler koyup konuşma yapmaya çalışanları görmüş, şöyle demiştir: “Hayvanlarınızın sırtını minberler yerine koymayın. Şurası muhakkak ki, tek başınıza güçlükle gidebileceğiniz bir yere sizi götürmeleri için Allah onları sizlere musahhar kıldı. Arzı da sizin kıldı.

Öyleyse, ihtiyaçlarınızı yerde görün.”[341]

Sahabiler, “Bu dili olmayan hayvanlara bindiğiniz zaman bunlara konaklama yerlerinde mola verin”[342] uyarısı da işitmişlerdir kudsî nebîden. Ama bu uyarının ardında, yine bir hikmet, yine bir rahmet ve letafet vardır: “Münbit yerde sefer yaptığınız zaman, deveye arzdaki hissesini verin. Çorak yerde sefer yaptığınız zaman da orada yürümeyi hızlandırın, ilikleri kurumasin. Mola verdiğiniz zaman yoldan sakının; çünkü orası geceleyin haşeratin sığınağıdır.”[343]

O, işte böyle bir rahmet peygamberidir. Sadece bindiğimiz, yükümüzü taşıttığımız, sütünü sağıp etini yediğimiz hayvanlar değil; vahşi hayvanlar, hatta haşerât dahi onun merhametinden hissedardır. Mola verdiğinizde yol üzerinde mola vermeyin ki, o yolu mesken tutan mahlukat ürküp rahatsız olmasın.

Bir gün, karnı sırtına yapışmış, böğürleri göçmüş, zayıf mı zayıf bir devenin yanından geçer. Bu hal, rikkatine dokunur. Yine, “Konuşamayan bu hayvanlar hakkında Allah’tan korkun!” diye uyarır. “Besili olarak binin, besili olarak kesip yiyin!”[344] Ebu Üame, ondan şu sözleri işitir: “Allahu Teâlâ herşeyi güzel eylemeyi [ihsanı] emretmiştir. Öyleyse öldürdüğünüz zaman öldürmeyi güzel yapın. Kesecek olursanız, kesmeyi güzel yapın. Bıçağın ağzını bileyin. Hayvana rahat ettirin.”[345]

Bu sözler, elbette, âlemlerin Rabbinin insana rızık olmak üzere yarattığı hayvanlar içindir. Etinden istifade etmeyeceği halde, sırf keyfine, eğlence için veya atış talimi için bir canlının öldürülmesine ise o asla müsaade etmemiştir. Amcası Abbas’ın oğlu Abdullah, onun “Kendisinde ruh olan hiçbir canlıyı [atışlarınıza] hedef edinmeyin”[346] dediğini bildirir. Şerif b. Suveyd, kudsî nebîden şu haberi getirir: “Kim bir kuşu boş yere, sırf eğlence olsun diye öldürürse, Kıyamet günü o kuş sesini yükselterek Allah’a şöyle seslenir: ‘Ey Rabbim! Falanca beni boş yere öldürdü, bir yarar gözeterek öldürmedi.’”[347] Oysa, “Haksız yere bir kuş veya daha küçük bir hayvan öldüren insana Allah mutlaka onun hesabını soracaktır.”[348] Nitekim, kudsî nebî bize bir kediye eve hapsedip aç bırakarak öldüren bir kadının, sırf bu hareketi yüzünden cehenneme gittiğini bildirir. Bunun aksine, susuzluktan ölmek üzere olan bir köpek için, kuyuya inip ayakkabısıyla su dolduran bir ayyaşın, bu merhamet yüklü hareketinden dolayı Allah’ın rahmetini celbedip cennetlik olduğunu da...[349]

Bu kadar rivayetle görülür ki, sadece insanlar değil, hayvanlar da rahmet peygamberinin kalbindeki merhametin kapsama alanı içindedir. Hem sadece evcil hayvanlar değil, bütün hayvanlar için bu geçerlidir. Dahası, bu sadece hayvanlar için değil, ağaçlar ve otlar için de geçerlidir.

Allah yolunda cihad için yollarda iken Peygamber aleyhissalâtu vesselamın sahabilere verdiği emirlerden biri; elinde silahla karşılarına çıkanlar dışında hiçbir insana; elinde silahla karşılarına çıkan kişinin üzerine bindiği at veya deve hariç hiçbir hayvana, hatta ağaçlara ve ekinlere zarar vermemektir. Bu merhameti iledir ki, ağaçlar budanırken dahi, ashâbını fazladan dal kesmemek için dikkate ve rikkate sevketmiştir. Onun yaşadığı Medine’nin de Mekke’den sonra harem şehir olması; yani Medine’nin belirlenen hududu içinde bir canlının, hatta ağacın ve otun hayatına kasdetmenin zorunlu bir durum olmadığı müddetçe haram kılınması, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayata gösterdiği hürmetin bir nişanesidir.

V.

Varoluşa Saygı

ÂLEMLERİN RABBİNİ ESMÂ-İ HÜSNÂSIYLA bilen ve bize de bildiren kudsî nebî, O'nun güzel isimleri arasında bir 'İsm-i Âzam'dan haber verir. İsm-i Âzam ki, onunla dergâh-ı ilâhîye edilen dualar geri çevrilmemektedir. Ama bu ism-i Âzam, tıpkı Cuma gününde duaların muhakkak kabul olduğu vaktin, Ramazan içinde Kadir gecesinin gizli oluşu gibi, gizlidir.

Ancak, bu iki vakti nerede arayacağımıza dair ipuçları veren Peygamber aleyhissalâtu vesselam, ism-i Âzam'a dair de ipucu vermiştir: "İsm-i Âzamı Bakara, Âl-i İmran ve Tâhâ'da arayın."^[350]

Bu nazarla Kur'ân'a bakınca, yalnızca bu üç sûrede beraberce zikredilen iki isim görürüz: el-Hayyü'l-Kayyûm. Bakara ve Âl-i İmran, "Allah ki, O'ndan başka ilah yoktur, O Hayy ve Kayyûm'dur" gerçeğini bize bildirir. Tâhâ sûresinin 111. âyeti Hesap Gününü tarif ederken "Başlar Hayy-ı Kayyûm'un huzurunda eğilmiş olacaklar" diye haber verir.

Demek ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın işaret ettiği üç sûrede de yer alan bu iki isim, beraberce, 'ism-i Âzam' mânâsını içermektedir. Peki, neden Hayy ve Kayyûm isimleri, esmâ-i hüsnâ içinde böyle büyük bir yere sahiptir?

Hayy ismi, âlemlerin Rabbini 'hayat' sıfatıyla vasfeder. Yeryüzünde gördüğümüz bütün hayat cilveleri ism-i Hayy'dan gelmektedir. Her canlı, hayatıyla ve ölümüyle, bize O'nu Hayy ismiyle bildirir. Hayy, ism-i Âzam veya ism-i Âzam'ın iki veçhesinden biridir; çünkü hayat, bize âlemlerin Rabbini bütün isimleriyle en geniş sûrette bildiren bir küllî ayna hükmündedir. Hayat sayesinde, en küçük canlı bile bütün kâinatla ilgili hale gelmekte; en küçük bir canlı kendi Yaratıcısını bütün kâinatı vareden Zât-ı Zülcelâl olarak bize bildirmektedir.

Ve Kayyûm ismi, cansız nesneleri dahi bu sırda dahil eder. Çünkü, gerçekte sadece canlılar değil, canlı cansız her bir şey bütün kâinatla alâkalıdır. Atom-içi âlemler ile galaksiler arası uzayın derinlikleri, Kayyûm isminin gölgesinde birbirine bakmakta; en küçük şey bütün kâinatla ilgili hale gelmektedir. Kayyûm ismi, birşeyin varlığının bütün kâinattaki o büyük var oluş ve düzenle irtibatını gösterir bize. Bir zerrenin içinde onsekiz bin âlemi gösterir. Tek bir zerreyi, kâinat kadar büyük bir aynaya dönüştürür: "Yedi gök, yer ve içindekilerin hepsi O'nu tesbih ederler. Hiçbir şey yoktur ki, O'nu tesbih ediyor olmasın. Fakat siz onların tesbihlerini anlamıyorsunuz."^[351]

Hayy ve Kayyûm isimlerinin bize bildirdiği apaçık gerçek şudur: Bütün zaman ve mekân; her ânı ve herşeyiyle O'nun Kudret Elindedir. Herşey, o Hayy-ı Kayyûm 'Ol!' dediği için ve O 'Ol!' deyince olmuştur, olagelmektedir. Ve yine Kur'ân'ın bildirdiği üzere, bütün bu oluşlarda, bu 'Ol!' emrinin taşıyıcısı bir melek vardır. Bedenimiz için ruh ne ise, her bir mahlûk ve mevcut için melek odur. Bu açıdan bakınca da, cansız deyip geçtiğimiz ama hepsi de bir şuur gerektiren işlerde koşturulan bütün nesneler—zerreden yıldızlara—bir Hayy-ı Kayyûm'un varlığına şahittir.

Peygamberin bir gününe baktığımızda gördüğümüz hayata saygı gerçeğinin ardında nasıl Hayy isminin müsemmâsı olarak Allah'a hürmet varsa; onun cansız nesnelere karşı dahi özenle davranması, Kayyûm isminin aydınlığında sergilediği bu melekûtî ve esmâî bakışla ilgilidir: "Ben sizin görmediğinizi görür, işitmediğinizi işitirim. Nitekim sema uğuldadı, uğuldamak da ona hak oldu. Semada dört parmak sığacak kadar boş bir yer yoktur, her tarafta Allah'a secde için alnını koymuş bir melek vardır..."^[352]

Onun şu sözü de, 'cansız' nesnelerde dahi bir Kayyûmiyet cilvesi ve bir melekût mânâsı olduğuna işarettir: "Secde ettiğin zaman çakıllara dokunma, zira her bir çakıl üzerine secde edilmesini

sever.”^[353] Ebu Zer’in anlattığı üzere, onun tesbihatı parmaklarla yapma konusunda bir uyarısı vardır: “Parmaklarla sayın, zira onlar sorulacaklar ve konuşturulacaklar.”^[354] “Size tekbir, tehlil, takdis, tekbir çekmenizi tavsiye ederim. Bunları parmaklarla sayın. Zira parmaklar suale maruz kalacaklar ve konuşturulacaklardır.”^[355] Hadisi bize aktaran sahabe Hz. Yüseyre’nin bildirdiğine göre, onun ‘takdis’ ile kastedtiği, ‘Sübhan’l-meliki’l-kuddüs’ yahut ‘Subbûhun kuddûsün rabbu’l-melâiketi ve’r-rûh’ ifadesidir ve her iki takdis de Kayyûmiyet sırrıyla ve melekût mânâsıyla birebir ilgilidir.

Yine, içindeki sayısız zerrenin her an işgördüğü bir yemek kabında artık yemek bırakılması, Resûlullah’ın ağırına gitmektedir. O artakalan miktar da, insanların yemesi içindir; tabakta bırakıldığı takdirde, varediliş amacının hilafına, israf edilecektir. O yüzden, tabaklarındaki, kaplarındaki yemeği sıyırmalarını tavsiye eder sahabilere: “Zira yemek kabı kendisini yalayıp yıkayana istiğfarda bulunur ve ‘Beni şeytandan kurtardığın gibi, Allah da seni ateşten kurtarsın’ der.”^[356] Diğer taraftan, “Şüphesiz ki, Allah, melekleri, gök ve yer ehli, hatta yuvasındaki karınca ve balıklar bile insanlara hayrı öğretenlere dua ederler.”^[357] Çünkü, bütün mahlukatın varoluş amacı, hayrı öğrenip öğreten bu insanların hikmet ve merhamet yüklü, israftan ve abesiyetten uzak davranışlarıyla gerçekleşmektedir. “Göklerde ve yerde bulunanlar, hatta suyun içindeki balıklar bile âlim kişiye Allah’tan mağfiret dilerler. Âlimin abide karşı üstünlüğü, dolunaylı gecede ayın diğer yıldızlara olan üstünlüğü gibidir. Şüphesiz ki âlimler peygamberlerin varisleridir.”^[358]

Hayy ve Kayyûm isimlerinin aydınlığında, canlı veya cansız, her bir şeyi herşeyin Rabbini bütün isimleriyle bildirir bir mektup nazarıyla okuyan kudsî nebînin taştan topraktan ibaret Uhud’la ilgili davranışı da, bu çerçevede son derece manidardır. Uhud, İslâm ordusunun en büyük kaybı yaşadığı savaş meydanıdır. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın amcası Hamza, kuzeni Abdullah b. Cahş, Medine’nin kalbini İslâm’a açan Mus’ab b. Umeyr dahil yetmiş sahabe, Uhud’da şehid edilmiştir. Bu yüzden mü’minlerin kalbinde Uhud’a karşı bir gerilim, husumet ve huşunet hâsıl olsun istemez kudsî nebî. “Uhud öyle bir dağdır ki,” der, “biz onu severiz, o da bizi sever.”^[359] Bir gün yanında güzide sahabileri Hz. Ebu Bekir, Ömer ve Osman’ın olduğu halde Uhud sırtlarında iken bir deprem gerçekleşir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, Uhud’a seslenir: “Sâkin ol yâ Uhud! Üstünde bir peygamber, bir siddîk ve iki şehit taşıyorsun.”^[360]

Onun yine bir dağ tasviri içeren şu hadisi, insanın kâinatla ism-i Hayy ve Kayyûm’un aydınlığında buluşmasının harikulâde bir misalidir: “Rabbim koyun güden bir çobanın bir dağın zirvesine çıkıp namaz için ezan okuyup sonra da namaz kılmasından hoşlanır...”^[361]

Çünkü o ân insan ile kâinat buluşmaktadır. Kâinat içinde âlemlerin Rabbinin halifesi, canlı mahlukların hayatlarıyla, cansız mevcudların varlıklarıyla ettikleri bütün tesbihat ve tahmidatı âlemlerin Rabbine arz etmek üzere O’nun huzurundadır...

* * *

DOKUZUNCU BÖLÜM

Peygamberin Bir Gününden Gündelik Hayat Manzaraları

I.

Hayatın İçinde Bir Nebî

PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELAMIN herhangi bir gününden buraya kadar aktardığımız bütün olayların beraberce bildirdiği apaçık bir gerçek vardır: Peygamber aleyhissalâtu vesselamın her ânı âlemler Rabbinin huzurunda olmanın şuuruyla yaşanmıştır. Kudsî nebî her ânında herşeyden ve her oluştan O'na giden bir yol gösterir bize. Her ânın, herşeyin, her işin ve her oluşun O'nun dilemesi, izni, iradesi, ilmi ve kudretiyle olduğunu da gösterir.

Bu bakımdan, şuur ve farkındalık, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın her ânının gerçeğidir.

Zihnin ve kalbin bu düzeyde uyanıklığı, bizim böylesi bir hal için kurguladığımız bir ortamda vuku bulmuş değildir. Yani kudsî nebînin hayatı ne bir dağ başında, ne de kuş uçmaz kervan geçmez bir inzivagâhtadır. Bilakis, peygamberliğinden önce Hira'da, peygamberliği süresince ise en uzununu on gün süren itikaflarla geçici bir inziva hali yaşamış olmakla birlikte, onun günlerinin büyük kısmı—Ramazan'ın son on günü hariç yılın tamamı—hep gündelik hayatın akışı içinde ve insanların arasındadır. Zaten, bizden farklı hayat şartları içinde olan biri nasıl bizim için bir örnek olabilir; bize bir günümüzü ve bütün ömrümüzü O'nun adına yaşamanın yolunu gösterebilir ki?

Kudsî nebî, bir günün içinde ya mescidde veya çarşıda ashâbıyla veyahut evinde aile efradıyla çıkar karşımıza. Kâh çocuklar ve gençlerle söyleşir, kâh hastalar ve yaşlılarla dertleşir halde görürüz onu. Kâh pazarda alışveriştedir, kâh evin içinde hane halkına yardım etmekte, meselâ ortalığı süpürüp söküğünü dikmektedir.

Onun destansı hayatı, eşsiz tefekkürü, benzersiz zikri ve ubudiyeti işte böylesi bir ortamda gerçekleşmiştir. Bildiğimiz türden bir gündelik hayatın içinde. Bir adam yanına gelip de “Yâ Rasûlallah! Bana sıkı sıkıya yapışacağım birşey söyle” diye rica ettiğinde verdiği “Dilin hep Allah'ı zikretsın” cevabının derinliği, gerçekliği ve uygulanabilirliği ancak böylesi bir ortamda apaçık ortaya çıkar çünkü.^[362] Bir insandır kudsî nebî, kelimenin tam anlamıyla bir insan: bir baba, bir evlat, bir eş, bir akraba, bir dost, bir meslek sahibi, bir müşteri... Bizim O'ndan ve O'nun esmâsından gafletin gerekçesi kıldığımız bütün bu vasıflar, onun için âlemlerin Rabbinin başka bir veçheden bize tanıtan birer penceredir. Mü'minlerin annesi Âişe validemiz ne demektedir: “Resûlullah, Allahu Teâlâyı her halinde zikrederdi.”^[363]

Kudsî nebînin hayatı, hâşâ, bir rahip hayatı değildir. O, bir manastırda yaşamış da değildir. O, herkesin yaşadığı gündelik hayatın içinde herşeyden O'na giden yolu herkese gösteren bir örnek hayat yaşamıştır.

Meselâ on yaşında iken onu tanımış olan ve vefatına kadar on yıl boyunca ona hizmet eden Enes b. Mâlik'in anlattığı sözümona ‘sıradan’ bir gündelik hayat tablosu, bu açıdan bakıldığında, ne kadar da muhteşemdir. Enes'in babası Mâlik, yıllar önce ölmüştür. Annesi Ümmü Süleym, yıllar sonra Medineli sahâbi Ebu Talha ile evlenmiştir. İşte bu evliliğin bir meyvesi olarak bir kardeşi doğduğunda, Enes onu Peygamber aleyhissalâtu vesselama götürür. Kudsî nebî, çocuğa ‘Abdullah’ ismini verir. Zaten, bu olayın anlatıldığı hadis esasen çocuklara güzel isim koymakla ilgilidir. Onu taşıyan kişiye, eğer şuurunu gafletle dağıtmazsa her ân ‘Allah'ın kulu’ olduğunu hatırlatacak bir isim olarak Abdullah ismi ise, kudsî nebînin bildirdiğine göre, Allah indinde isimlerin en güzeldir. Ama hadisteki bir ayrıntı, kudsî nebînin günün her ânında herşeyden ona giden yolu nasıl hayatın bildik akışından soyutlamadan görüp gösterdiğinin nişanesidir. Şöyle der Enes: “Abdullah b. Ebu Talha'yı doğduğu zaman Resûlullah sallallahu aleyhi ve selleme götürdüm. Bebek bir bez içerisinde idi.

Yanına vardığımızda, Resûlullah devesine katran sürüyordu.”^[364]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamı bize yakınlaştıran, bizim için örnek kılan ince ayrıntı işte buradadır: bineğinin bakımını kendisi yapan, devesine katran sürmekle meşgul bir peygamber... Yani, kudsî nebî bütün işini ve gündelik hayatın bütün yükünü başkalarına havale etmiş halde O’nu ve esmâsını tefekkür ve tezekkür ediyor değildir. Bilakis, bizim ‘dünya hali’ dediğimiz halin içerisinde O’na giden bir yol, bir iz görüp göstermektedir.

Hadisler arasında, böylesi nice ayrıntıyı okuruz. Meselâ, sıcak bir günde, Hz. Ebu Bekir ile birlikte, bahçesini sulamakta olan Medineli sahabilerden birinin, muhtemelen Ebu’l-Heysem b. Teyyihan’ın yanına uğradığını öğreniriz.^[365] Mescidin inşası sırasında taş taşıdığını, Hendek kazılırken elinde kazma kürek ashâbıyla birlikte çalışıp yorulduğunu, sefer esnasında ashâbıyla birlikte yemek pişirmek ve ısınmak için odun topladığını... Keza, evinde söküğünü dikerken, evi süpürürken, hanımı Hz. Âişe’nin kıskançlıkla kırdığı büyük yemek kabının parçalarını biraraya getirirken, kimsesiz dul kadınlarla ve fakirlerle beraber yürüyüp dertlerini dinlerken,^[366] kendisine alıştırdığı kuş ölünce hayata küsen çocuğu taziye için ziyaret ederken, yahut hastaların yanbaşıda... Keza, yamalı pabuç giyer, sert arpa ekmeği yer, o sıcak iklim şartlarında erinip yüksünmeden yün elbise giyer halde.^[367] Yahut, gözünde bir ağrı zuhur ettiği için mescide gelemeyen genç sahabisi Zeyd b. Erkam’ı ziyaret için onun evinde.^[368] Yahut, ölüm döşeğindeki Yahudi gencinin talebi üzerine onun evinde; ve o gencin son nefesinde kelime-i şهادet getirmesine karşılık, “Bir kulunu daha cehennem ateşinden kurtaran Allah’a hamdolsun” diye şükreder vaziyette... Yahut ayı, yıldızları, hurmalıkları ve ekinleri, gündeğumunu veya günbatımını seyreder halde...

Hayatın içinde bir peygamberdir o. Hayatın içinde bir peygamber olduğu için, şu gündelik hayatın içinde bizim ışıık saçan kandilimiz, öğretici rehberimiz, yol göstericimizdir.

II.

Hayatın İçinde Denge

SAHABİLER, RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELAMI mütebessim bir yüz ifadesiyle görmüşlerdir. Onun kızgın olduğunu gördükleri çok az zaman vardır. On yıl hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik onu o güne kadar hiç görmediği derecede kızgın halde gördüğü olayı, şöyle anlatır:

“Resûlullah’ın hanımlarının evlerine bir grup erkek gelerek, Resûlullah’ın ibadetini sordular. Sordukları husus açıklanınca, sanki bunu az bularak, ‘Resûlullah kim, biz kim? Allah onun geçmiş ve gelecek bütün günahlarını affetmiştir’ dediler. İçlerinden biri, ‘Ben artık hayatım boyunca her gece namaz kılacağım’ dedi. İkincisi, ‘Ben de hayatım boyunca hep oruç tutacağım, hiçbir gün terketmeyeceğim’ dedi. Üçüncüsü de, ‘Kadınları ebediyyen terkedip, onlara hiç temas etmeyeceğim’ dedi. [Daha sonra durumdan haberdar olan] Resûlullah, onları bularak: ‘Sizler böyle böyle söylemişsiniz. Halbuki Allah’a yemin olsun ki, Allah’tan en çok korkanınız ve yasaklarından en ziyade kaçınanınız benim. Fakat buna rağmen, bazan oruç tutar, bazan yerim; namaz kılarım, uyurum da, kadınlarla beraber de olurum. Kim benim sünnetimi beğenmezse, benden değildir’ buyurdu.”^[369]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bu olayla verdiği ders, bir peygamberin kendileri için yol gösterici olduğu insanlara hayatın içinde vereceği en hayatî derslerden biridir. Kudsî nebî, onlara manevî ilerlemenin fitrata meydan okumak ve hayattan elini eteğini çekmekle değil, hayatın içinde fitratın inkişaf edeceği kıvamı bulmakla mümkün olacağını öğretmiştir. Bu kıvamın ne olduğunu merak eden için örnek olarak, onun sünneti vardır. Bir melek hayatı değil, bir insan hayatı yaşayarak ‘Fahr-ı kâinat’ ve ‘Habibullah’ olabilmiş Peygamber aleyhissalâtu vesselamın sünneti... “Kim benim sünnetimi beğenmezse, benden değildir.” Bu sünnet ise, bize hayatın içinde dengeyi ders vermektedir

Kudsî nebînin sünneti, ‘zorlaştırma’ ve ‘yozlaştırma’ gibi iki ucun uzağında, bir denge halini, bir orta yolu mü’minlere öğretir: “Herşeyin bir şevki vardır. Her şevkin de bittiği bir zaman vardır. Kişi işini yaparken mutedil hareket eder ve bu itidali devam ettirirse, muvaffak olacağını ümit edin. Şayet [aşırılığa düşerek dikkat çekmiş ve] parmakla gösterilecek hale gelmişse, ona itibar etmeyin.”^[370] Şu sözler de onun sözleridir: “Orta yolu tutun, güzele yakın olanı arayın, sabah vaktinde, akşam vaktinde, bir miktar da gecenin son kısmında yürüyün [ibadet edin], ağır ağır hedefe varabilirsiniz.”^[371]

Enes b. Mâlik, bu minvalde, şu olayı bize anlatır: “Resûlullah mescide girmişti ki, iki direk arasına gerilmiş bir ip gördü. ‘Bu da ne?’ diye sordu. ‘Bu, Zeyneb’in ipidir, namaz kılarken uykusu gelince buna takılıyor’ dediler. Resûlullah: ‘Hayır, çözün ipi. Şevkiniz varken namaz kılın, uykunuz gelince de yatın’ diye emretti.”^[372] Ama öte yandan, namazı her bir rüknüne hakkını vermeden, karganın yiyeceğini gagalaması gibi alelacele kılan kişi için de onun uyarısı vardır.^[373]

Hz. Âişe validemiz, onun hayatın içinde verdiği denge dersini şöyle özetler: “Resûlullah iki iş arasında muhayyer bırakılırsa, mutlaka en kolayını tercih ederdi. Yeter ki, bu günah olmasın.”^[374]

Onun hayatındaki bu denge dersinin en çarpıcı veçhesi ise, zıtları aynı kıvamda şahsında buluşturabilmesidir. Kudsî nebî, hem çok iktisatlı, hem çok cömerttir meselâ. Hem çok mütevazıdır, hem de son derece şehametli. Hem çok yumuşak huyludur, hem de çok cesur. Hem en ince noktasına kadar adaleti gözetir, hem de çok merhametlidir. Hem son derece vakarlıdır, hem de nihayet derecede hayâ sahibi. Hem çok affedicidir, hem de nihayet derecede izzet-i nefis sahibi. Hem çok şefkatlidir, hem de Allah’ın rızasına aykırı bir tutuma karşı tavizsiz. Hem tevekkülün zirvesindedir, hem de kul olarak kendi üstüne düşeni yapma hususunda nihayet derecede gayretli. Bizde biri öne çıkmışsa

diğerinin geri kaldığı bütün bu güzel hasletler, onun şahsında en üst noktada, derece-i kemâlde buluşup kaynaşmıştır. Bu ise, onun bir mucizesidir. Güzel ahlâkın bu kadar farklı veçhesinin bir insanda bu derecede beraberliği, elbette mucizeler mucizesidir. [\[375\]](#)

III.

Günün İçinde Denge

ÂYETLERİN İNİŞ SIRASI, bize manidar bir süreci gösterir. İlk âyetler doğrudan Peygamber aleyhissalâtu vesselama hitap etmekte, evvelâ ve bizzat ona emirler vermektedir. Kudsî nebînin en başta kendi nefesine peygamber olduğu bu aşamadan sonra, diğer insanları da uyarmasını ona emreden âyetler gelir. Ama burada da bir sıra vardır. Bu uyarı, Peygamber ailesinden, onun yakın akrabasından başlar. Sonra kavmine sıra gelir. Sonra da bütün insanlığa...

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayatına bakıldığında, onun risaleti boyunca bu sıraya aynen riayet ettiği görülür. Burada da manidar bir husus, Resûl-i Ekrem aleyhissalâtu vesselamın bu süreç dahilinde bir sonraki aşamaya adım attığında, öncekini terketmemesidir. Ailesini uyarmaya başladığında, kendi iç dünyasında iman tâlimini unutmamış; kavmine tebliğde bulunmaya başladığında, bu tebliğin kendisine ve ailesine bakan kısmını bir kenara atmamıştır. Bir sonraki görev, öncekilere rağmen değil, öncekilerle birlikte gerçekleştirilmiştir.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın yirmiüç yıllık risalet hayatını kuşatan bu gerçek, bir açıdan, Peygamberin her bir gününün de gerçeğidir. Peygamberin bir günü, üç bölüme ayrılmıştır. Günün üçte birinde, kendisiyle başbaşadır kudsî nebî. Buna ‘gözü uyur, kalbi uyumaz’ olduğu ve istirahatata çekildiği zamanlar da dahildir; tek başına ibadetle, tefekkürle, tezekkürle meşgul olduğu zamanlar da. Günün ikinci üçte birlik dilimini, kudsî nebî hanımları, çocukları, yakın akrabası ile birlikte geçirir. Son dilim ise, ashâbına, ümmetine ayrılmıştır.

Yani, her yeni gün, en başta kendisine karşı nebî ve resuldür Peygamber aleyhissalâtu vesselam. Sonra, kendisini unutmaksızın, ailesine resuldür. Sonra da, kendisini ve ailesini ihmal etmeksizin, bütün insanlığa... Hemen her salâvatın o, ailesi ve ashâbı sırasını taşıması; yine, ona her selâmın bu sırayla gönderilmesi, aynı nebevî sırdandır.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir resûl olarak bütün ömründe ve her gününde gördüğümüz ve her salâvatta tekrar teyid ettiğimiz bu gerçek, bizim için de bir denge çağrısıdır. Bir günün bu üçlü taksimi, bize de, ömrümüzü ve günümüzü aynı sırayı koruyarak ve aynı dengeyi gözeterek yaşamamız gerektiğini hatırlatmaktadır.

Şu hadisler de, bu bağlamda anlaşılmalıdır: “Evlerinizi kabirlere çevirmeyin. İçerisinde Bakara sûresi okunan evden şeytan kaçır.”^[376] “Sizden biri mescidde namazı bitirdi mi, namazından evine de bir pay ayırsın. Zira Allahu Teâlâ, namazlarından evine de hayır yaratacaktır.”^[377]

IV.

Latifeler

PEYGAMBERİN BİR GÜNÜNÜ tek bir kelimeyle tarif gerekse, bulunacak en uygun kelime her halde şudur: huzur...

Onun her gününde, tam bir huzur hali vardır. Bu, kelimenin birbiriyle ilgili her iki anlamıyla böyledir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, her günün her ânını O'nun huzurunda olduğunun şuuruyla yaşamıştır. Ve O'nun huzurunda olmanın şuuruyla, şartlar ne olursa olsun, kudsî nebî iç dünyasında huzurludur.

Oysa, bütün ümmetinin yaşadığı acıların her türlüünü kendi hayatında yaşamış; onun semtine her türden musibet muhakkak uğramıştır. Öksüz doğmuş, yetim büyümüştür en başta. Daha doğduğunda babasız, altı yaşından itibaren annesizdir. Biri hariç bütün çocuklarının ölümünü görmüştür. Mekke'de kırk gün arayla hem can dostu hanımı Hz. Hatice'yi, hem Kureyş müşriklerinin şerrini ondan uzak tutagelmış olan amcası Ebu Talib'i kaybetmiş; bir büyük 'Hüzün Yılı'nı yaşamıştır. "Lâ ilâhe illallah deyin, kurtulun" davetine kavminin verdiği cevap, düne kadar el-Emîn dedikleri halde, şimdi onu yalancılık, delilik, cin çarpmışlık ve büyücülükle suçlamaları; Taif'te ise taşlamalarıdır. Böyle daha nice maddî-manevî musibete duçar olmuştur kudsî nebî. Ama, hayatının en zor gününde, Medine'ye hicret için mağarada gizlendikleri sırada müşriklerle aralarında sadece bir adam boyu mesafe kaldığında endişelenen yoldaşı Hz. Ebu Bekir'e söylediği "Hüzünlenme! Allah bizimledir" sözünün de belgelediği üzere, musibetin en ağırında dahi onun iç dünyasında rahmeti herşeyi kuşatmış Rahmân-ı Rahîm'in huzurunda olduğumuzu bilmenin huzuru vardır.

Bu huzur ve sükûn halinin göze çarpan ilk tezahürü, onun yüzündedir ve bilhassa iki dudağı arasındadır. Her halde ve şartta yüzünde emniyet, dudağında tebessüm okunur kudsî nebînin. Onun yüzünü görenler, bir yalansızlık ve sekîne hali okumuşlardır. Ve onun dudakları arasında, âlemler Rabbine isyan mânâsı taşıyan bir durumla karşılaşmadığı sürece, hiç eksilmeyen bir tebessüm vardır.

Peygamber aleyhisselatu vesselamın her günündeki bu huzur hali, kendisini onun sahabilerine yaptığı şakalar ve latifeler ile de dışa vurur. Peygamberin bir gününde, bunca hakikatin, bunca dua ve niyazın, bunca tefekkür ve zikrin yanısıra, espriler ve latifeler de vardır.

Ama bunlar, kelimenin tam anlamıyla 'espri'li, yani 'ruhlu' esprilerdir; ve kelimenin tam anlamıyla latîf, yani kalbin ve ruhun derûnuna nüfuz eden hakikatli latifelerdir. Hem, hiçbirinde kınama ve aşağılama olmayan latifeler...

Meselâ, kedileri canı gibi seven, yanında bir kedicik eksik etmeyen Ebu Hureyre, bu sevgisine karşı Peygamber aleyhissalâtu vesselamın latife olarak kendisine verdiği bir isimle anılır hale gelmiştir. Öyle ki, asıl ismini neredeyse kendisi bile unutmuştur. O, 'Ebu Hureyre'dir; 'kediciklerin babası' yani... Her hanede zaman zaman yaşanması muhtemel bir gerginlik, bir akşam Peygamber aleyhissalâtu vesselamın kızı Fâtıma ile damadı ve amcasının oğlu Hz. Ali'nin evinde de yaşanır ve bu gergin ortamda Hz. Ali gelip mescidde uyumaya karar verir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam sabah namazı vakti onu mescidde toprağa bulanmış halde uyurken bulur. İşte o durumda Hz. Ali'ye hitabı, o gece ev içinde oluşmuş buzları da çözecek sımsıcak bir latifedir: "Ebu't-Turab." Toprağın babası yani...^[378] Enes b. Mâlik'in ise, kuşları çok seven ve serçe cinsinden bir kuşu alıştırıp başının ve omuzunun üstünden eksik etmeyen bir kardeşi vardır. O da, bu sebepten, 'Ebu Umayr' ünvanını almıştır Peygamberden.^[379]

Öte yandan, hicret zamanında varını-yoğunu Mekkelilere bırakıp ancak bu şartla Medine'ye hicret

edebilen Süheyb-i Rûmî günlerce yalnız halde sürdürdüğü çöl yolculuğunda gözleri şişmiş, bir gözünün görme kabiliyeti zayıflamış halde Medine'ye gelir. Şimdi, Peygamber sofrasında, sahabilerle birlikte taze hurma yemektedir. O uzun yolculukta taze hurmayı canı o kadar çekmiş olmalı ki, hem de ikişer ikişer yemektedir. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, sair kardeşlerinin hakkını da hatırlatan bir latifeyle, gözü rahatsız olduğu halde hurmaları ikişer ikişer alıp yemeyi nasıl başardığını sorar Süheyb'e. Süheyb'in verdiği cevap hem onu güldürür, hem sahabileri, hem de bugün dahi mü'minleri: "Yâ Rasûlallah! Ben onları sağlam olan gözümle yiyorum."

Onun latifeleri, insanı yaratılış gerçeğine daha bir dikkatle bakmaya da sevkeder niteliktedir. Meselâ çocuklar, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın kendilerine 'iki kulaklı' diye takıldığını hatırlarlar. Aynı dikkat dersini içerir bir latifeye, mü'minlerin annesi Ümmü Seleme mazhar olmuştur. Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan bir binek devesi isteyen Ümmü Seleme validemize kudsî nebînin cevabı, "Sana ancak bir devenin yavrusunu verebilirim" şeklindedir. Ümmü Seleme validemiz, bu ısrarlı cevap karşısında, hep, "Ben yavru deveyi ne yapayım? Ona binilmez ki!" şeklinde karşılık verir. Ve en sonunda, Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan şu latif cevabı alır: "Her deve, başka bir devenin yavrusu değil midir?" Başka bir hanımı ise, Peygamber aleyhissalâtu vesselamdan "Senin gözünde aklık var" sözünü duyduğunda, önce telaşlanır. Sonra, bunun insanı yaratılışı hakkında dikkate davet eden bir latife olduğunu farkeder: Gözümüzün yarıdan çoğu beyaz değil midir?

Yaşlılığından muzdarip bir kadıncağız ise, cennette yaşlıların halini sormak üzere Peygamber aleyhissalâtu vesselamın yanına yaklaşır. "Cennette yaşlılar olmayacak" cevabını alınca, beti benzi sararır. Ama ardından gelen cümle, ne de büyük bir müjdedir: "Çünkü Allah onlara gençliklerini geri verecek."

Mü'minlerin annesi Âişe validemizin anlattığı şu latife ise, büyük bir iman dersi içermektedir: "Ashâb bir koyun kesmişti. Bu sırada bir dilenci geldi. Etten bir miktar verdiler. Derken başka gelenler oldu, onlara da verdiler. Geriye yine de et kaldı. Resûlullah sordu:

'Koyundan geriye ne kaldı?'

'Sadece omuzu kaldı?' dediler. Resûlullah ise:

'Omuzu hariç, geri tarafı kaldı' buyurdu."[\[380\]](#)

Görüldüğü gibi, Peygamberin bir gününde espri de, latife de vardır. Ama onun esprileri ruhlu, onun latifeleri ise ruhların derûnuna nüfuz edecek kadar latif ve derindir.

V.

Doğumlar ve Ölümler

HER YENİ DOĞUM, YENİ BİR VAROLUŞA şahit olmak demektir. Her ölüm ise, bu varoluşun bizim eserimiz olmadığına... Her doğum bir kudret mucizesi ve her ölüm bu mucizenin sahibinin mutlak surette teyididir.

Modern zamanlar, bize hayat mucizesinin Sahibini gösteren bu iki olayı da günümüzden, gündelik hayatımızdan uzaklaştırır. Doğumlar ve ölümler, artık gündelik hayatın merkezî mekânı evlerin âdeta dışına kaçırılmıştır.

Peygamberin bir gününde ise, doğumlar ve ölümler, gündelik hayatın içinde, hayattan bir parçadır. Meselâ, sahabiler çocukları doğar doğmaz onu Resûlullah aleyhissalâtu vesselama götürmeyi itiyad edinmiş; ve doğan çocuk için bir isim koyarak hakkında duacı olmasını istemişlerdir:

Ebu Musa el-Eş'arî, ilk çocuğunun doğumunu şöyle aktarır: “Bir oğlum doğmuştu. Hemen Resûlullah'a getirdim. İbrahim ismini verip bir hurma ile tahnikte bulundu. Sonra da ‘Mübarek olsun’ diye dua buyurdu ve çocuğu bana geri verdi.”^[381]

Âişe validemizin ablası Esmâ ise, oğlu Abdullah'ın doğumunu bize şöyle anlatır: “Mekke'de Abdullah b. Zübeyr'e hâmile kalmıştım. Doğum yaklaşmıştı ki, Mekke'yi terkettim ve Medine'ye geldim, Kuba'ya indim. Abdullah'ı orada dünyaya getirdim. Doğunca, bebeği alıp Resûlullah'a götürdüm, kucağına bıraktım. Resûlullah bir hurma istedi, ağzında çiğneyerek ezdikten sonra, tükürüğünden çocuğun ağzına bıraktı. Abdullah'ın midesine ilk inen şey Resûlullah'ın mübarek tükürükleri idi. Sonra [yumuşattığı o] hurma ile çocuğun damağını ovdu, hakkında bereketle dua etti ve Abdullah ismini verdi.”^[382]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın büyük kızı Zeyneb'in hatırasında ise, yine bir çocuk, ama onun ölümü vardır. Bir haberci gelir, çocuğun ölüm döşeginde olduğunu bildirir. Kudsî nebî, “Ona dön ve şunu bildir ki, alan da, veren de Allah'tır” der haberciye. “O'nun katında herşeyin belli bir eceli vardır. Sabretsin ve ecrini Allah'tan beklesin.”^[383] Sonra, hazırlanıp çocuğu görmeye gittiğinde yaşananları, dadısı Ümmü Eymen'in küçük oğlu Üsâme şöyle anlatır:

“Kızının ölmek üzere olan oğlunu Resûlullah'a verdiklerinde, Peygamberin gözleri doldu. Bunun üzerine Sa'd b. Ubâde: ‘Yâ Rasûlallah! Bu ne haldir?’ dedi. Peygamber de: ‘Bu, Allah'ın kullarının kalbine koyduğu merhamettir. Allah, acımasını bilen kullarına merhamet eder’ buyurdu.”^[384]

Biri hariç bütün çocuklarının ölümünü yaşayan kudsî nebînin, sık sık Bakiyy kabristanına gidip ‘lezzetleri acılaştıran ölümü’ kendisine hatırlattığını bildirir sahabiler. Yine, sık sık Uhud şehidlerini ziyaret ettiğini de bildirirler. Peygamberin bir gününde, doğumlar ve ölümler vardır; zira doğumlar ve ölümler hayatın bir gerçeğidir ve hayatın gerçek sahibini bize bildirmektedir.

VI.

Peygamber ve Çocuklar

ÂLEMLERİN RABBİNİN ESMÂ-İ HÜSNÂSÎ, mutlak ve nihayetsizdir. Meselâ Kadîr ismi, O'nun herşeye gücü yettiğinin, gücünün yetmediği hiçbir şeyin söz konusu olmadığını ifadesidir. Alîm ismi, herşeyi bildiğinin; Basîr ismi O'nun görmediği hiçbir şey olmadığını, Hayy ismi bizzat hayat sahibi olduğunun...

Esmâ-i hüsnâdan her biri, mutlak ve muhît olduğu için, daimî bir tecellî ister. Çünkü şu kâinat sarayında insan onların mutlaklığını ancak bu daimî değişimler ve dönüşümler ile anlayabilir. Kâinatı her an yeniden yeniye yaratmasıyla; her ân yeryüzü ve gökyüzü sahnesinde başka başka güzel tablolar varetmesiyle, eşyanın hepsi de birbirinden hikmetli halden hale geçmesiyle...

Bu halden hale geçiş, bu değişim ve dönüşüm, bu esmâ-i hüsnâ tecellilerinin sürekli yenilenmesi gerçeği, en berrak şekilde, çocuk sahnesinde çıkar karşımıza. Her bir çocuk yüzü, güzellik ve masumiyetin bu eşsiz buluşmasıyla bize cennetten haber verdiği gibi; sürekli öğrenme çabası, bitmeyen merakı, her gün bir adım daha ileri gitme gayretiyle de, çocukların dünyasında O'nun güzel isimleri her an yeni yeni tablolarla tecelli etmektedir.

Çocuklar, en başta, âlemlerin Rabbinin güzel isimlerini cennet-misal bir masumiyet içinde böylesine güzel bir sûrette aksettirmeleriyle, her gününde Peygamber aleyhissalâtu vesselamın gözbebeğidir.

Çocuklar, 'Allah'ın yeryüzündeki çiçekleri'dir Resûlullah aleyhissalâtu vesselam için.^[385] Çiçekler gibi, o Cemîl-i Zülcemâl'i bütün güzel isimleriyle bize tanıtır ve bildirirler. Ve tıpkı çiçekler gibi, her çocuk, Zât-ı Ehad-ı Samed'in müstesna bir kudret ve rahmet mucizesidir. Ehadiyet sırrınca her çiçeğin onu diğerlerinden ayıran bir hususiyetinin olduğu gibi, her çocuğun kendine mahsus bir siması, kimliği, kişiliği vardır.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın çocuklarla muhatap oluş biçiminde, bu bakımdan, hem bir letafet ve re'fet vardır, hem de onların birer hususî kişilik taşıdıkları gerçeğine dikkat. Çocuklar, onun için, büyüklerin istedikleri gibi eğip bükecekleri birer 'nesne' değildir; bilakis eğilip kırılmaması için itina isteyen birer çiçektir. "Her çocuk fitrat üzere doğar" buyurmuştur kudsî nebî. "Sonra annesi babası onu hristiyan, yahudi, mecusî yapar."^[386] Bu hadis, hem insaniyet-İslâmiyet, fitrat-Kur'ân bütünlüğünün bir nişanesidir; hem de çocuklara 'düzeltilmesi gereken' bir nesne ve 'işlenmesi gereken' bir hammadde değil, 'bozulmaması gereken' birer kutlu emanet olarak bakmak gerektiğinin...

Bu çerçevede, kudsî nebînin bir gününde hem çocukların 'çocukluğu'nu kabul vardır, hem de fitratının kabule zaten hazır olduğu doğruların güzel bir surette talimi. Onu güreş yapan iki torununa tezahüratta bulunurken, çocukları birbiriyle koşu yarışına teşvik ederken de görürüz; terkisine bindirdiği çocukla 'Resûlullah' olarak konuşurken de. Ashabına imam olarak mescidinde namaz kıldırırken secdeye sırtına binen, üstüne üstlük bir de 'Deh! Deh!' diyen torunu hevesini tam alsın diye secdeye kaldığı zamanı uzatmıştır; ama torunları dahil Haşimoğullarının çocukları konuşmaya başladığı zaman onlara "'Çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, acizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamdederim' de ve tekbir getirerek O'nun şanını yücelt" mesajını taşıyan İsrâ: 111. âyetini yedi kere öğretip söyletmiştir de. Kucağında otururken Peygamberin üstüne çiş yaptı diye torununu pataklayan Ümmü Fadl'a "O çocuk!" diye çıkışır, çocuk ağlaması duyunca namazını kısa tutar, yolda çocuk görünce devesinin terkisine alır kudsî nebî; ve diğer taraftan, konuşmaya

başladıklarında, ilk söyledikleri söz bu olsun diye, yedi kere söyleterek, “lâ ilahe illallah” demeyi öğretir.^[387] Sahabilerine de böyle yapmalarını söylemiştir: “İlk söz olarak çocuklarınıza güzelce lâ ilahe illallah demeyi öğretiniz.” Bazı çocuklar ise, ondan ilk olarak Nahl sûresinin 78. âyetini öğrenmişlerdir: “Hamd o Allah’a olsun ki, O ne bir çocuk edinmiştir, ne de mülkünde bir ortağı vardır.”^[388]

Hangi cinsten olursa olsun, ilk turfanda meyve bereket duasında bulunsun diye kendisine getirildiğinde Peygamber aleyhissalâtu vesselam, âlemlerin Rabbinden bereket ister önce: “Allahım! Bize Medine’mizi, meyvelerimizi, müddümüzü, sa’ımızı bereket üzerine bereketle mübarek kıl. Allahım! İbrahim senin kulun, peygamberin ve halîlidir. Ben de Senin kulun ve peygamberinim. O sana Mekke için dua etti. Ben de Medine için, onun Mekke hakkında yaptığı duayı bir misli ziyadesiyle aynen yapıyorum.” Sonra, kudsî nebî getirilen bu ilk meyveyi, oradaki çocuklardan en küçüğüne verir.^[389] Çünkü o en küçük çocuk, hem masumiyetiyle rahmetin celbine vesilesidir, hem de çocukluğuyla o turfanda meyveyi orada canı en çok çeken kişidir.

Kudsî nebînin bu tek bir davranışında dahi, fitrat ile İslâm’ın nasıl buluştuğuna dair bir hakikat meyvesi devşirilmektedir.

Medine sokaklarından şu ‘Peygamber ve çocuk’ tablosu da ne kadar latiftir.

Cabir b. Semüre anlatıyor:

“Resûlullah’la birlikte ilk namazı kıldım. Sonra ailesine gitti. Onunla ben de çıktım. Onu bir kısım çocuklar karşıladı. Derken onların yanaklarını bir bir okşamaya başladı. Benim yanağımı da okşadı. Elinde bir serinlik ve hoş bir koku hissettim. Elini sanki attar havanından çıkarmış gibiydi.”^[390]

VII.

Peygamber ve Gençler

CÂBİR B. SEMÜRE’NİN bir çocuk olarak yaşadığının daha fazlasını, yaşça ondan biraz daha büyük bir sahabi, Cündüb b. Abdullah harikûlade bir özetle anlatır: “Biz erginlik çağına yaklaşmış bir grup genç, Resûlullah ile beraberdik. Kur’ân’ı öğrenmezden önce imanı öğrendik. Sonra Kur’ân’ı öğrendik. Kur’ân sayesinde imanımız daha da arttı.”^[391]

Ebu Süleyman Mâlik b. Huveyris de, bir genç olarak, kudsî nebîden önce imanı, sonra Kur’ân’ı öğrenmiştir. Bir farkla ki, Mâlik Medineli değildir. Babası, Heyetler Yılında gelen bir heyetin içinde onu da Medine’ye getirmiş; imanı, İslâm’ı ve Kur’ân’ı bizzat Peygamberden ders alıp döndüğünde kabilesine anlatsın diye bir müddet için Medine’de bırakmıştır.

Şöyle anlatır Mâlik:

“Biz aynı yaşlarda bir grup genç Resûlullah’a gelmiş ve yirmi gün boyunca yanında kalmıştık. Resûlullah çok merhametli ve çok şefkatli bir insandı. Bizim yakınlarımızı özlediğimizi anlayınca, geride ailemizden kimleri bıraktığımızı sordu. Biz de kendisine söyledik. O zaman şöyle buyurdu: ‘Haydi ailenizin yanına dönün ve onların yanında kalarak kendilerini bilgilendirin.’”^[392]

Amcasının oğlu Abdullah ise, bir genç olarak, devesinin terkisinde iken Resûlullah aleyhissalatu vesselamdan duyduğu öğütleri zihnine naksetmiştir:

“Yavrum! Allah’a karşı [edebini] koru, Allah da seni korusun! Allah’ı[n üzerindeki hakkını] koru ki, O’nu karşında [himaye edici] bulasın. Bollukta Allah’ı tanı ki, darlıkta da O seni tanısin. Birşey isteyince Allah’tan iste. Yardım talep edeceksen, Allah’tan yardım dile. Zira kullar Allah’ın yazmadığı bir hususta sana faydalı olmak için biraraya gelseler, bu faydayı yapmaya muktedir olamazlar. Allah’ın yazmadığı bir zararı sana vermek için biraraya gelseler, buna da muktedir olamazlar. Kalemlerin mürekkebi kurudu ve sayfalar düürüldü. Sen yakînî bir imanla, tam bir rıza ile Allah için çalışmaya muktedir olabilirsen çalış; şayet buna muktedir olamazsan, hoşuna gitmeyen şeyde sabırlı olmanda çok hayır var. Şunu da bil ki, yardım sabırla birlikte gelir; kurtuluş da sıkıntıyla gelir, zorlukta da kolaylık vardır, bir zorluk iki kolaylığa asla galebe çalamayacaktır.”^[393]

Bunlar, Peygamberin bir gününden gençlerle ilgili üç tablodur yalnızca. Ama bu üç tablo, onun gençlerle hangi şartlarda, nasıl, hangi üslupta muhatap olduğunu görmek için herhalde yeterlidir.

VIII.

Peygamber ve Musibetzedeler

BİR KİŞİYİ, BİR TOPLUMU ve bir medeniyeti insaniyet itibarıyla büyüten asıl unsur, çocuklar ve gençlerin yanısıra, kendilerinden birşey umulmaz durumdaki kişilere gösterilen ilgidir. Sadece bugünü ve yarını inşa etmenin kendilerinden beklendiği gençlere yönelik bir ilgi sözkonusu ise, burada içtenlikten yoksun bir durum vardır. Bu ilginin içtenliğini sınavan unsur, çocuklar ve gençlerle birlikte yaşlılara, hastalara, zayıflara, tutunamayanlara, musibetzedelere de ilgi gösterilip gösterilmediğidir.

Peygamber aleyhissalâtu vesselam, bir insan olarak, bu içtenlik sınavından alnının akıyla, hem de destansı bir aklıkla çıkar. Onun her günü, bütün insanlığa, zayıflara, hastalara, yaşlılara, musibete uğramışlara, fakirlere, tutunamayanlara şefkatle, merhametle, güzellikle muamele etmenin inceliklerini taşır. Hadis kitaplarında onun yaşlılara gösterdiği hususî ilgiden kimsesiz dul kadınların derdine nasıl derman olduğuna; büyük küçük demeden hasta ziyaretine gitme noktasındaki hassasiyetinden darda kalmışların en emin sığınağı oluşuna; köleleri efendilerinin eziyetinden kurtarmasından musibete uğrayanları yemeyip yedirecek derecede gözetmesine; fakirlere hususî yardım ve ilgisinden erkekleri hanımlarına karşı incelikle ve şefkatle davranmaya çağırmasına varıncaya dek, bunun nice örneği vardır.

Onun nezdinde zayıfların, darda kalmışların, musibete uğramışların, güçsüzlerin değerini, şu tek bir olay, ne kadar da güzel aksettirmektedir:

Günlerden bir gün Peygamber aleyhissalâtu vesselam, ashabı ile sohbet ederken, fakir bir zât çıkagelir ve zengin bir adamın yanına çömelir. Bunun üzerine, zengin adam âdeta elbiselerini toplayıp öbüründen kaçınır gibi bir tavır sergiler. Gözünden kaçmayan bu hareket üzerine, Resûlullah'ın yüzü değişir ve:

“Ey falan!” der. “Zenginliğinin ona kaçmasından mı, yoksa onun fakirliğinin sana bulaşmasından mı endişelendin?”

Adamın “Zenginliğin ne zararı var yâ Rasûlallah!” diye karşılık vermesi üzerine, kudsî nebî şu cevabı verir: “Evet. Zenginliğin seni ateşe çağırırken, fakirliği onu cennete çağırıyor.”

Bu cevap üzerine adam endişe içinde “Öyleyse beni ondan ne kurtarır?” diye sorar. Peygamber aleyhissalâtu vesselam cevap verir:

“Onun başını sıvazlayıp gönlünü alman...”^[394]

* * *

ONUNCU BÖLÜM

Sonuç Yerine

I.

Yolcu ve Yol

BİR GÜN, HZ. ÖMER, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın huzuruna girer ve üstüne yattığı hasırın sırtında iz bıraktığını görür. Bu durum, rikkatine dokunur. Allah'ın birliğini ve Kur'ân'ı tanımayan kistrâlar ve kayserler saraylarda her türlü rahatın içinde yaşarken Resûlullah'ın rahat bir döşekten bile mahrum halde uyuyor olmasını hazmedemez. Ama kudsî nebî, ona şu cevabı verir:

“Bilir misin yâ Ömer? Belki Allah dünyayı onlara, âhireti bize murad etmiştir. Bu taksime razı değil misin?”

HZ. Ömer'in oğlu Abdullah ise, Resûlullah aleyhissalâtu vesselamın bir gün omuzundan tutup kendisine şöyle söylediğini bize aktarır: “Sen bu dünyada bir gurbetçi veya bir yolcu gibi ol.”^[395]

Başka bir Abdullah'ın, Abdullah b. Mesud'un hatırında, HZ. Ömer'in gördüğüne benzer bir tablo vardır. İbn Mesud, şöyle anlatır:

“Resûlullah aleyhissalatu vesselamın yanına girmiştım. Onu bir hasır örgünün üzerinde uyumuş halde buldum. Hasır, vücudunun açık olan yan taraflarında izler bırakmıştı. ‘Yâ Rasûlallah!’ dedim. ‘Sana bir yaygı temin etsek de hasırın üstüne sersek, onun sertliğine karşı sizi korusa!’ ‘Ben kim, dünya kim?’ dedi. ‘Dünya ile benim misalim, bir ağacın altında gölgelenip sonra terkedip giden yolcunun misali gibidir.’^[396]

Mü'minlerin annesi Âişe validemiz de onun mübarek dilinden benzer bir söz işitmiştir: “Ey Aişe! Benim dünya ile ne alâkam var? Benim ile dünyanın misali, bir ağacın altında biraz dinlendikten sonra kalkıp orasını terkederek giden bir süvarinin misalidir.”^[397] Yahut: “Dünya ile ben, sıcak bir günde bir ağacın altında öğle uykusuna yatıp da sonra kalkıp orayı terkeden bir süvari gibiyiz.”^[398]

O kudsî nebî, her gününü, bu büyük yolculuğun idrakiyle yaşamıştır.

Yolu da, yolculuğu da hiç unutmadan...

II. Vasiyet

RESÛLULLAH ALEYHİSSALÂTU VESSELÂMIN vefatından sonra bir gün, Hz. Ömer, Hz. Ebu Bekir’e gelir ve “Tıpkı Peygamberin onu ziyaret ettiği gibi, gel, beraberce Ümmü Eymen’i ziyaret edelim” der. Ümmü Eymen, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın dadısı, annesinden geride kalmış yegâne yadigârıdır. Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer’i evinde görünce, Ümmü Eymen ağlamaya başlar.

“Niye ağlıyorsun?” diye sorarlar kendisine. Sebebini biliyorlardır elbet. Nitekim, ardından şöyle demişlerdir: “Resûlullah’ın Allah nezdinde bulacağının daha hayırlı olduğunu bilmiyor musun?”

Ümmü Eymen, “Bilmez olur muyum?” diye cevap verir. “Allah indinde olan, Resûlullah için elbette daha hayırlıdır. Ancak beni ağlatan, semadan gelen vahyin kesilmiş olmasıdır.”

Onun bu sözleri onları da hüznülendirir. Ümmü Eymen’le birlikte onlar da ağlar.^[399]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir sözü, Ümmü Eymen’in, Ebu Bekir’in ve Ömer’in bu hazin ağlayışlarını doğrular niteliktedir. “Sizden biriniz başına bir musibet geldiğinde, benim aranızda olmayışıyla gelen musibeti hatırlasın” demiştir kudsî nebî. “Sizin için bundan daha büyük musibet yoktur.”^[400]

Bununla birlikte, onun hiç olmazsa emaneti ve hatırasıyla aramızda olması için, iki vesilemiz vardır: “Size iki şey bırakıyorum. Bunlara uyduğunuz müddetçe asla sapıtmayacaksınız: Allah’ın Kitabı ve Resûlünün sünneti.”^[401]

Sünnetinin nesilden nesile, evden eve, elden ele, dilden dile taşınması için ise, kudsî nebî ümmetini şöyle teşvik etmiştir: “Benden birşey işitip onu işittiği şekilde başkasına ulaştıran kimsenin Allah yüzünü ağartsın. Kendisine ulaştırılan öyleleri vardır ki, bizzat işitenden daha iyi kavrar.”^[402]

Peygamber aleyhissalâtu vesselamı anlatan her kitap, işte bunu hedeflemektedir. Onun sözünü daha iyi kavrayacak olana, onun hatırasını daha iyi muhafaza edecek olana, ve onun sünnetini daha iyi tatbik edecek olana ulaştırmak...

Bu gerçek, bu kitabın da yazılma sebebidir.

III.

Miras

PEYGAMBER ALEYHİSSALÂTU VESSELAMİN vefatından yıllar sonra bir gün, Ebu Hureyre Medine çarşısına uğrar ve mal satmakla meşgul esnafa “Mescidde Resûlullah’ın mirası taksim edilirken ben sizleri burada görüyorum” der.

Bu haber üzerine herkes mescide koşar. Ama dağıtılan bir miras göremez, az zaman sonra geri dönerler.

“Taksim edilen birşey göremedik” derler Ebu Hureyre’ye. “Sadece bazıları Kur’ân okuyordu.”

Ebu Hureyre cevap verir: “İyi ya, Resûlullah’ın mirası zaten bu değil midir?”[\[403\]](#)

IV.

Niyet ve Amel

PEYGAMBER ALEYHISSALÂTU VESSELÂMIN kâtibi Hanzale ibnu'r-Rebî el-Esedî, bir gün Hz. Ebu Bekir'le karşılaşır. Hz. Ebu Bekir ona: “Nasılsın?” diye sorar.

Cevap şu şekildedir: “Hanzale münafık oldu.”

“Sübhanallah, sen neler söylüyorsun?” diye şaşırان Hz. Ebu Bekir, Hanzale'den şu açıklamayı işitir:

“Peygamberin huzurunda olduğumuz sırada bize cennet ve cehennemden söz edilince, cenneti ve cehennemi sanki gözlerimizle görmüş gibi oluyoruz. Oradan ayrılıp çoluk çocuğumuza, bağımıza bahçemize karışınca da, çoklukla unutup gidiyoruz.”

Bu açıklama üzerine, Hz. Ebu Bekir: “Allah'a yemin olsun ben de aynı şeyi hissediyorum” der ve beraberce Peygambere gidip durumu ona anlatırlar. Peygamber aleyhissalâtu vesselam, kendilerine:

“Nefsimi kudret elinde tutan Zat-ı Zülcelâl'e yemin olsun ki, siz benim yanımdaki hali dışarıda da devam ettirip hatırlama işini koruyabilerseniz, melekler sizinle yataklarınızda, yollarda musafaha ederlerdi. Fakat ey Hanzale! Bazan öyle bazan böyle olması normaldir [münâfıklık değildir]” der ve son cümleyi üç kere tekrar eder.^[404]

Başka sahabiler de aynı endişeyle ona gitmişler, aynı cevabı almışlardır. Meselâ Ebu Hureyre'nin aldığı cevabın devamında, “Eğer siz hiç günah işlemeseydiniz, Allah sizi toptan yok eder, günah işleyip istiğfar edecek yeni bir mahlûk yaratır ve onları mağfiret ederdi”^[405] cümlesi de vardır.

Ebu Zerr-i Gıfârî ise, tıpkı Resûlullah'ın yaşadığı şekilde yaşamak istediği halde buna tamıtamına muvaffak olamayışının ızdırabını, kendisine şöyle aktarmıştır: “Yâ Rasûlallah! Kişi, bir kavmi sever, fakat onların amelini işleyemezse?” Cevaben, “Yâ Ebâ Zerr” buyurur kudsî nebî, “Sen sevdiğinle berabersin!”^[406]

“Kişi sevdiğiyle beraberdir” de demiştir kudsî nebî.^[407] Zira, “Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır.”^[408]

V.

Sonsöz Yerine

PEYGAMBER ALEYHISSALÂTU VESSELAMIN hayatından bu kitaba ancak bir kısmı taşınabilen bunca tablonun gösterdiği apaçık bir gerçek vardır: Kudsî nebî, her günün her ânı, O'nun için, O'nun adına, O'nun yolunda yaşamıştır. Peygamberin bir günü ve bütün ömrü, gününü ve her ânını O'nun için, O'nun adına, O'nun yolunda yaşamının insanoğlu için nasıl da mümkün olduğunu gösteren en güzel örnektir. Bu örnek hayat, insanın en şerefli mahlûk ve arzın halifesi oluşunun ardındaki sırrı, hikmeti ve hakkâniyeti bütün kâinata göstermektedir. Dolayısıyla, İblis'in insanın 'düşüklüğü'ne dair kadim iddiası ile kalıcı çabasının asılsızlığını da...

Her insanın önüne, hayatı boyu, günün her ânında iki tercih çıkar durur. İblis onu aşağıların aşağısına düşürmeye gayret eder, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayatı ise yüceler yücesine çağırır. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bizim yaşadığımız dünyada bizim yaşadığımız gündelik hayatın içinde bizimle aynı ihtiyaçlar, arzular, donanımlar, sorular, sorunlar, endişeler içerisinde sergilediği ubudiyet, bizim için bir şevk, ümit ve gayret kaynağı ve bir yükselme ve yücelme imkânıdır.

Elbette, onun destansı ubudiyetini bizler aynen yaşayamayız; elbette bizim kalb aynamız ne onunki kadar geniş, ne de o kadar parlak ve lekesizdir. Ama, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın 'dünya hali'nin örnekliğinde, böylesi bir hayatın olabilirliğini, yaşanabilirliğini seyrederiz.

Ve bu, İblis karşısında bizi yenilgi ve yılgınlıktan kurtarır. Şartlar ne olursa olsun, zaman hangi zaman olursa olsun, ayaklarımıza direnç, kalblerimize ümit verir ve bizi sebat edip daimî bir cehd göstermeye sevkeder. "Mü'minin niyeti amelinden hayırlıdır" sırrından kuvvet alan bir ümit, gayret, sebat ve cehd göstermeye...

Peygamberin Bir Günü, böyle bir gayret, ümit ve niyetin vesilesi olabilmişse, amacına ulaşmış demektir.

“Peygamberin Bir Günü”ne Derkenar

“Peygamberin Bir Günü”ne Dair Notlar

I.

Peygamberin Bir Günü, görüldüğü gibi, onun bir gününü 24 saatlik bir program şeklinde anlatmıyor. Bu kitapta saatler 01:00, 02:00 diye sıralanıp, şimdi uyuyor, şimdi uyanıyor, şimdi yemek vakti, şimdi de namaz... şeklinde bir anlatımda bulunulmuyor. Bunun yerine, Peygamberin bir gününden bilhassa dikkat çeken temel hususlar ele alınıyor.

Bunun bilinçli bir tercihin eseri olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Peygamberin bir gününü 24 saate sığdırmayı hiçbir zaman düşünmedik. Çünkü bu, okyanusu bir testiye sığdırmaya çalışmaktan daha abes bir çaba olurdu.

Onun bir gününü 24 saat olarak dilimleyen ve saat saat aktarmaya girişen bir anlatımı tercih etmeyişimizin bir diğer sebebi ise, onun hayatının ‘zuhurata’ açık niteliğidir. Onun bir gününde müşahede, tefekkür, namaz, tezekkür, dua, merhamet, esmâ-i hüsnâ ahlâkı gibi temel sabiteler hep varolmakla birlikte; hayatı kesin çizgilerle bölen sözümona ‘programlı’ ve ‘disiplinli,’ hakikat-i halde ise katı, soğuk ve ruhsuz bir zaman anlayışını asla göremiyoruz çünkü.

Peygamber aleyhissalâtu vesselam, hiçbir gününü, modernlerin mekanik zaman anlayışı içinde yaşamadı. Esneklik ve merhametten uzak, sürprizlere kapalı, katı bir ‘program’ anlayışı yoktu kudsî nebînin. Onun bir gününde, Rahmân sûresinin âlemlerin Rabbine dair “O her gün yeni bir iş üzeredir” tarifine muvafık şekilde, her yeni gün kâinatı yeniden yeniye yaratan bir Zât-ı Zülcelâl’in kulu olduğunun idraki vardı.

O yüzden ‘bir gün’dü onun günü; ‘24 saat’ değil. Modern zaman kurgusunda günün 00:00 ile başlayan sabit bir kurguya sahip olmasına ve toplam 24 saat x 60 dakika olmasına mukabil, İslâmî zaman anlayışında günün ve ayın güneşin ve ayın hareketine tâbi olarak yıl boyu sürekli uzayıp kısalması, akşamın ve sabahın vaktinin sürekli değişmesi, bunun bir delilidir.

Sözün kısası, Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bir gününde, bu kitap boyunca dile getirdiğimiz sâbiteler; ama aynı zamanda, esneklikler ve sürprizler vardır. Onun günü, devingendir ve zuhurata açıktır. Katı ve köşeli değildir; sağlam temeller üzerine kurulmakla birlikte, esnektir. Bir asma köprüden daha muhteşem sûrette, bir ‘sabit ve değişken’ dengesi üzerine bina edilmiştir. Onun bir günü, kulluğun edebine yakışır şekilde yaşanmıştır; onun için aslolan, âleme nizam vermek değil, âlemler Rabbinin âlemler için vaz’ettiği nizamla barışık ve uyumlu yaşamaktır.

Peygamberin bir gününü bu yönüyle kavramak, umulur ki, bizi daha merhametli, daha kucaklayıcı ve daha mütevazı kılacaktır. Ve bize, kâinatta rab değil abd, mâlik değil memlûk olduğumuzu hatırlatarak, hayatımızın ritmini kâinat kardeşlerimizle buluşturabildiğimiz bir zemine inşaallah kapı aralayacaktır.

II.

Bu arada, Peygamber şehri Medine’nin modern ‘kent’lerden farkına işaret etmek gerekiyor. Modern ‘kent’in bildik ritmine teslim olarak, gündelik hayatımızda onun dayatmalarına rıza göstererek, hiç olmazsa kendi iç dünyamızda ‘kent’ten ‘medine’ye bir hicret yaşamadan Peygamberin bir gününü kendi gündelik hayatımıza yansıtmamız zor gözüküyor. “Şehirlerde yaşayanlar, Allah yolunda hapsedilmiş kimselerdir”^[409] buyurur ‘ihtikar’ı yasaklayan bir hadisinde kudsî nebî. ‘Farkındalık’ ise, bu zinciri kırıp içe doğru, Peygamber şehri Medine’ye doğru ve Peygamberin bir gününe doğru

hicretin ilk adımıdır... Güneşi bize yasaklayan beton yığınları arasından, tek bir çiçeğin boy vermesini engelleyen asfalt tabakalar arasından; en önemlisi bu durumun farkında dahi olmaksızın, üstelik kendisini bu akışa ve bu hıza kaptırarak, ‘Peygamberin bir günü’nün kokusunu duymak mümkün yahut kolay değildir.

O halde, modern ‘kent’lerde hayatın bu hızlı akışına kendimizi kaptırmayıp frene basabilmek, gerektiğinde ‘durup düşünmek’ gerekmektedir. Peygamberin bir gününe zihin ve yürek hicreti, bu takdirde gerçekleşebilir.

III.

Bakıldığında, iman-küfür mücadelesinin ‘hayat tarzları’ üzerinden gerçekleşmeye başladığı şu zamanlarda, gündelik hayat yeni mücadelenin en önemli sahnesidir. Dünyevîliğin temsilcileri, bir günün içini doldurmak için bize birçok şey önermektedir. Hafta içine, hafta sonuna, gündüze ve geceye dair pek çok şey... Yaşadığımız çağda hem ‘çalışma’nın böyle kutsanmış, hem de ‘eğlence’nin böylesine ayrıntılı ve sistemli hale getirilmiş olması boşuna değildir. İman edenler safının karşısında yer alanların günün içini doldurma biçimine karşı bizim cihadımız, Peygamberin bir günü iledir. Yirmidört saati nasıl (boşa) geçireceğimizi tarif edenlere karşı günümüzü kurtarmanın yolu, günün içinde Peygamberin sünnetine sarılmaktan geçmektedir. Ve elbette bu sünnetin içinde, onun bir günündeki herşey vardır.

IV.

Mü’minlerin dünyasında son dönemlerde yaygın hale gelen bir itiyad, Peygamber aleyhissalâtu vesselamı muhakkak ‘duygusal’ bir edayla anlatmaktır. Zaman zaman iç dünyalarda kekremesi bir tad bırakan zorlama duygusalılıklara dahi rastlanıyor ne yazık ki.

Bu kitapta ise, ‘akleden kalbe’ hitap yolu seçilmiş; aklı gözardı edip, ‘bürhan’dan ziyade ‘tasvir-i müdde’a’ya yaslanan bir duygusal anlatım bilhassa tercih edilmemiştir.

Bu kitabın yazarını Kur’ân’la ve Resûlullah’la tanıştıran Risale-i Nur müellifinin “Otuzuncu Söz”de dile getirdiği bir gerçek, bu tercihte büyük pay sahibidir. Bu eserinde iman ve inkâr yollarının tahlilini yaparken, bu iki yolun insandaki üç temel kuvve itibarıyla nasıl meyveler verdiğini irdeler Bediüzzaman. ‘Kuvve-i akliye,’ yani akletme melekesi, bu üç kuvveden biridir; ve Bediüzzaman peygamberleri ‘silsile-i diyanet’in ‘kuvvet-i akliye’ dalında verdiği en parlak meyveler olarak zikretmektedir. O halde, Peygamberi anlamak için, yalnızca duyguları değil, ‘akleden kalb’i işletmek gerekmektedir.

V.

Hindistanlı İslâm âlimi Şiblî Numanî, ancak iki cilt olarak yazabildiği ve onun ölümünden sonra talebesi Seyyid Süleyman Nedvî’nin tamamladığı siyerinin girişinde, niye kitabı boyunca Peygamber aleyhissalâtu vesselam için salât ve selâm ifadelerini tam söylenişiyle yazdığını anlatır. Sebep, açıktır: Salât ve selâm için (a.s.m.) veya (s.a.v.) diye bir kısaltma tercih edildiğinde genellikle yaşanan, ya bu parantezin atlanması veya a-se-me yahut se-a-ve diye okunup geçilmesidir. Bu durumda ise, âlemler Rabbinin “Ey iman edenler! O’na salât ve selâm edin” çağrısına hakkıyla icabet sırrı gerçekleşmemektedir.

Şiblî Numanî’nin bu tercihi, *Peygamberin Bir Günü*’nde bilhassa ihtiyar edilmiştir.

VI.

Umumî istifade için, bu çalışmamızın belli bir hacim içinde kalmasına dikkat edilmiştir. Bunun kaçınılmaz sonucu ise, “Esmâ-i Hüsnâ Ahlâkı,” “Peygamber ve Çocuklar,” “Peygamber ve Gençlik,” “Peygamber Ailesi,” “Musibetler Karşısında Peygamber” gibi her biri üzerinde müstakil surette çalışılması gereken bazı konulara kısaca değinme durumunda kalmış olmamızdır. İleride, bu konular üzerine daha kapsamlı çalışmalar yapmayı planladığımızı bilvesile belirtmek isteriz.

Daha İleri Okumalar İçin

1.

Peygamber aleyhissalâtu vesselamın bütün hayatını ve bir gününü nasıl yaşadığını öğrenmek için müracaat edilmesi gereken en önemli kaynak, onun mübelliği ve ilk muhatabı olduğu Kur’ân-ı Hakîm’dir. Mü’minlerin annesi Hz. Âişe’nin “O’nun ahlâkı Kur’ân’dı” sözü, onun hayatını anlamak için Kur’ân’a müracaat etmemiz gerektiğini açıkça göstermektedir.

2.

Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayatını ve bir gününü nasıl yaşadığını öğrenmek için müracaat etmemiz gereken birinci kaynak Kur’ân-ı Hakîm olduğuna göre, bütün tefsirlerin de bu yolda bizim için birer kaynak değeri taşıdığı ortadadır.

Nitekim, *Peygamberin Bir Günü*, en başta bir Kur’ân tefsiri olarak Risale-i Nur’un bu satırların yazarına kazandırdığı bakış açısının bir meyvesidir.

Risale-i Nur külliyyatı içinde ise, şu risalelere bilhassa nazar edilmelidir: “Ondokuzuncu Söz” (Risale-i Ahmediye Risalesi), “Otuzbirinci Söz” (Mirac Risalesi), “Ondokuzuncu Mektub” (Mu’cizât-ı Ahmediye Risalesi), “Onbirinci Lem’a” (Sünnet-i Seniyye Risalesi) ve Risale-i Nur müellifi Bediüzzaman Said Nursî’nin Eski Said döneminde yazmış olduğu “Şuaât-ı Mârifetü’n-Nebî.”

Bu risalelerden ayrı olarak, Bediüzzaman’ın varoluşa dair küllî ve kapsamlı bir bakış açısı sunduğu temel risalelerden “Onuncu Söz” (Haşır Risalesi), “Onbirinci Söz,” “Yirmidördüncü Söz,” “Otuzuncu Söz” (Ene Bahsi), “Otuzikinci Söz,” “Otuzuncu Lem’a (Esmâ-i Sitte Risalesi) ve “Yedinci Şua” (Âyetü’l-Kübra Risalesi)’nde, insanın bu dünyada kendi varoluş amacını gerçekleştirmesi yolunda Hiz. Peygamberin risaletinin ve sünnetinin vazgeçilmez önemi son derece sağlam bir muhakemeye ortaya konulmaktadır.

Kur’ân-ı Hakîm’in bütün âyetlerinin tefsir edildiği tefsir külliyyatları içinde ise, Türkçe’deki en kapsamlı külliyyat olarak Fahreddin Râzî’nin 23 ciltlik *Tefsîr-i Kebîr*’ine dikkat çekmek gerekir.

3.

Hiz. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın sünnetini ve hayatını doğrudan bize bildiren en önemli kaynak, Kur’ân-ı Hakîm’den sonra, hadis külliyyatlarıdır. Peygamberin Bir Günü’ne dair araştırmamız esnasında ilk okunan hadis külliyyatı, Sahih-i Buhârî’ye dayanarak Zebîdî’nin hazırlamış olduğu *Tecrid-i Sarîh*’in Babanzâde Ahmed Naim tarafından başlanmış olup Kamil Miras tarafından tamamlanan tercüme ve şerhidir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayınlanmakta olan bu çalışmanın hem hadis ilmine dair verdiği bilgiler, hem getirilen şerhlerdeki vukûfiyet, hem de içerdiği güçlü dil yapısı itibarıyla göz doldurduğunu belirtmek gerekir.

Prof. Dr. İbrahim Canan’ın Rezîn’in Kütüb-ü Sitte’ye dayanarak hazırladığı *et-Teysîr*’i tercüme ve şerhettiği *Kütüb-ü Sitte Tercümesi ve Şerhi*’nin de (ilk baskı: Akçağ Neşriyat, 18 cilt), Türkçe’de hadis alanında çok önemli bir borçluğu doldurduğu belirtilmelidir.

Kütüb-ü Sitte’nin tamamına veya bu kitaplar içinde sadece birine hasredilmiş başkaca tercüme ve şerhler de mevcuttur; ve her biri bize kudsî nebînin haberini getirmesi itibarıyla son derece değerlidir. Ayrıca, Kütüb-ü Sitte’de yer almış sahih hadislerden daha fazlasının, daha sonraki dönem muhaddisler tarafından ortaya konulmuş çalışmalarda yer aldığına da dikkat çekmek gerekir. Bu

çerçevede, Türkçe'deki en kapsamlı hadis külliyyatı İz Yayıncılık'ın yayınladığı yedi ciltlik *Büyük Hadis Külliyyatı*'dır. 12000 civarında hadis içeren bu çalışma, Rûdânî'nin *Cem'u'l-Fevâid*'inin tercümesi niteliğindedir.

4.

Hadis külliyyatlarından sonra, Hz. Peygamber'in hayatı hakkında bize bilgi veren en önemli kaynaklar, siyer kitaplarıdır. Türkçe'ye kazandırılmış veya Türkçe'de yazılmış siyer kitaplarının sayısı yüzü geçmektedir. Bu çalışmalar içinde bu satırların yazarı için en ziyade ilham verici siyer, Martin Lings'in tek ciltlik *İlk Kaynaklara Göre Hz. Muhammed'in Hayatı* başlıklı harikulâde çalışması olmuştur.

Türkçe'deki en kapsamlı siyer çalışması ise, M. Âsım Köksal'ın değişik zamanlarda hazırlanmış onsekiz, sekiz ve dört ciltlik üç ayrı baskısı bulunan *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslâmiyet* başlıklı çalışmasıdır.

Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayatı hakkında bütün çalışmaların tartışmasız bir değeri vardır. Bu çerçevede, ismini burada tek tek sıralayamadığımız bunca değerli çalışma içinde, Muhammed Hamidullah'ın iki ciltlik *İslâm Peygamberi* adlı eserini, M. Fethullah Gülen'in *Sonsuz Nur*'unu, Zekai Konrpa'nın *Sevgili Peygamberimiz* adlı eserini, Şiblî Numanî'nin *Siyer-i Nebî*'sini ve Salih Suruç'un iki ciltlik *Kâinatın Efendisi Hz. Muhammed'in Hayatı* kitabını bilhassa zikretmek isteriz.

5.

Hadis külliyyatlarının ve siyer kitaplarının yanı sıra, Resûlullah aleyhissalâtu vesselam'ın hayatıyla ilgili belli bir konuyu münhasıran ele alan çalışmaların da, Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın hayatı hakkında ince ayrıntılara ulaşma noktasında her zaman yardımcı olduğunu belirtmek gerekir. İz Yayıncılık tarafından yayınlanmış olan üç çalışma, bu noktada bir örnek olarak zikredilebilir: (i) Kettânî, *et-Terâtîbü'l-İdâriyye* (üç cilt); (ii) el-İsbehânî, *Hz. Peygamberin Edeb ve Ahlâkı*; (iii) Nesâî, *Gündüz ve Gece İbadetleri*.

6.

Hz. Peygamber'in insanlığa aydınlık veren hayatını ve sözlerini iç dünyalarımıza ve hayatlarımıza taşıma azmiyle yazılmış bütün çalışmalar, hepsini burada tek tek zikredemesek bile, nazarımızda muteber ve muhteremdir. Tamamı için, emeği geçenlerden Allah razı olsun ve onları cennette Resûlullah aleyhissalâtu vesselama komşu eylesin.

* * *

[\[1\]](#). Tirmizî, İlim 7; ayrıca bkz. Ebu Dâvûd, İlim 10; İbn Mâce, Mukaddime 18, Menâsik 76.

[\[2\]](#). Bkz. Kur'ân, Furkan sûresi, 24:7.

[\[3\]](#). Bkz. Kur'ân, Furkan sûresi, 24:7-8.

[\[4\]](#). Bkz. Kur'ân, Ahzâb sûresi, 33:21.

[\[5\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte.

[\[6\]](#). Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 11.

[\[7\]](#). İbn Mâce, Mukaddime 10; Müsned, IV, 408, 419.

[\[8\]](#). (Buhârî, Mardâ 1, Tirmizî, Emsâl 4, Müslim, Sıfâtu'l-Münâfikûn 58

[\[9\]](#). Ebu Dâvûd, İlim 1, Tirmizî, İlim 19, İbn Mâce, Mukaddime 17.

[\[10\]](#). Müslim, Fedâil 19; ayrıca bkz. Buhârî, Rikâk 26, Tirmizî, Edeb 82.

[\[11\]](#). İbn Mâce'den naklen Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 588.

[\[12\]](#). Buhârî, Edeb 19, Rikâk 19; Tirmizî, Daavât 107-8.

[\[13\]](#). Buhârî, Zekat 8; Müslim, Zekat 63; Muvatta, Sadakat 1; Tirmizî, Zekat 28; Nesâî, Zekat 48.

[\[14\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 94; Tirmizî, Edeb 72.

[\[15\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 496.

[\[16\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 497.

[\[17\]](#). Buhârî, Et'ime 30, Fedâilu'l-Kur'ân 17, 36, Tevhid 57; Müslim, Müsâfirîn 243; Ebu Dâvûd, Edeb 19; Tirmizî, Edeb 79; Nesâî, İman 32, İbn Mâce, Mukaddime 16.

[\[18\]](#). Buhârî, İlim 20; Müslim, Fedâil 15.

[\[19\]](#). Buhârî, Tevhid 15, 35, 55; Müslim, Tevbe 1, Zikir 2, 19. Ayrıca bkz. Tirmizî, Zühd 51, Daavât 131; İbn Mâce, Edeb 58.

[\[20\]](#). Buhârî, Daavât 4; Tirmizî, Kıyâmet 50.

[\[21\]](#). Buhârî, İcâre 2; Muvatta,18; İbn Mâce, Ticârât 5

[\[22\]](#). Tirmizî, Zühd 43.

[\[23\]](#). Buhârî, İman 39, Büyû 2; Müslim, Müsâkat 107; Ebu Dâvûd, Büyû 3; Tirmizî, Büyû 1; Nesâî, Büyû 2.

[\[24\]](#). Buhârî, Büyû 38, Zebâih 31, Müslim, Birr 146.

[\[25\]](#). Nesâî, Menâsik 6; İbn Mâce, Menâsik 3

[26]. Bkz. Kütüb-ü Sitte, c. 13, s. 288.

[\[27\]](#). Buhârî, Megâzî 17, Fedâilu'l-Medine 10, Tefsir, Nisâ 15; Müslim, Münâfikûn 6; Tirmizî, Tefsir, Nisâ.

[\[28\]](#). Bkz. Kur'ân, Nisâ sûresi, 4:123.

[\[29\]](#). Tirmizî, Tefsîr, Bakara.

[\[30\]](#). Müslim, Zühd 2.

[\[31\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 586.

[\[32\]](#). Tirmizî, Fedâilü'l-cihad 26; ayrıca Nesâî Cihad 35; İbn Mâce, Cihad 16.

[\[33\]](#). Buhârî, Ezan 89; Müslim, Mesâcid 147, Ebu Dâvûd; Salât 123; Nesâî, İftitah 15.

[\[34\]](#). Tirmizî, Daavât 74.

[\[35\]](#). Ebu Dâvûd, Libas 25; ayrıca Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4, 179-80.

[\[36\]](#). Buhârî, Edeb 18; Müslim, Tevbe 22; ayrıca Ebu Dâvûd, Cenâiz 1; İbn Mâce, Zühd 35.

[\[37\]](#). Tirmizî, Zühd 44.

[\[38\]](#). Buhârî, Fedâilu’s-sahâbe 6. Eris Kuyusu, Medine’ye üç kilometre uzaklıkta ve Kuba Mescidinin batı tarafında bulunmaktadır. Resul-i Ekrem aleyhissalâtu vesselam, Kuba Mescidine giderken Eris kuyusundan abdest alır ve orada dinlenirdi.

[39]. Müslim, İman 52,

[\[40\]](#). Buhârî, Zekat 44, Vekâlet 14, Vesâyâ 10, 17, 26, Eşribe 13; Müslim Zekat 42, 43.

[\[41\]](#). Bkz. Kur'ân, Mülk sûresi, 67:3-4.

[\[42\]](#). Bkz. Kur'ân, Kâf sûresi, 50:6-8.

[\[43\]](#). Bkz. Kur'ân, Mülk sûresi, 67:19.

[\[44\]](#). Bkz. Kur'ân, Gâşîye sûresi, 88:17-20.

[\[45\]](#). Örnek olarak bkz. Nahl sûresi, âyetler: 5-6,10-11, 66-69; Vâkıa sûresi, 28-29.

[\[46\]](#). Bkz. Kur'ân, Zâriyât sûresi, 60:21.

[\[47\]](#). Bkz. Kur'ân, Fussilet, 41:53.

[\[48\]](#). Bkz. Kur'ân, En'am sûresi, 6:76.

[\[49\]](#). Bkz. Kur'ân, En'am sûresi, 6:162.

[\[50\]](#). Muvatta, Kur'ân 32; Tirmizî, Daavât 133.

[\[51\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 21.

[\[52\]](#). Bkz. Kur'ân, Âl-i İmran sûresi, 3:190-191.

[53]. el-Ukaylî, *ed-Duafâu'l-kebîr*, II, 225 ve İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, s. 742'den naklen el-İsbehânî, *Hz. Peygamberin Edeb ve Ahlâkı*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1995, s. 164-5.

[\[54\]](#). Bkz. Kur'ân, Âl-i İmran sûresi, 3:190-191.

[\[55\]](#). Bkz. el-İsbehânî, a.g.e., s. 165-6.

[56]. Bu güzeller güzeli nebevî münacat, şu şekildedir: “Allahım! Senden, katından vereceğin öyle bir rahmet istiyorum ki, onunla kalbime hidayet, işlerime nizam, dağınıklığıma tertip, içime kâmil iman, dışıma amel-i sâlih, amellerime temizlik ve ihlâs verir, rızana uygun istikâmeti ilham eder, ülfet edeceğim dostumu lutfeder, beni her çeşit kötülüklerden korursun.

Allahım! Bana öyle bir iman, öyle bir yakîn ver ki, artık bir daha küfür [ihtimali] kalmasın. Öyle bir rahmet ver ki, onunla, dünya ve ahirette Senin nazarında kıymetli olan bir mertebeye ulaşayım.

Allahım! Hakkımızda vereceğin hükümde lütfünla kurtuluş istiyorum, şühedâya has makamları niyaz ediyorum, bahtiyar kulların yaşayışını diliyorum, düşmanlara karşı yardım taleb ediyorum!

Allahım! Anlayışım kıt, amelim az da olsa ihtiyaçlarımı Senin kapına indiriyorum. Rahmetine muhtacım, halimi arz ediyorum. Ey işlere hükmedip yerine getiren, kalplerin ihtiyacını görüp şifa veren Rabbim! Denizlerin aralarını ayırdığın gibi, benimle cehennem azabının arasını da ayırmanı, helâke dâvetten, kabir azabından korumanı diliyorum.

Allahım! Kullarından herhangi birine verdiğin bir hayır veya mahlukatından birine vaadettiğin bir lütuf var da buna idrakim yetişmemiş, niyetim ulaşmamış ve bu sebeple de istediklerimin dışında kalmış ise, ey âlemlerin Rabbi, onun husulü için de Sana yakarıyor, bana onu da vermeni rahmetin hakkında Senden istiyorum.

Ey Allahım! Ey kuvvetli ipin, doğru yolun sahibi! Kâfırlar için cehennem vaadettiğin kıyamet gününde, Senden cehenneme karşı emniyet, arkadan başlayacak ebediyet gününde de huzur-i kibriyana ulaşmış mukarrebîn meleklerle, rükü ve secde yapanlar ve ahidlerini ifa edenlerle birlikte cennet istiyorum. Sen sınırsız rahmet sahibisin, Sen hadsiz sevgi sahibisin, Sen dilediğini yaparsın.

Allahım! Bizi sapıtmayıp saptırmayan hidâyete ermiş hidâyet rehberleri kıl. Dostlarına sulh, düşmanlarına da düşman kıl. Seni seveni Sana olan sevgimiz sebebiyle seviyoruz. Sana muhalefet edene, Senin ona olan adâvetin sebebiyle adavet ediyoruz.

Allahım! Bu bizim duamızdır. Bunu fazlınla kabul etmek Sana kalmıştır. Bu, bizim gayretimizdir, dayanağımız Sensin.

Allahım! Kalbime bir nur, kabrime bir nur ver; önüme bir nur, arkama bir nur ver; sağıma bir nur, soluma bir nur ver; üstüme bir nur, altıma bir nur ver; kulağıma bir nur, gözüme bir nur ver; saçıma bir nur, derime bir nur ver; etime bir nur, kanıma bir nur ver; kemiklerime bir nur koy!

Allahım! Nurumu büyüt, bir nur ver, bir nur daha ver!

İzzeti bürünmüş, onu kendine alem yapmış olan Zât münezzehtir. Büyüklüğü bürünmüş ve bu sebeple kullarına ikramı bol yapmış olan Zât münezzehtir. Tesbih ve takdis sadece kendine lâayık olan Zat münezzehtir. Fazl ve nimetler sâhibi Zât münezzehtir. Azamet ve kerem sahibi Zât münezzehtir. Celâl ve ikrâm sâhibi Zat münezzehtir.” Bkz. Tirmizî, Daavât 30.

[\[57\]](#). Bkz. el-İsbehânî, a.g.e., s. 16.

[58]. Nesâî, *Gündüz ve Gece İbadetleri: Hz. Peygamberin Dilinden Dualar ve Zikirler*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s. 98.

[\[59\]](#). Bkz. Kur'ân, Nebe sûresi, 78:9-11.

[\[60\]](#). Bkz. Buhârî, Teheccüd 16, Teracih 1, Menâkıb 24; Tirmizî, Edeb 86; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 36; Ebu Dâvûd, Tahâret 79; Müsned, 1: 274: “Benim gözüm uyur, kalbim uyumaz.”

[61]. Nesâî, *Gündüz ve Gece İbadetleri: Hz. Peygamberin Dilinden Dualar ve Zikirler*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s. 170.

[\[63\]](#). Dârimî, I, 30; Taberânî, hadis no: 1842; Hâkim, Müstedrek, IV, 186.

[64]. Bkz. Kur’ân,Tâ-hâ sûresi, 20:13. Hadis için bkz. Buhârî, Mevâkitu’s-salât 6, 26, Tefsir, Kâf 1, Tevhid 24; Müslim, Mesâcid 211; Ebu Dâvûd, Sünnet 20; Tirmizî, Cennet 16.

[\[65\]](#). Tirmizî, Dua 50; ayrıca bkz. Buhârî, Eymân 9, Merdâ 9, Tevhid 25; Ebu Dâvûd, Cenâiz 24, Edeb 58; Nesâî, Cenâiz 22; İbn Mâce, Cenâiz 53.

[\[66\]](#). Tirmizî, Daavât 52.

[\[67\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 111.

[\[68\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 75

[\[69\]](#). Buhârî, Kûsuf 2,4, 13, 19, el-Amel fî's-alât 11, Bed'u'l-Halk 4, Tefsir, Maide 13; Müslim Kûsuf 1, 8; Muvatta Kûsuf 1; Tirmizî, Salât 396; Nesâî, Kûsuf 6,7, 10, 11.

[\[70\]](#). Buhârî, Tefsir Yâ-sîn 1, Bed’u’l-Halk 4, Tevhid 22, 23; Müslim, İman 250; Tirmizî, Tefsir Yâ-sîn. İlgili âyet, Yâsîn sûresinin 38 âyetidir.

[\[71\]](#). Tirmizî. Zühd 33; ayrıca bkz. İbn Mâce, Zühd 14.

[\[72\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 114; Müslim, İstiskâ 13; Müsned, 6:94, 130.

[\[73\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 104.

[\[74\]](#). Müslim, İstiskâ 15.

[\[75\]](#). Müsned, 7:90; ayrıca bkz. Tirmizî, Fiten 64.

[\[76\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 53; Tirmizî, Birr 48.

[\[77\]](#). Ebu Dâvûd, Cenâiz 1.

[78]. Ebu Dâvûd, Libas 24; Tirmizî, İsti'zan 27. Cabir b. Süleym, Temim kabilesinden olup, Heyetler Yılında, kabilesinden bir heyetle Peygamberi dinleyip İslâm'ı tanımak üzere Medine'ye gelmiş ve bu muhavareden sonra Müslüman olmuştur.

[\[79\]](#). Buhârî, Et'ime 21, Menâkıb 23; Müslim, Eşribe 187; Ebu Dâvûd, Et'ime 14; Tirmizî, Birr 84.

[\[80\]](#). Ebu’ş-Şeyh el-İsbehânî, *Hz. Peygamberin Edeb ve Ahlâkı*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul, İz Yayıncılık: 1995, s. 182.

[\[81\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 411.

[82]. Ebu Dâvûd, Et'ıme, 17; ayrıca İbn Mâce, Et'ıme 6. Hadiste geçen 'inatçı zorba' (*cebbâran anîd*) sıfatının, Hûd sûresinde kavm-i Hûd'un azgın önderleri için kullanıldığını belirtelim.

[\[83\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 11, s. 96.

[\[84\]](#). Müslim, Eşribe 166; Ebu Dâvûd, Et'ime 40; Tirmizî, Et'ime 35; Nesâî, Eymân 21.

[85]. Ebu’ş-Şeyh el-İsbehânî, *Hz. Peygamberin Edeb ve Ahlâkı*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul, İz Yayıncılık: 1995, s. 200.

[\[86\]](#). aynı yer.

[\[87\]](#). Müsned, 3:32, 98.

[\[88\]](#). Ebu Dâvûd, Et'ıme 53.

[\[89\]](#). Bkz. Kur'ân, Rûm sûresi, 30:22; ayrıca bkz. A'râf sûresi, 7:11.

[90]. Ebu’ş-Şeyh el-İsbehânî, *Hz. Peygamberin Edeb ve Ahlâkı*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul, İz Yayıncılık: 1995, s. 159.

[\[91\]](#). a.ge., s. 160.

[\[92\]](#). Ebu Dâvûd, Salât 334; Tirmizî, Salât 407; Nesâî, İftitâh 71.

[\[93\]](#). Müslim, Müsafirîn 201.

[\[94\]](#). Bkz. Kur'ân, En'am sûresi, 6:79; ve, Nesâî, İftitâh 17.

[\[95\]](#). Müslim, Birr 112.

[\[96\]](#). Buhârî, Itk 20; Müslim, Birr 117.

[\[97\]](#). Müslim, Libas 107; Ebu Dâvûd, Cihad 56; Tirmizî, Cihad 30. Ayrıca bkz. Müslim, Libas 106, 108.

[\[98\]](#). Bkz. Kur'ân, Fussilet sûresi, 41:37-52.

[\[99\]](#). Bkz. Kur'ân, Ra'd Sûresi, 13:28

[\[100\]](#). Tirmizî, Zühd 17, İbn Mâce, Zühd 21.

[\[101\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 580.

[\[102\]](#). Ebü Dâvud, Tereccül 1; İbn Mâce, Zühd 22.

[\[103\]](#). Ebu’ş-Şeyh el-İsbehânî, *Hz. Peygamberin Edeb ve Ahlâkı*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul, İz Yayıncılık: 1995, s. 182.

[\[104\]](#). Ebu Dâvûd, Et'ime, 17; ayrıca İbn Mâce, Et'ime 6.

[\[105\]](#). Buhârî, Eymân 3, Kader 14, Tevhid 11; Muvatta, Nuzûr 14; Ebu Dâvûd, Eymân 16; Tirmizî, Nüzûr 12; Nesâî, Eymân 2.

[\[106\]](#). Müslim, İman 93, Ebu Dâvûd, Edeb 142.

[\[107\]](#). Ebu Dâvûd, Eymân 12, İbn Mâce, Keffârât 1.

[\[108\]](#). Tirmizî, Kader 7.

[\[109\]](#). Tirmizî, Kader 7.

[\[110\]](#). Tirmizî, Kader 7. Ayrıca bkz. Kütüb-ü Sitte, c. 16, s. 536.

[\[111\]](#). Buhârî, Cihad 59, Rikâk 38; ayrıca bkz Ebu Dâvûd, Edeb 8-9; Nesâî Hayl 14.

[\[112\]](#). Bkz. M. Âsım Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslâmiyet*, İstanbul: Köksal Neşriyat, 1998, c. 3, s. 234.

[\[113\]](#). Buhârî, Sehv 2, Salat 31, 32, Eymân 15, Haberu’l-vahid 1; Müslim, Mesâcid 89; Ebu Dâvûd, Salât 196; Nesâî, Sehv 26; Tirmizî, Salât 289.

[\[114\]](#). Muvatta, Sehv 2.

[\[115\]](#). Buhârî, Vudu 48, 35, 49, Salât 7, 25, Cihad 90, Megâzî 80, Libas 10, 11; Müslim, Tahâret 77, 79, 81, 82; Muvatta Tahâret 42; Ebu Dâvûd, Tahâret 59; Tirmizî, Tahâret 72; Nesâî, Tahâret 96.

[\[116\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 11, s. 218.

[\[117\]](#). Buhârî, Teheccüd 28, Daavât 48, Tevhid 10; ayrıca Tirmizî, Vitr 18; İbn Mâce, İkâme 188.

[\[118\]](#). Buhârî, Humus 7; Ebu Dâvûd, Harac 13.

[\[119\]](#). Buhârî, Farzu'l-Humus 7, İlim 13, İ'tisâm 10.

[\[120\]](#). Buhârî, İlim 10, Humus 7, İ'tisâm 10.

[\[121\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 10.

[\[122\]](#). Buhârî, Edeb 114; Müslim, Edeb 20; Ebu Dâvûd, Edeb, 70; Tirmizî, Edeb 65.

[\[123\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 70; Nesâî, Kadâ 7.

[\[124\]](#). Buhârî, Tevhid 19; Müslim, Sıfâtu'l-münafıkîn 24, Ebu Dâvûd, Sünne 21.

[\[125\]](#). Tirmizî, Tefsîr, Hucurât.

[\[126\]](#). Müslim, Cum'a 48; Ebu Dâvûd, Edeb 85, Salât 229; Nesâî, Nikah 40.

[\[127\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 84.

[\[128\]](#). İbn Mâce, Keffârât 13; Darimî, İsti’zan 63, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 72, 293; ayrıca bkz. Ebu Dâvûd, Edeb 84.

[\[129\]](#). Buhârî, Libas 46, 50; Müslim, Mesâcid 222; Ebu Dâvûd, Hâtim 1-2; Nesâî, Zînet 48-82; Tirmizî, İsti'zan 25; İbn Mâce, Libas 39-41 vd.

[\[130\]](#). Müslim, Zikir 42.

[\[131\]](#). Buhârî, Daavât 3; Tirmizî, Tefsir 47; İbn Mâce, Edeb 57.

[\[132\]](#). Buhârî, İsti'zan 17; Müslim, Âdâb 38-39; ayrıca bkz. Ebu Dâvûd, Edeb 128.

[\[133\]](#). Bkz. M. Âsım Köksal, *Peygamberler Peygamberi Hz. Muhammed'in Hayatı ve İslâmiyet*, İstanbul: Köksal Neşriyat, 1998, c. 1, s. 176-178.

[\[134\]](#). Bkz. Kur'ân, Müzzemmil sûresi, 73:1-8.

[\[135\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 133; İbn Mâce, Vesâyâ 1.

[\[136\]](#). Bkz. Bediüzzaman Said Nursî, *Sözler*, “Yirmidokuzuncu Söz.”

[\[137\]](#). Nesâî, İşretu'n-Nisâ 1. Enes b. Mâlik rivayetiyle, hadisin aslı şöyledir: “Resûlullah buyurdular ki: Bana, [dünyanızdan] koku ve kadın sevdirdi. Gözümün nuru ise namazda kılındı.”

[\[138\]](#). Nesaî, İşretu'n-Nisâ 1.

[\[139\]](#). Tirmizî, İman 8.

[\[140\]](#). Bkz. Kütüb-ü Sitte.

[\[141\]](#). Müslim, İman 134; Ebü Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, İman 9.

[\[142\]](#). Ebu Dâvûd, Harac 26.

[\[143\]](#). Buhârî, Tefsiru Sure 48, 2; Müslim, Münâfikûn 81; ayrıca bkz. Buhârî, Teheccüd 6, Rikâk 29; Müslim, Münafikin 79-80; Tirmizî, Salat 187; Nesâî, Kıyâmu'l-leyl 17; İbn Mâce, İkâme 200.

[\[144\]](#). Buhârî, Teheccüd 16, Tefsir, Feth 1, Rikak 20; Müslim, Sıfatu'l-münafikin 79; Tirmizî, Salât 304; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 17.

[\[145\]](#). Bkz. Kur'ân, Rahmân sûresi, 55:60.

[\[146\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 86.

[\[147\]](#). Belirtelim ki, Peygamber aleyhissalâtu vesselam, kısa okumasını gerektiren özel bir durum olmazsa, namazlarında altmış-yüz âyet miktarınca Kur’ân okurdu. Bkz. Buhârî, Ezan 104; Müslim, Mesâcid 237; Ebu Dâvûd, Salât 3; Nesâî, Nevâkit 2, 20.

[\[148\]](#). Ebu Dâvûd, Salât 312, Nesâî, Mevâkit 46.

[\[149\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 174; Tirmizî, Siyer 25; İbn Mâce, İikâmet 192.

[\[150\]](#). Müslim, Salât 215; ayrıca Ebu Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 78.

[\[151\]](#). Müslim, Salât 222; ayrıca Ebu Dâvûd, Salât 148; Nesâî, Tatbîk 71, İstiâze 62.

[\[152\]](#). Bkz. Kur'an, 2: 3, 43, 45, 83, 110, 177, 277; 5: 12, 55; 8: 3; 9: 5, 11, 71; 13: 22; 14: 3; 19: 31, 55; 21: 73; 24: 37, 56; 27: 3; 31: 4; 33: 33; 35: 29; 58: 13; 73: 20; 98: 5.

[\[153\]](#). Tirmizî, Birr 45.

[\[154\]](#). Buhârî, Cihâd 72, 128, Sulh 33; Müslim, Mûsâfirîn 84, Zekât 56.

[\[155\]](#). 157 Bediüzzaman Said Nursî'nin insanın bu dünyada varoluş gayesini en yüksek noktada gerçekleştirmesinin, âlemlerin Rabbini bütün isimleriyle ve her ismin âzamî mertebesinde tanınmasına bağlı olduğunu; bunun yolunun ise Kur'ân-ı Hakîm'e ve Hz. Peygamber aleyhissalâtu vesselamın sünnetine tabiiyetten geçtiğini irdelediği “Yirmidördüncü Söz”de “Şeriat ve sünnet-i seniyyenin ahkâmı içinde cilvereli intişar eden esmâ-i ilâhiye” ifadesine de yer verdiğini burada hatırlamak gerekiyor. Demek ki, insan Rabbini esmasıyla tanıdığı ölçüde evâmîr-i ilâhiyeye ittiba eder; evâmîr-i ilahiyeyi imtisali ölçüsünde esmâ-i hüsnâ idraki derinleşir ve enginleşir.

[\[156\]](#). Tirmizî, Daavât, 47.

[\[157\]](#). Buhârî, Daavât 50, 67, Cihad 131, Megâzî 38, Kader 7, Tevhid 9; Müslim, Zikr 44, Tirmizî, Daavât 3, 59; Ebu Dâvûd, Salât 361.

[\[158\]](#). Müslim, Hayz 117; ayrıca Ebu Dâvûd, Tahâret 9; Tirmizî, Daavât 9; İbn Mâce, Tahâret 11.

[\[159\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 4, s. 407.

[\[160\]](#). Tirmizî, Daavât 75; Ebu Dâvûd, Et'ıme 53; İbn Mâce, Et'ıme 16.

[\[161\]](#). Ebu Dâvûd, Libas 1; Tirmizî, Daavât 75; İbn Mâce, Et'ıme 16.

[\[162\]](#). Müslim, Zıkr 89, Tirmizî, Et'ıme 18.

[\[163\]](#). Tirmizî, Eşribe 13.

[\[164\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 21.

[\[165\]](#). Ebu Dâvûd, Libas 1; Tirmizî, Libas 29.

[\[166\]](#). Ebu Dâvûd, Libas 1.

[\[167\]](#). Tirmizî, Daavât 119; İbn Mâce, Libas 2.

[\[168\]](#). Tirmizî, Daavât 35; Ebu Dâvûd, Edeb 112; Nesâî, İstiâze 30; İbn Mâce, Dua 18.

[\[169\]](#). Tirmizî, Daavât 34; Ebu Dâvûd, Edeb 112.

[\[170\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 112.

[\[171\]](#). Tirmizî, Salât 234.

[\[172\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 31; Tirmizî, Daavât 8.

[\[173\]](#). Müslim Zikr 39; Tirmizî, Daavât 7.

[\[174\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 80; Tirmizî, Daavât 45.

[\[175\]](#). Buhârî, Daavât 66; Müslim, Salâtü'l-müsafirîn 211.

[\[176\]](#). Tirmizî, Daavât 100.

[\[177\]](#). Buhârî, Bed’u’l-Halk 11, 14, Eşribe 22, İsti’zan 49, 40; Müslim, Eşribe 96; Muvatta, Sıfatu’n-Nebî 21; Ebu Dâvûd, Eşribe 22; Tirmizî, Et’ime 15.

[\[178\]](#). Buhârî, Bed’u’l-Halk 15; Müslim, Zikr 82; Ebu Dâvûd, Edeb 115; Tirmizî, Daavât 58.

[\[179\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 16, s. 421.

[\[180\]](#). Buhârî, Edeb 125; Ebu Dâvûd, Edeb 99.

[\[181\]](#). Buhârî, Vudu 9, Daavât 15; Müslim, Hayz 122; Tirmizî, Tahâret 4; Ebu Dâvûd, Tahâret 3; Nesâî, Tahâret 18.

[\[182\]](#). Ebu Dâvûd, Tahâret 17; Tirmizî, Tahâret 5; İbn Mâce, Tahâret 10.

[\[183\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 7, s. 82.

[\[184\]](#). Begavî, *Şerhu's-Sünne*, hadis no: 1380.

[\[185\]](#). Buhârî, Edeb 90, Cihad 9; Müslim, Cihad 112.

[\[186\]](#). Buhârî, Megazi 78, 74, Humus 15, Zebâih 26, Eymân, 1, 4, 18, Kefâret 9, 10, Tevhid 56; Müslim, Eymân 8.

[\[187\]](#). Mealen: “Allah’tan başka ilah yoktur. O birdir, O’nun ortağı yoktur. Mülk O’nundur, hamd O’nadır ve O’nun herşeye gücü yeter.”

[\[188\]](#). Buhârî, Daavât 52, Umre 12, Cihad 133, 197, Megâzî 29; Müslim, Hacc 428; Muvatta, Hacc 243; Tirmizî, Hacc 104; Ebu Dâvûd, Cihad 170.

[\[189\]](#). Ebu Dâvûd, Büyû, 51; Tirmizî, Büyû 73.

[\[190\]](#). Tirmizî, Daavât 121.

[\[191\]](#). Tirmizî, Menâkıb.

[\[192\]](#). Ebu Dâvûd, Salât 358; Tirmizî, Tefsir 2, Daavât 2; İbn Mâce, Dua 1.

[\[193\]](#). Tirmizî, Tefsir, Gâfir; Ebu Dâvûd, Salât 358.

[\[194\]](#). Tirmizî, Daavât 149.

[\[195\]](#). Buhârî, Vudû 75, Daavât 6; Müslim, Zikr 56-58; ayrıca bkz. Ebu Dâvûd, Edeb 98.

[\[196\]](#). Nesâî, *Gündüz ve Gece İbadetleri: Hz. Peygamberin Dilinden Dualar ve Zikirler*, çev. Naim Erdoğan, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s. 164.

[\[197\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13; ayrıca İbn Mâce, Dua 14.

[\[198\]](#). Müslim, Zıkr 74-76; ayrıca Ebu Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13.

[\[199\]](#). Buhârî, Daavât 7, 8, 16, Tevhid 13; Tirmizî, Daavât 29; Ebu Dâvûd, Edeb 177.

[\[200\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 107.

[\[201\]](#). Buh Daavât 7, 9, Tevhid 34; Müslim, Zikr 56; Tirmizî, Daavât 76; Ebu Dâvûd, Edeb 107.

[\[202\]](#). Tirmizî, Daavât 96.

[\[203\]](#). Buhârî, Daavât 13, Tevhid 13; Müslim, Zikr 64. Ayrıca bkz. Ebu Dâvûd, Edeb 98; Tirmizî, Daavât 20.

[\[204\]](#). Müslim, Zıkr 74-76; ayrıca Ebu Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13.

[\[205\]](#). Müslim, Zıkr 75; Tirmizî, Daavât 13; Ebu Dâvûd, Edeb 110.

[\[206\]](#). İbn Mâce, 17:32

[\[207\]](#). Türkçe mealini verdiğimiz bu nebevî duanın aslı şu şekildedir: “Allahumme fâtıra’s-semavati ve’l-ardi âlime’l-gaybi ve’ş-şehâdeti, rabbe külli şey’in ve melîkehû. Eşhedu en lâ ilâhe illâ ente. Euzu bike min şerri’n-nefsî ve şerri’ş-şeytânî ve şirkihî.” Bkz. Ebu Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 14, 95.

[\[208\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 511.

[\[209\]](#). Tirmizî, Daavât 35; Ebu Dâvûd, Edeb 112; Nesâî, İstiâze 30; İbn Mâce, Dua 18.

[\[210\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 112.

[\[211\]](#). Tirmizî, Salât 234.

[\[212\]](#). Tirmizî, Daavât 73.

[\[213\]](#). Tirmizî, Daavât 80.

[\[214\]](#). Müslim, Salâtul-müsafirîn 201; Tirmizî, Daavât 32; Ebu Dâvûd, Salat 121; Nesâî, İftitah 17.

[\[215\]](#). Tirmizî, Daavât 51.

[\[216\]](#). Buhârî, Bed’u’l-Halk 5, Tefsîr, Ahkâf 2, Edeb 68; Müslim, İstiskâ 14; Tirmizî, Daavât 50.

[\[217\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 113; İbn Mâce, Dua 21.

[\[218\]](#). Bkz. Tecrid-i Sarih, c. 3, s. 260; ayrıca s. 290, 292-3.

[\[219\]](#). a.g.e., s. 260 vd.

[\[220\]](#). Müslim, Hacc 425; Ebu Dâvûd, Cihad 72; Tirmizî, Daavât 45-46.

[\[221\]](#). Müslim, Hacc 426; Tirmizî, Daavât 41; Nesâî, İstiâze 41-42; İbn Mâce, Dua 30.

[\[222\]](#). Muvatta, İsti'zan 34.

[\[223\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 90, Tirmizî, Daavât 121.

[\[224\]](#). Muvatta, İsti'zan 34, Tirmizî, Daavât 41.

[\[225\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 75.

[\[226\]](#). Müslim, Hacc 429; Buhârî, Umre 12, Cihad 133, 197, Megâzî 29, Daavât 53; Ebu Dâvûd, Cihad 72, 158; Tirmizî, Hacc 102, Daavât 42, 46.

[\[227\]](#). Tirmizî, Daavât 99.

[\[228\]](#). Ebu Dâvûd, Salât 361, İbn Mâce, Dua 17.

[\[229\]](#). *Mecma 'u 'z-Zevâid*, 10, 136; Hakim, *Müstedrek*, 1, 509.

[\[230\]](#). Buhârî, Ezan 156, İstiskâ 28, Megâzî 35, Tevhid 35; Müslim, İman 125, Muvatta İstiskâ 4; Ebu Dâvûd, Tıbb 22; Nesâî, İstiska 16. İbn Abbas'ın bildirdiğine göre, Vâkıa sûresinin 75-82. âyetleri bu olaydan sonra nazil olmuştur; bkz. Müslim, İman 127.

[\[231\]](#). Ebu Dâvûd, Hamâm 3; Tirmizî, Edeb 22,39; İbn Mâce, Nikâh 28.

[\[232\]](#). Buhârî, Eymân 30, Cezâu's-Sayd 22, İtisâm 12; Nesâî, Hacc 7, 8.

[\[233\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 72; Cabir'ın bu konudaki rivayeti için bkz., Buhârî, Cihad 132, 133.

[\[234\]](#). Buhârî, Cihad 158; Müslim, Hac 428.

[\[235\]](#). Buhârî, Daavât 27, Tevhid 22, 23; Müslim, Zikr 83; Tirmizî, Daavât 40; İbn Mâce, Dua 17.

[\[236\]](#). Müslim, Salât 223; ayrıca Ebu Dâvûd, Salât 147, Nesâî, Tatbîk 11, 75.

[\[237\]](#). Müslim, Salât 204; Ebu Dâvûd, Salât 144.

[\[238\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 110.

[\[239\]](#). Muvatta, Kur'ân 32; Tirmizî, Daavât 133.

[\[240\]](#). Buhârî, Daavât 65, Eymân 19, Tevhid 58; Müslim, Zikr 31; Tirmizî, Daavât 61.

[\[241\]](#). Müslim, Zikr 32; ayrıca Tirmizî, Daavât 128.

[\[242\]](#). Müslim, Zekat 53.

[\[243\]](#). Tirmizî, Daavât 113; ayrıca Ebu Dâvûd, Vitr 24.

[\[244\]](#). Müslim, Zikr 79; Tirmizî, Daavât 117; Ebu Dâvûd, Salât 359; Nesâî, Sehv, 93.

[\[245\]](#). Müslim, Tahâret 1; Tirmizî, Daavât 91; Nesâî, Zekat 1.

[\[246\]](#). Bkz. Kur'ân, Yâsîn sûresi, 36:77-79.

[\[247\]](#). Tirmizî, Daavât 34; Ebu Dâvûd, Edeb 112.

[\[248\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 511.

[\[249\]](#). Tirmizî, Daavât 35, Ebu Dâvûd, Edeb 112; Nesâî, İstiâze 30; İbn Mâce, Dua 18.

[\[250\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 112.

[\[251\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 107.

[\[252\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 101; Tirmizî, Daavât 13.

[\[253\]](#). Buhârî, Bed’u’l-Halk 11, 14, Eşribe 22, İsti’zan 49, 40; Müslim, Eşribe 96; Muvatta, Sıfatu’n-Nebî 21; Ebu Dâvûd, Eşribe 22; Tirmizî, Et’ime 15.

[\[254\]](#). Muvatta, İsti'zan 34.

[\[255\]](#). Tirmizî, Tıbb 26.

[\[256\]](#). Ebu Dâvûd, Et'ime 16; Tirmizî, Et'ime 47.

[\[257\]](#). Müslim, Eşribe 102; Ebu Dâvûd, Et'ıme 1.

[\[258\]](#). Ebu Dâvûd, Et'ime 15; İbn Mâce, Et'ime 17.

[\[259\]](#). Buhârî, Et’ime 2, 3; Müslim, Eşribe 108; Muvatta, Sıfâtu’n-Nebiyy 32; Ebu Dâvûd, Et’ime 20; Tirmizî, Et’ime 47.

[\[260\]](#). Müslim, Eşribe 103; Ebu Dâvûd, Et'ime 16.

[\[261\]](#). Mansur Ali Nâsîf, *et-Tâc*, 1:13 (Mukaddime).

[\[262\]](#). Ebu Dâvûd, Tahâret 19.

[\[263\]](#). Müslim, Tahâret 24.

[\[264\]](#). Tirmizî, Tıbb 12;

[\[265\]](#). Buhârî, İydeyn 4; Tirmizî, Salât 390.

[\[266\]](#). Müslim, Hacc, 315.

[\[267\]](#). Tirmizî, Daavât 117; Nesâî, Sehv 37.

[\[268\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 6, s. 23.

[\[269\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 507.

[\[270\]](#). Tirmizî, Edeb 41.

[\[271\]](#). Bezzar'ın *Müsned*'inden naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 10, s. 390.

[\[272\]](#). Müslim, Zekat 65; Tirmizî, Tefsîr, Bakara.

[\[273\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 7, s. 208.

[\[274\]](#). Ebu Dâvûd, Libas 25; ayrıca Ahmed b. Hanbel, Müsned, 4, 179-80.

[\[275\]](#). Müslim, İman 147; Ebu Dâvûd, Edeb 29; Tirmizî, Birr 61.

[\[276\]](#). Ebu Dâvûd, Hamâm 2; Nesâî, Gusl 7.

[\[277\]](#). Müslim, Salat 122, Nes. İmamet 26, Ebu Dâvûd, Salat 96).

[\[278\]](#). Buhârî, Tevhid 22, 35, Tefsir, Hûd 2, Nafakât 1; Müslim, Zekât 37; Tirmizî, Tefsir.

[\[279\]](#). Müslim, Fedâil 56.

[\[280\]](#). Buhârî, Zekat 21; Müslim, Zekat 88; ayrıca Ebu Dâvûd, Zekat 46; Tirmizî, Birr 40; Nesâî, Zekat 62.

[\[281\]](#). Buhârî, Tefsiru Sûre 11, 2; Nafakât 1, Tevhid 35; Müslim, Zekat 36, 37; ayrıca bkz. İbn Mâce, Keffârât 15.

[\[282\]](#). Muvatta, Cihad 4; Tirmizî, Fedâilu'l-Cihad 18; Nesâî, Zekat 74.

[\[283\]](#). Müslim, Müsâkat 32; ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, II, 23.

[\[284\]](#). Buhârî, Zekat 50, Rikâk 20; Müslim, Zekat 124; Muvatta, Sadaka 7; Ebu Dâvûd, Zekat 28; Tirmizî, Birr 77; Nesâî, Zekat 85.

[\[285\]](#). Tirmizî, Zühd 18; Ebu Dâvûd, Zekat 28.

[\[286\]](#). Tirmizî, Daavât 126.

[\[287\]](#). Tirmizî, Daavât 3; İbn Mâce, Dua 1.

[\[288\]](#). Buhârî, İlim 10, Humus 7, İ'tisâm 10.

[\[289\]](#). Ebu Dâvûd, Tahâret, 8, 124.

[\[290\]](#). Muvatta, İsti'zan 38.

[\[291\]](#). Tirmizî, Birr 16.

[\[292\]](#). Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 1:70; Münâvî, *Feyzü'l-Kadîr*, 1:224.

[\[293\]](#). Tirmizî, Birr 16.

[\[294\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 11; Tirmizî, Birr 31.

[\[295\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 11; Tirmizî, Birr 31.

[\[296\]](#). Buhârî, Et'ime 44, Mezalim 14, Şirket 4; Müslim, Eşribe 151; Ebu Dâvûd, Et'ime 44; Tirmizî, Et'ime 16.

[\[297\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 66; Tirmizî, Fiten 5.

[\[298\]](#). Buhârî, Salât 66, Fiten 7; Müslim, Birr 120-124; ayrıca bkz. Ebu Dâvûd, Cihad 65, Nesâî, Mesâcid 26, İbn Mâce Edeb 51.

[\[299\]](#). Ebu Dâvûd, Salât 16; Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 19.

[\[300\]](#). Buhârî, İman 3; Müslim, İman 57-38; Ebu Dâvûd, Sünnet 15; Tirmizî, İman 6; Nesâî, İman 16; İbn Mâce, Mukaddime 9.

[\[301\]](#). Ebu’ş-Şeyh el-İsbehânî, Edeb ve Ahlâkı, s. 89,

[\[302\]](#). Buhârî, Menâkıb 23, Et’ime 21; Müslim, Eşribe 187, 88; ayrıca bkz. Ebu Dâvûd, Et’ime 13; Tirmizî, Birr 84.

[\[303\]](#). Sahiheynden naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 16, s. 472.

[\[304\]](#). Buhârî, Merdâ 4, Cihad 171, Nikah 71, Ahkâm 23; Ebu Dâvûd, Cenâiz 11.

[\[305\]](#). Tirmizî, Birr 16.

[\[306\]](#). Buhârî, İsti'zan 31, Cumua 20; Müslim, Selam 27; Tirmizî, Edeb 9; Ebu Dâvûd, Edeb 18.

[\[307\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 6.

[\[308\]](#). Ebu Dâvûd, Tereccül 1; İbn Mâce, Zühd 22.

[\[309\]](#). Buhârî, Mevâkit 35, Tevhid 31; Müslim, Mesâcid 309-311; Muvatta, Vaktu's-salât 25; Ebu Dâvûd, Salat 11; Tirmizî, Salât 130, Tefsir, Tâhâ; Nesâî, Mevâkit 53-55, İmamet 47.

[\[310\]](#). Buhârî, Savm 53, Menâkıb 23; Müslim, Fedâil 82.

[\[311\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 4, s. 67.

[\[312\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 11, s. 219.

[\[313\]](#). Ebu Dâvûd, Tereccül 3.

[\[314\]](#). Muvatta, Şa'ar 6; Nesâî, Zinet 60.

[\[315\]](#). Ebu Dâvûd, Tereccül 17; Tirmizî, Edeb 56; Nesâî, Zinet 13; İbn Mâce, Edeb 25; Müslim, Fedâil 100.

[\[316\]](#). İbn Mâce'den naklen, Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 131.

[\[317\]](#). Bkz, Tecrid-i Sarih, c. 4, s. 443, 448.

[\[318\]](#). Müslim, Eymân 34; Ebu Dâvûd, Edeb 133; Tirmizî, Birr 30.

[\[319\]](#). Buhârî, Edeb 18; Müslim, Fedâil 65; Tirmizî, Birr 12; Ebu Dâvûd, Edeb 156.

[\[320\]](#). Nesâî, Cihad 43.

[\[321\]](#). Buhârî, Daavât 50, 67, Cihad 131, Megâzî 38, Kader 7, Tevhid 9; Müslim, Zikr 44, Tirmizî, Daavât 3, 59; Ebu Dâvûd, Salât 361.

[\[322\]](#). Tirmizî, Birr 16; Ebu Dâvûd, Edeb 66.

[\[323\]](#). Tirmizî, Tefsir, Sâd.

[\[324\]](#). Nes. Cuma 31.

[\[325\]](#). Tirmizî, Kîyâme 49.

[\[326\]](#). Buhârî, Merdâ 4, Cihad 171, Nikah 71, Ahkâm 23; Ebu Dâvûd, Cenâiz 11.

[\[327\]](#). Buhârî, Cihad 76.

[\[328\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 70; ayrıca bkz. Tirmizî, Cihad 24; Nesâî, Cihad 43.

[\[329\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 133; İbn Mâce, Vesâya 1.

[\[330\]](#). Ebu Dâvûd, Tıbb 24; Tirmizî, Et'ime 19; İbn Mâce, Tıbb 44.

[\[331\]](#). Müslim, Zekat 87.

[\[332\]](#). Müslim, Birr, 43.

[\[333\]](#). Bezzâr'ın *Müsned*'inden naklen, Muhyiddin İbn Arabî, *Mişkâtü'l-Envâr* (Türkçesi: *Nurlar Hazinesi*, çev. Mehmet Demirci, İz Yayıncılık), hadis no: 30.

[\[334\]](#). Martin Lings, *Hız. Muhammed'in Hayatı*, çev. Nazife Şışman, İstanbul: İz Yayıncılık, 1994, s. 324.

[\[335\]](#). Muvatta, Hacc 79, Nesâi, Hacc 78, Sayd 32. (5:364

[\[336\]](#). Buhârî, Hacc 94; Müslim, Hacc 268; Ebu Dâvûd, Menâsik 64; Nesâî, Hacc 204.

[\[337\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 122, Edeb 176.

[\[338\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 122, Edeb 176.

[\[339\]](#). Buhârî, Cihad 152, Bed’ul-Halk 14; Müslim, Selam 148; Ebu Dâvûd, Edeb 176; Nesâî, Sayd 38.

[\[340\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 47.

[\[341\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 61.

[\[342\]](#). Muvatta, İsti'zan 38.

[\[343\]](#). Müslim, İmaret 178; Tirmizî, Edeb 75; Ebu Dâvûd, Cihad 63.

[\[344\]](#). Ebu Dâvûd, Cihad 44.

[\[345\]](#). Müslim, Sayd 57; Tirmizî, Diyât 14; Ebu Dâvûd, Edâhi 12; Nesâî Dahâya 22; İbn Mâce, Zebâih 3.

[\[346\]](#). Müslim, Sayd 58; Tirmizî, Sayd 1; Nesâî, Dahâya 41.

[\[347\]](#). Nesâi, Dahâya 42.

[\[348\]](#). Nesâî, Sayd 34.

[\[349\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 7, s. 269-71.

[\[350\]](#). İbn Mâce'den naklen bkz. Kütüb-ü Sitte, c. 16, s. 332.

[\[351\]](#). Bkz. Kur'ân, İsra sûresi, 17:44.

[\[352\]](#). Tirmizî, Zühd 9, İbn Mâce, Zühd 19.

[\[353\]](#). İbn Ebi Şeybe rivayeti, 9:17

[\[354\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 7, s. 43.

[\[355\]](#). Tirmizî, Daavât 131; Ebu Dâvûd, Salat 359.

[\[356\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 11, s. 114.

[\[357\]](#). Tirmizî, İlim 19.

[\[358\]](#). Ebu Dâvûd, İlim 1; Tirmizî, İlim 19; Buhârî, İlim 10; İbn Mâce, Mukaddime 17.

[\[359\]](#). Buhârî, Cihad 71, Enbiyâ 8, 27, Et'ime 28, Daavât 36, İ'tisâm 16; Müslim, Hacc 504; Muvatta, Câmi' 10.

[\[360\]](#). Bkz. Tecrid-i Sarîh, c. 9, s. 343, hadis no: 1492.

[\[361\]](#). Ebu Dâvûd, Salât 272; Nesâî, Ezan 26.

[\[362\]](#). Tirmizî, Daavât 4; ayrıca bkz. İbn Mâce, Edeb 53.

[\[363\]](#). Müslim, Hayz 117, Ebu Dâvûd, Tahâret 9; Tirmizî, Daavât 9; İbn Mâce, Tahâret 11.

[\[364\]](#). Buhârî, Cenâiz 42, Akîka 1; Müslim Âdâb 22; Ebu Dâvûd, Edeb 69.

[\[365\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 4, s. 274.

[\[366\]](#). Nesâî, Cuma 31.

[\[367\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 17, s. 425.

[\[368\]](#). Ebu Dâvûd, Cenâiz 9.

[\[369\]](#). Buhârî, Nikah 1; Müslim, Nikah 5; Nesâî, Nikah 4.

[\[370\]](#). Tirmizî, Kıyâmet 21.

[\[371\]](#). Buhârî, Rikâk 18.

[\[372\]](#). Buhârî, Teheccüd 18; Müslim, Müsâfirîn 219; Ebu Dâvûd, Salât, 308; Nesâî, Kıyâmu'l-Leyl 17.

[\[373\]](#). Müslim, Mesâcid 195; Muvatta, Kur’ân 46; Ebu Dâvûd, Salât 5; Tirmizî, Salât 120; Nesâî, Mevâkît 9.

[\[374\]](#). Buhârî, Menâkıb 23, Edeb 80, Hudud 10, 42; Müslim, Fedâil 77, Muvatta, Hüsnü'l-Hulk 2, Ebu Dâvûd, Edeb 5.

[375]. Bu paragraf, Bediüzzaman Said Nursî’nin Peygamber aleyhissalâtu veselamın risaleti hakkındaki harikulâde eseri, “Şuaât-ı Marifetü’n-Nebî”nin içindeki, Peygamberin ahlâkının mucizeliğine dair bahsin kısa bir özetidir. Aslını okumak için, bkz. *İçtimâî Reçeteler*, c. 2, s. 232-233 (İstanbul, Tenvir Neşriyat, 1990); ayrıca bkz. *Bediüzzaman Said Nursî’nin İlk Dönem Eserleri*, Söz Basım Yayın, İstanbul: 2007, s. 262.

[\[376\]](#). Müslim, Müsâfirin, 212; Tirmizî, Sevâbu'l-Kur'ân 2.

[\[377\]](#). Müslim, Müsâfirin 210.

[\[378\]](#). Buhârî, Salât 58 vd.

[\[379\]](#). Ebu Dâvûd, Edeb 112.

[\[380\]](#). Tirmizî, Kıyâmet 34. Bu nebevî nûkte, Nahl sûresinin “Sizin yanınızda olanlar tükenir, ama Allah katında olanlar ebedîdir” mealindeki 96. âyetine dayanmaktadır.

[\[381\]](#). Buhârî, Akîka 1; Müslim, Âdâb 24.

[\[382\]](#). Buhârî, Menâkibu'l-Ensâr 45, Akîka 1; Müslim, Âdâb 26.

[\[383\]](#). Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 9, 11; ayrıca bkz. Buhârî, Eymân 9, Merdâ 9, Tevhid 25; Ebu Dâvûd, Cenâiz 24, Edeb 58; Nesâî, Cenâiz 22; İbn Mâce, Cenâiz 53.

[\[384\]](#). Buhârî, Cenâiz 33; Müslim, Cenâiz 9, 11; ayrıca bkz. Buhârî, Eymân 9, Merdâ 9, Tevhid 25; Ebu Dâvûd, Cenâiz 24, Edeb 58; Nesâî, Cenâiz 22; İbn Mâce, Cenâiz 53.

[\[385\]](#). Tirmizî, Birr, 11; İbn Mâce, Edeb 3.

[\[386\]](#). Buhârî, Cenâiz 80, 93; Müslim, Kader 22; Muvatta, Cenâiz 52; Tirmizî, Kader 5; Ebu Dâvûd, Sünnet 18.

[\[387\]](#). Abdurrezzak, *Musannef*, IV, 334'ten iktibasla Kütüb-ü Sitte, c. 4, s. 538.

[\[388\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 8, s. 233.

[\[389\]](#). Müslim, Hacc 473; Muvatta, Cami 2; Tirmizî, Daavât 55.

[\[390\]](#). Müslim, Fedâilu's-sahâbe 80.

[\[391\]](#). Kütüb-ü Sitte, c. 16, s. 490.

[\[392\]](#). Buhârî, Âhâd 1.

[\[393\]](#). Tirmizî, Sıfatu'l-Kıyâme 60.

[\[394\]](#). Gazâlî, *Îhyâu Ulûmi 'd-Dîn*, c. 3, s. 336; Zühd, c. 1, s. 66, hadis no: 207.

[\[395\]](#). Buhârî, Rikâk 2; Tirmizî, Zühd 25.

[\[396\]](#). Tirmizî, Zühd 44.

[\[397\]](#). Ahmed, 1, 391'den naklen; ayrıca bkz. Tirmizî, ve İbn Mâce, s. 242.

[\[398\]](#). İbn Mâce, İbn Ebi Âsım ve Begavî'den s. 242.

[\[399\]](#). Müslim, Fedâilu's-sahâbe 103.

[\[400\]](#). İbn Mâce, Cenâiz 55; ayrıca bkz. Muvatta, Cenâiz 41.

[\[401\]](#). Muvatta, Kader 3.

[\[402\]](#). Tirmizî, İlim 7; ayrıca bkz. Ebu Dâvûd, İlim 10; İbn Mâce, Mukaddime 18, Menâsik: 76.

[\[403\]](#). Heysemî, *Mecma' u 'z-Zevâid* de, Taberânî'nin *el-Mu' ce 'mu 'l-Evsat* ından nakletmektedir;
c. 1, 123, 124.

[\[404\]](#). Müslim, Tevbe 12; Tirmizî, Kıyamet 60.

[\[405\]](#). Tirmizî, Cennet 2; İbn Mâce, Siyâm 48.

[\[406\]](#). Buhârî, Edeb 96; Müslim, Birr 165; Ebu Dâvûd, Edeb 122; Tirmizî, Zühd 50.

[\[407\]](#). Tirmizî, Zühd 50.

[\[408\]](#). el-Münânî, Feyzü'l-Kadîr, 6: 291.

[\[409\]](#). Münzirî, *et-Tergîb ve 't-Terhîb*, 3, 27.